

ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

“De kunst van het vriendjes maken en vriendjes blijven met die Tom, Dick en Harry”

Het Amerikabeeld in Jakob Herman Huizinga's propagandaboekje

Tom, Dick en Harry (1944)

Student: Marijke van der Plas

Studentnummer: 434012

E-mail: 434012mp@student.eur.nl

Faculteit: Erasmus School of History, Culture and Communication (ESHCC)

Scriptiebegeleider: Prof. Dr. Arianne Baggerman

Tweede lezer: Prof. Dr. Dick Douwes

Datum: 28-07-2020

Afbeelding voorblad: Omslag *Tom, Dick en Harry*, 1944. Illustrator: Jan Hoowij.

Afbeelding achterkant: Omslag *Tom, Dick en Harry*, 1944. Illustrator: Jan Hoowij.

Ik verklaar hierbij dat dit een origineel werk is en niet het werk van een ander

Inhoud

Hoofdstuk 1: Een invasie van propaganda 6

1.1. Hoofd- en deelvragen	8
1.2. Historiografie.....	9
1.2.1. Anti-Amerikanisme in Europa en met name in Nederland (1918-1946)	10
1.2.2. Het Amerikabeeld in Nederland (1918-1946).....	13
1.2.3. Othering	17
1.2.4. Lacunes	18
1.3. Bronnen en onderzoeksmethode.....	19
1.3.1. <i>Tom, Dick en Harry</i> (1944).....	19
1.3.2. Archiefstukken.....	20
1.4. Onderzoeksmethode	21

Hoofdstuk 2: Het leven van Jakob Herman Huizinga (1908-1994)..... 23

2.1. Kinderjaren (1908-1926)	25
2.2. Studie in en reis door de Verenigde Staten (1926-1931).....	27
2.3. Correspondent te Londen (1935-1940).....	29
2.4. De Tweede Wereldoorlog (1940-1945).....	32
2.5. Na de oorlog (1946-1994)	36

Hoofdstuk 3: De Nederlandse pers in ballingschap: de totstandkoming van *Tom, Dick en Harry* (1940-1944)..... 38

3.1. The Netherland Publishing Company Ltd.	39
3.2. Huizinga als propaganda-auteur	40
3.2.1. Bronnen waarop Huizinga <i>Tom, Dick en Harry</i> baseerde	42
3.3. De verspreiding van <i>Tom, Dick en Harry</i> in Nederland.....	45
3.3.1. De Beoogde doelgroep van <i>Tom, Dick en Harry</i>	46
3.4. Conclusie	49

Hoofdstuk 4: De Amerikaan volgens Huizinga 51

4.1. Huizinga's positionering ten aanzien van zijn lezers	52
4.1.1. <i>Perspectieven en focalisatie</i>	53
4.2. Een onterecht superioriteitsgevoel.....	55
4.2.1. <i>Migratiegeschiedenis</i>	56
4.2.2. <i>Het wegnemen van vooroordelen</i>	57
4.2.3. <i>Nederlandse sentimenten</i>	58
4.3. “Rare gewoonten die er bij ons nooit erg in zijn gekomen”: typisch Amerikaans gedrag	59
4.3.1. <i>Onbevangenheid jegens vrouwen</i>	60
4.3.2. <i>Verdorvenheid en de Amerikaanse moraal</i>	62
4.3.3. <i>Kauwgomkauwen</i>	63
4.4. De dollar en ‘Tante Clio’: historische verklaringen voor stereotypen als het ‘Amerikaans materialisme’	65
4.4.1. <i>Materialisme en de romantisering van de kolonisering van Amerika</i>	66
4.4.2. <i>Amerikaanse rusteloosheid en luidruchtigheid</i>	68
4.4.3. <i>Het opruimen van oerwouden en het bouwen van blokhutten</i>	70
4.5. Conclusie	70

Hoofdstuk 5: “Roodhuiden en zwarthuiden”: Huizinga over etnische minderheden 73

5.1. Het clichébeeld over Amerikaanse indianen	73
5.2. Amerikaanse indianen in nazipropaganda	75
5.3. “De achilleshiel van de Verenigde Staten”: zwarte Amerikanen in propaganda	76
5.4. Conclusie	79

Hoofdstuk 6: “De pot en de ketel”: het beeld over Nederlanders in de Verenigde Staten..... 81

6.1. Hans Brinker en bloemenkwekers: stereotypen en vooroordelen	82
--	----

6.2. De monarchie en de Nederlandse koloniën	84
6.3. De geestige toon van Huizinga in <i>Tom, Dick en Harry</i>	87
6.4. Conclusie	87
Hoofdstuk 7: Samenvatting en conclusie	89
7.1. Het Amerikabeeld en de beïnvloeding hiervan in <i>Tom, Dick en Harry</i>	89
7.2. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	93
Bibliografie.....	94
Primaire bronnen	94
Secundaire literatuur	97
Internetbronnen.....	100

Hoofdstuk 1: Een invasie van propaganda

De geallieerde troepen die op 6 juni 1944 landden op de stranden van Normandië brachten schepen vol tijdschriften, films en boeken met zich mee die verspreid moesten worden onder de bevolking van Europa na de bevrijding.¹ De Verenigde Staten leverden hieraan de grootste bijdrage. Met hun deelname aan de Tweede Wereldoorlog in Europa veranderden de VS hun ogenschijnlijk isolationistische houding en positioneerden zich als nieuwe wereldmacht. Een positief imago onder bondgenoten en in bevrijde gebieden was hierbij volgens de Nederlandse historica Marja Roholl essentieel om te worden erkend als moreel leider.² Stereotype opvattingen over Amerika, die veelal waren ontstaan door Hollywoodfilms en uitgebuit door nazipropaganda, moesten worden ontkracht.³ Voor elk land waar Amerikaanse militairen ingezet zouden worden, werd daarom onderzocht door antropologen welk beeld er bestond over de Verenigde Staten onder de lokale bevolking en hoe hier het best op kon worden ingespeeld met propaganda.⁴ Hierbij was een vreedzame omgang tussen de geallieerde troepen en de plaatselijke bevolking ook van belang. Amerikaanse soldaten kregen bijvoorbeeld instructieboekjes mee waarin stond hoe zij zich moesten gedragen in de verschillende landen waar zij kwamen.⁵ In het artikel “An invasion of a different kind: The U.S. Office of War Information and ‘The Projection of America’ propaganda in the Netherlands, 1944-1945” (2018) bespreekt Roholl de films en tijdschriften die door de geallieerden werden verspreid in Nederland en hoe deze media de publieke opinie gunstig moesten stemmen. De films en tijdschriften die worden genoemd in het artikel werden echter vrijwel allemaal geproduceerd en gepubliceerd door de Amerikaanse overheid terwijl ook de Nederlandse regering in ballingschap opdracht gaf tot de publicatie van vergelijkbare propaganda over de geallieerden.⁶

In 1944 schreef Jakob Herman Huizinga bijvoorbeeld het boekje *Tom, Dick en Harry* in opdracht van de tijdens de bezetting in Londen opgerichte Nederlandse Regeringsvoorlichtingsdienst (RVD). Het boekje moest na de bevrijding van Nederland worden verspreid onder de bevolking. Huizinga bespreekt hierin de voornaamste cultuur- en

¹ Marja Roholl, “An invasion of a different kind: The U.S. Office of War Information and ‘The Projection of America’ propaganda in the Netherlands, 1944-1945,” in *Politics and cultures of liberation. Media, memory and projections of democracy*, red. Hans Bak, Frank Mehring aen Mathilde Roza (Leiden: Brill, 2018), 17.

² Roholl, “An invasion of a different kind,” 21, 33.

³ Ibid., 20; Justin Hart, *Empire of ideas: The origins of public diplomacy and the transformation of U.S. foreign policy* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 90.

⁴ Roholl, “An invasion of a different kind,” 25.

⁵ Ibid., 33.

⁶ Ibid., 27.

gedragsverschillen tussen Nederlanders en Amerikanen en Britten. Waarom? Op pagina 9 wordt duidelijk dat ook Huizinga de taak had een vreedzame omgang tussen de geallieerden en het Nederlandse volk aan te moedigen:

Het gaat bijna zonder dat je het merkt. Van ongeduld tot wrevel. Van wrevel tot ergernis. Van ergernis tot onverdraagzaamheid. Van onverdraagzaamheid tot een driftige kop. Totdat we de ook voor ons gevallen Tom, Dick en Harry in eere houden en gedenken door hun vrienden en familie, hun kameraden en naamgenooten, op hun respectievelijk al even driftige koppen te timmeren. Om zulk onproductief getimmer te voorkomen is dit boekje geschreven.⁷

Het wordt vaak als vanzelfsprekend beschouwd dat de betrekkingen goed waren tussen de geallieerden troepen en de Nederlandse bevolking. Het hedendaagse beeld over de geallieerden in Nederland wordt immers gedomineerd door Amerikanen, Britten en Canadezen die op hun tanks door het land trekken, chocolade uitdelen en onderhoud hebben met Nederlandse vrouwen. Het idee dat het nodig was om een vreedzame omgang met de Amerikanen te stimuleren met propaganda lijkt absurd: zij kwamen ‘ons’ immers verlossen van de nazibezetting en werden daarom toch met open armen ontvangen? Verderop in deze scriptie zal echter blijken dat het Amerikabeeld in Nederland niet per definitie positief was in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog en dat er ook tijdens de oorlog soms met argwaan werd gekeken naar de nieuwe wereldleider.⁸

Onderzoek naar het Amerikabeeld dat naar voren komt in *Tom, Dick en Harry* en de functie hiervan, biedt meer inzicht in hoe de Tweede Wereldoorlog invloed had op het Nederlandse Amerikabeeld en welke kunstgrepen er werden toegepast om dit beeld te beïnvloeden. Een analyse van deze kunstgrepen legt daarnaast de verhoudingen bloot tussen de Amerikaanse overheid en Nederlandse regering in ballingschap tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het is daarom een waardevolle aanvulling op de bestaande publicaties over de bevrijding. Tot op heden ligt de nadruk hierin op de militaire aspecten, het viert van de vrijheid en de vergelding van het volk op de collaborateurs.⁹ Er is nog weinig gepubliceerd in Nederland over hoe er op voorhand werd geanticipeerd op het contact tussen de bevrijders en de bevrijde bevolking en in hoeverre dit invloed had op de naoorlogse internationale

⁷ J.H. Huizinga, *Tom, Dick en Harry* (Londen: The Netherland Publishing Company Ltd., 1944), 9.

⁸ Roholl, “An invasion of a different kind,” 26; Albert Kersten, “Dutch-American relations during World War II”, in *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, red. Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith (Amsterdam: Boom, 2009), 556.

⁹ Roholl, “An invasion of a different kind,” 35.

betrekkingen en de invloedssfeer van de Verenigde Staten. Wiens belangen behartigde de Nederlandse regering in ballingschap door Jakob Herman Huizinga de opdracht te geven tot het schrijven van *Tom, Dick en Harry*?

1.1. Hoofd- en deelvragen

De hoofdvraag van mijn scriptie is: Welke retorische strategieën gebruikt Jakob Herman Huizinga in *Tom, Dick en Harry* (1944) om het Amerikabeeld van zijn lezers te beïnvloeden, welk Amerikabeeld komt naar voren in het boekje en waarom werd het geschreven? Om hierop een antwoord te geven, bespreek ik niet alleen de onderzoeksresultaten van mijn analyse van *Tom, Dick en Harry* maar ook de omstandigheden waaronder het boekje tot stand kwam. In hoofdstuk 2 volgt daarom een biografie van Jakob Herman Huizinga. Hierin wordt kort beschreven hoe zijn jeugd verliep, hoe hij zijn reis door en studie in de Verenigde Staten ervoer, waar hij na zijn studie ging wonen en werken en wat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog deed. In hoofdstuk 3 beschrijf ik de ontstaansgeschiedenis van *Tom, Dick en Harry*. Wie gaf Huizinga de opdracht dit werk te schrijven? Door wie werd het uitgegeven? In *Tom, Dick en Harry* karakteriseert Huizinga de Amerikanen (en Britten) door de ogen van de Nederlandse bevolking. Op welke bronnen baseerde hij deze karakterisering? Wie was de beoogde doelgroep?

Vervolgens bespreek ik in hoofdstuk 4 een deel van de onderzoeksresultaten van mijn analyse van het boekje. Hierin beschrijf ik een aantal verschillende manieren waarop Huizinga het Amerikabeeld van zijn lezers probeert te beïnvloeden en welke vooroordelen en stereotypen naar voren komen. Ik beschrijf bijvoorbeeld hoe Huizinga zichzelf positioneert in het boekje om zijn eigen autoriteit te benadrukken en vanuit welke perspectieven hij schrijft. Daarnaast ga ik in op hoe Huizinga een gevoel van verbinding probeert te bewerkstelligen tussen zijn lezers en Amerikanen, hoe hij Nederlandse vooroordelen probeert te bestrijden en ontkrachten over Amerika en Amerikanen en hoe hij de geschiedenis van de Verenigde Staten gebruikt om het Amerikabeeld van zijn lezers te beïnvloeden. Daarna wordt in hoofdstuk 5 aandacht besteed aan de manier waarop Huizinga Amerikaanse indianen en zwarte Amerikanen portretteert. Was de behandeling en positie van deze bevolkingsgroepen in de Amerikaanse samenleving van belang voor het imago van de Verenigde Staten in Nederland? Hoe past dit onderwerp binnen Huizinga's pro-Amerikaanse betoog? Hierbij besteed ik ook aandacht aan de portrettering van beide bevolkingsgroepen in nazipropaganda. In hoofdstuk 6 bespreek ik in hoeverre "De pot en de ketel", het zevende hoofdstuk in *Tom, Dick en Harry*,

overeenkomsten vertoont met het rapport van de Amerikaanse antropologe Ruth Fulton Benedict over het Nederlandse ‘nationale volkskarakter’ dat werd geschreven voor de Amerikaanse voorlichtingsdienst. In ”De pot en de ketel” schrijft Huizinga namelijk niet over het Amerikabeeld in Nederland, maar over het Nederlandbeeld in Amerika.

Ten slotte volgt in hoofdstuk 7 de conclusie waarin ik een korte samenvatting geef van de uitkomsten van de eerdere hoofdstukken en waarin ik mijn hoofdvraag beantwoord. Daarnaast bevat de conclusie aanbevelingen voor eventueel vervolgonderzoek.

1.2. Historiografie

Er is al veel geschreven over het (veranderende) Amerikabeeld in Europa in de loop van de geschiedenis. De perceptie van de Verenigde Staten is immers voortdurend onderhevig aan verandering. Over ieder decennium kan daarom een afzonderlijke studie worden gedaan. Bij mijn analyse van *Tom, Dick en Harry* is vooral het Amerikabeeld relevant dat bestond in Nederland tijdens het interbellum, tijdens de Tweede Wereldoorlog en net na de bevrijding. Om het Amerikabeeld in *Tom, Dick en Harry* te analyseren, is het namelijk van belang om te begrijpen waarop dit beeld is gebaseerd. Daarnaast wordt de Tweede Wereldoorlog door historici en Amerikadeskundigen als Rob Kroes, Marja Roholl, Bob de Graaff en Marcus Cunliffe vaak aangeduid als een belangrijk keerpunt in de perceptie van de Verenigde Staten.

Rob Kroes stelt bijvoorbeeld in het artikel “Dutch impressions of America” (2009) dat de nieuwe internationale machtspositie die de Verenigde Staten verkregen tijdens de Tweede Wereldoorlog zorgde voor een politieke dimensie in het beeld over het land.¹⁰ Het vooroorlogse negatieve Amerikabeeld was meer gericht op de zogenaamde dreiging van culturele Amerikanisering. Dit culturele anti-Amerikanisme manifesteerde zich volgens Kroes al in de negentiende eeuw bij de Europese intellectuele elite.¹¹ Juist omdat de Verenigde Staten zich tijdens de Tweede Wereldoorlog ontwikkelden als nieuwe wereldleider werkten zij vanaf dat moment actief aan het creëren van een positief imago. Volgens historica Marja Roholl moest het vooroorlogse stereotype beeld over Amerika als gangster- en cowboyland worden ontkracht en moest Amerika worden gezien als een land van hardwerkende immigranten.¹²

¹⁰ Rob Kroes, “Dutch impressions of America,” in *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, red. Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith (Amsterdam: Boom, 2009), 952-953.

¹¹ Kroes, “Dutch impressions,” 953.

¹² Roholl, “An invasion of a different kind,” 23.

In dit hoofdstuk worden publicaties besproken over verschillende aspecten van het Amerikabeeld in de periode tussen 1928 en 1946. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen publicaties over het fenomeen anti-Amerikanisme, over het Amerikabeeld in het algemeen en stereotyperingen.

1.2.1. Anti-Amerikanisme in Europa en met name in Nederland (1918-1946)

In het historiografische artikel “The anatomy of anti-Americanism” (1986) beschrijft de Britse historicus Marcus Cunliffe verschillende twintigste-eeuwse opvattingen over het fenomeen “anti-Amerikanisme”. Want, zo stelt hij, over de term is veelvuldig geschreven in de twintigste eeuw, maar het verschijnsel is dermate ingewikkeld dat het ontbreekt aan een eenduidige betekenis.¹³ In het artikel bespreekt hij voornamelijk naoorlogse varianten van anti-Amerikanisme. Historicus David Strauss stelt bijvoorbeeld dat anti-Amerikanisme zich in de jaren zeventig van de twintigste eeuw uitte in gewelddadigheden tegen Amerikaanse symbolen in het buitenland. Dit zou een reactie zijn op het Amerikaanse (buitenland)beleid. Van oudsher heeft het echter een bredere betekenis volgens Strauss, namelijk dat anti-Amerikanisme een filosofische of ideologische tegenreactie is op de Amerikanisering van (Europese) landen die gepaard gaat met een algemene afkeer tegen de Amerikaanse cultuur. Deze vorm van anti-Amerikanisme was voor de Tweede Wereldoorlog veelvoorkomend.¹⁴

De Franse historicus Raoul Girardet geeft het begrip een meer ernstige betekenis. Volgens hem is (cultureel) anti-Amerikanisme door het irrationele karakter vergelijkbaar met andere anti-sentimenten zoals antisemitisme. Het zou veelal tot stand komen door een onrechtvaardig superioriteitsgevoel en intolerante vooroordelen over een groep.¹⁵

Een vergelijkbare conclusie trekt de Nederlandse historicus Bob de Graaff in zijn artikel “Bogey or saviour? The image of the United States in the Netherlands during the interwar period” (1986). Volgens hem bestond anti-Amerikanisme onder de Europees-liberale en aristocratische elite tijdens het interbellum in Nederland omdat zij bang waren om hun sociale status te verliezen.¹⁶ Beide groepen vreesden de Amerikanisering van de Nederlandse samenleving, en dan met name de komst van massaconsumptie en massademocratie. De

¹³ Marcus Cunliffe, “The anatomy of anti-Americanism,” in *Anti-Americanism in Europe*, red. Rob Kroes en Maarten van Rossem (Amsterdam: Free University Press, 1986), 20.

¹⁴ Cunliffe, “The anatomy of anti-Americanism,” 20.

¹⁵ Ibid., 20.

¹⁶ Bob de Graaff, “Bogey or saviour? The image of the United States in the Netherlands during the interwar period,” in *Anti-Americanism in Europe*, red. Rob Kroes en Maarten van Rossem (Amsterdam: Free University Press, 1986), 51.

Graaff verbindt het Nederlandse vooroorlogse anti-Amerikanisme daarom vooral aan de botsing tussen een elitecultuur en een massacultuur.¹⁷ Het boek *Mensch en menigte in America* (1918) van de historicus Johan Huizinga – en vader van de auteur van *Tom, Dick en Harry* – was van invloed op het beeld van zowel de reizigers als de thuisblijvers. Hoewel Johan Huizinga de Verenigde Staten nog niet had bezocht op het moment van schrijven, bleef het boek zelfs een paar decennia na publicatie nog gezaghebbend.¹⁸ Een belangrijk aspect van het Amerikabeeld – dat werd gereflecteerd in Huizinga's werk – en het vooroorlogse anti-Amerikanisme was volgens De Graaff de angst voor het verlies van de bestaande Europese samenleving door de Amerikanisering van Europa.¹⁹

Cunliffe stelt dat anti-Amerikanisme soms een 'doodgewone' kwestie is van een afkeer van 'otherness'.²⁰ Hij maakt bij zijn definiëring van anti-Amerikanisme onderscheid tussen drie vormen, namelijk een afkeer hebben van het 'andere', ofwel van *otherness*, het hebben van gerechtvaardigde maatschappijkritiek en tenslotte het hebben van vooroordelen. 'Gerechtvaardigde maatschappijkritiek' op bepaalde aspecten van de Amerikaanse cultuur kan bijvoorbeeld betrekking hebben op het aantal moorden in verband met legaal wapenbezit of discriminatie en racisme. Met anti-Amerikanisme op basis van enkel vooroordelen doelt Cunliffe op groepen die op ongenueanceerde wijze tegen alles zijn wat Amerikaans is omdat het Amerikaans is. Deze vorm verschilt volgens hem niet veel van het anticomunisme dat veel Amerikanen in zijn greep had tijdens de twintigste eeuw.²¹

Amerikanist Rob Kroes stelt in het artikel "The great satan versus the evil empire. Anti-Americanism in the Netherlands" (1986) dat kritiek meestal niet is gericht op Amerika als land, maar op het *idee* van Amerika. Anti-Amerikanisme gaat volgens hem dus niet over de verwerping van de Verenigde Staten in zijn geheel, maar over het door de geest geconstrueerde beeld over 'Amerika'. Dit beeld is gebaseerd op de algemene perceptie van de Amerikaanse cultuur, maar representeert dus niet per definitie de werkelijkheid.²² Anti-Amerikanisme moet daarom worden gezien als een verzameling van tegenstrijdige antigevoelens. Het is namelijk veelvoorkomend dat er gelijktijdig sprake is van bewondering voor een bepaald aspect van de Amerikaanse cultuur, samenleving of macht en kritiek op een

¹⁷ De Graaff, "Bogey or saviour?" 51.

¹⁸ Ibid., 51.

¹⁹ Ibid., 51.

²⁰ Cunliffe, "The anatomy of anti-Americanism," 33.

²¹ Ibid., 33.

²² Rob Kroes, "The great satan versus the evil empire. Anti-Americanism in the Netherlands," in *Anti-Americanism in Europe*, red. Rob Kroes en Maarten van Rossem (Amsterdam: Free University Press, 1986), 37.

ander aspect.²³ Ook maakt Kroes onderscheid tussen anti-Amerikanisme in Nederland voor en na de Tweede Wereldoorlog. Voor de Tweede Wereldoorlog bestonden antisentimenten vooral uit kritiekuitingen tegen de Amerikaanse cultuur vanuit de conservatief-rechtse hoek. Ook volgens De Graaff was politiek anti-Amerikanisme na de Tweede Wereldoorlog een typisch verschijnsel bij linkse politieke partijen.²⁴ De Graaff vraagt zich verder af of er een verband is tussen vooroorlogs- en naoorlogs anti-Amerikanisme. Naoorlogs anti-Amerikanisme richt zich volgens hem vooral op het actieve buitenlandbeleid van de Verenigde Staten. Voor de oorlog was dit niet het geval. Kritiek op het culturele imperialisme van Amerika bleef echter ook na de oorlog bestaan.²⁵

Historica Marianne Mooijweer schrijft in “Menno ter Braak en de filmbeelden van Amerika” (1990) over het anti-Amerikanisme van de prominente Nederlandse vooroorlogse Amerikacriticus Menno ter Braak. Mooijweer tracht uiteen te zetten wat in de ogen van Ter Braak het verschil was tussen Europa en Amerika op basis van zijn filmmessays. Menno ter Braak – die zelf nooit in de Verenigde Staten was geweest – was in de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw een fervent Amerikacriticus en probeerde Nederland te waarschuwen voor de “moordende kwaal” die ‘Yankee-itis’ was.²⁶ “Het plezier hebben in kunst, muziek, literatuur, [en] filosofische abstracties” was het belangrijkste verschil volgens Ter Braak tussen Amerikanen en Europeanen.²⁷ Mooijweer stelt dat Ter Braak vreesde dat dit verschil dreigde te vervagen door de Amerikanisering van de Europese cultuur. Bijvoorbeeld door het bioscoopaanbod in Nederland, dat ingericht werd naar de gemiddelde smaak van het publiek. Dit zouden steeds vaker “Amerikaanse westerns, *lovestories*, komedies en avonturenverhalen” zijn geweest.²⁸

In deze paragraaf zijn verschillende definities van anti-Amerikanisme uiteengezet. Daarnaast kan op basis van de besproken publicaties over anti-Amerikanisme de voorzichtige conclusie worden getrokken dat de kritiek op de Verenigde Staten voor de Tweede Wereldoorlog vooral cultureel van aard was en na de oorlog politiek. Wat nog ontbreekt is een overzicht van de belangrijkste literatuur over het algemene Amerikabeeld in Nederland

²³ Kroes, “The great satan,” 40.

²⁴ Ibid., 41; Kroes, “Dutch impressions of America,” 953-954.

²⁵ De Graaff, “Bogey or saviour?” 60.

²⁶ Marianne L. Mooijweer, “Menno ter Braak en de filmbeelden van Amerika,” in *Amerika in Europese ogen. Facetten van de Europese beeldvorming van het moderne Amerika*, red. K. van Berkel ('s-Gravenhage: SDU Uitgeverij, 1990), 124-125.

²⁷ Mooijweer, “Menno ter Braak,” 126.

²⁸ Ibid., 127.

voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. In de volgende paragraaf volgt daarom een bespreking van publicaties over het Amerikabeeld in Nederland in het algemeen.

1.2.2. Het Amerikabeeld in Nederland (1918-1946)

Het in de vorige paragraaf genoemde artikel “Bogey or saviour? The image of the United States in the Netherlands during the interwar period” (1986) van de Nederlandse historicus Bob de Graaff gaat over het Nederlandse Amerikabeeld en anti-Amerikanisme tijdens het interbellum. De Graaff maakt hierin onderscheid tussen de opvattingen van mensen die de Verenigde Staten daadwerkelijk bezochten en mensen die dat niet deden en tussen de opvattingen van de elite en de massa. Volgens hem waren het vooral leden van de intellectuele en economische elite die reizen maakten door het land, en dus de Amerikaanse cultuur aan den lijve ondervonden. Tegelijkertijd zou het gros van de Amerika-reizigers meestal alleen grote steden aandoen zoals New York, Chicago, Washington D.C. en San Francisco en zijn er vraagtekens te plaatsen bij de mate waarin zij een volledig beeld kregen van de Amerikaanse cultuur.²⁹ Volgens zowel De Graaff als Kroes dachten veel Nederlanders namelijk dat iedereen in de Verenigde Staten in de grote stad woonde. Het plattelandleven werd daardoor gezien als ‘on-Amerikaans’, terwijl de helft van de bevolking destijds in landelijke gebieden woonde.³⁰

Volgens De Graaff was het beeld over Amerikaanse kinderlijkheid een overheersend stereotype in Nederlandse reisliteratuur over de Verenigde Staten tijdens het interbellum. Amerikanen waren ‘kinderen die volwassenen speelden’. Ze hechtten waarde aan kinderlijke zaken zoals dat alles in de Verenigde Staten groter, beter en duurder was dan in Europa.³¹ Hierdoor werden ze gezien als naïef, impulsief en materialistisch.³² Doorsnee Nederlanders zagen de Verenigde Staten tevens als een land van gangsters, filmsterren en corruptie. Dit stereotype beeld werd gevoed door reisliteratuur over het land.³³ Amerika werd ook gezien als een optimistisch land. Dit kon zowel een positieve als een negatieve connotatie hebben volgens De Graaff. Enerzijds werd het Amerikaanse optimisme geïnterpreteerd als de ‘zelfoverschatting’ van het Amerikaanse volk. Anderzijds waren Nederlanders geïmponeerd

²⁹ De Graaff, “Bogey or saviour?” 52. Kroes, “The great satan,” 38.

³⁰ De Graaff, “Bogey or saviour?” 52; Kroes, “The great satan,” 38.

³¹ De Graaff, “Bogey or saviour?” 53.

³² Ibid., 53.

³³ De Graaff, “Bogey or saviour?” 53.

door de ‘verfrissende’ Amerikaanse mentaliteit terwijl Europa werd gezien als oud en pessimistisch.³⁴

De Graaff stelt ten slotte dat het opvallend is dat de Verenigde Staten relatief weinig investeringen deden in Nederland in verhouding tot andere Europese landen tijdens het interbellum.³⁵ Hij legt echter niet uit of hij dit als een oorzaak ziet voor een kritische houding vanuit Nederland op de Verenigde Staten of bijvoorbeeld als een gevolg van Nederlandse kritiek. Tegelijkertijd waren er voor de Tweede Wereldoorlog weinig negatieve geluiden te horen over de Amerikaanse politiek. Volgens De Graaff werden de VS door hun ogenschijnlijke isolationistische beleid niet gezien als een bedreiging voor de Nederlandse neutraliteitspolitiek.³⁶ Toen de macht van de Verenigde Staten na de Eerste Wereldoorlog groeide, zou dit de Nederlandse regering geen zorgen hebben gebaard. Hij stelt dat men in Nederland in de veronderstelling verkeerde dat Amerika nooit ‘tirannieke trekken’ zou krijgen waardoor er vooral met angst werd gekeken naar de toen eveneens opkomende Sovjet-Unie.³⁷

Ook de Nederlandse Amerikahistoricus Cornelis A. van Minnen schrijft in “Dutch perceptions of American culture and promotion of Dutch culture in the United States” (2009) over het Amerikabeeld in Nederland tijdens het interbellum. Het eerste deel van zijn betoog bestaat uit een uiteenzetting van publicaties van prominente en minder prominente Nederlanders over de Verenigde Staten. Wederom worden Johan Huizinga en Menno ter Braak – beiden uitvoerig besproken door De Graaff, Kroes en Mooijweer – genoemd als invloedrijke auteurs bij het creëren van het Amerikabeeld in Nederland voor de Tweede Wereldoorlog.³⁸ Van Minnen gaat in het tweede deel van zijn artikel na in hoeverre er informatie over de Verenigde Staten beschikbaar was voor het gemiddelde publiek in Nederland in deze periode. In de jaren 1920 was er volgens hem bijvoorbeeld weinig nog interesse in de Verenigde Staten onder zowel de Nederlandse bevolking als in de Nederlandse politiek.³⁹

In kranten en tijdschriften als *Het Algemeen Handelsblad* en *De Gids* werden pas in de jaren dertig enkele “intelligentie visies” gepubliceerd op maatschappelijke kwesties in de VS. Dit waren bijvoorbeeld artikelen over de *New Deal* van president Franklin D. Roosevelt, de

³⁴ Ibid., 52.

³⁵ Ibid., 59.

³⁶ Ibid., 59.

³⁷ Ibid., 59.

³⁸ Cornelis A. van Minnen, “Dutch perceptions of American culture and promotion of Dutch culture in the United States,” in *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, red. Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith (Amsterdam: Boom, 2009), 432-433.

³⁹ Van Minnen, “Dutch perceptions,” 433.

kwaliteit van de landbouwgrond in indianenreservaten en het leven van zwarte Amerikanen in het zuiden van de Verenigde Staten.⁴⁰ Deze stukken werden echter vrijwel alleen gelezen door de elite en waren bovendien schaars in de Nederlandse media. Van Minnen stelt dat het grootste deel van de Nederlandse bevolking hierdoor geen weet had van de kwesties die speelden in de Verenigde Staten. In populaire tijdschriften, die een breder publiek hadden, werd slechts een oppervlakkig en stereotype beeld geschetst van de Verenigde Staten als een land van criminelen, filmsterren, rariteiten, materialisme en wolkenkrabbers.⁴¹ Volgens De Graaff was ook Amerikaanse literatuur relatief onbekend in Nederland. Slechts een beperkt aantal werken van auteurs als Washington Irving, Jack Londen, Ralph Waldo Emerson en Walt Whitman werd door de elite gelezen.⁴²

De Nederlandse militair historicus Wim Klinkert opent zijn artikel “Crossing borders: Americans and the liberation of the Netherlands” (2009) met de opmerking dat hoewel de Amerikanen in ons collectieve geheugen staan gegrift als ‘onze bevrijders’, zij eigenlijk maar een kleine bijdrage leverden aan de bevrijding van Nederland.⁴³ Met deze aanhef wekt hij de verwachting dat hij zal gaan beargumenteren waar die onjuiste beeldvorming over de Verenigde Staten op is gebaseerd. Dat is echter niet het geval. Klinkert verklaart in het artikel waarom de militaire bijdrage van de Verenigde Staten zo beperkt was bij de bevrijding van Nederland.⁴⁴ Hij stelt dat de Britten en Canadezen nu eenmaal het deel van Europa toegewezen hadden gekregen om te bevrijden waar Nederland grotendeels onder viel. De Amerikanen waren daardoor alleen betrokken bij de bevrijding van Zuid-Nederland.⁴⁵

Net voor het einde van het artikel verandert Klinkert van strategie en stelt hij een paar vragen die vergelijkbaar zijn met de vragen die centraal staan in mijn onderzoek, namelijk: “Wat vonden de bevrijders en de bevrijden van elkaar?”; “In hoeverre werden hun meningen beïnvloed door vooroordelen of een gemeenschappelijke culturele achtergrond?” en “Gedroegen Amerikaanse soldaten zich anders dan Britse en Canadese soldaten?” Deze kwesties zouden nog nooit uitgebreid zijn bestudeerd.⁴⁶ Omdat de Amerikanen minder lang in Nederland verbleven dan bijvoorbeeld de Britten en Canadezen is hierover volgens Klinkert namelijk minder informatie beschikbaar. Dit zou de beantwoording van deze vragen

⁴⁰ Ibid., 435.

⁴¹ Ibid., 435.

⁴² De Graaff, “Bogey or saviour?” 55.

⁴³ Wim Klinkert, “Crossing borders: Americans and the liberation of the Netherlands,” in *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009* red. Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith (Amsterdam: Boom, 2009), 565.

⁴⁴ Klinkert, “Crossing borders,” 565-566.

⁴⁵ Ibid., 566.

⁴⁶ Klinkert, “Crossing borders,” 573.

bemoeilijken.⁴⁷ Roholl stelt daarentegen juist dat Nederland langer dan andere Europese landen werd blootgesteld aan Amerikaanse propaganda na de bevrijding.⁴⁸ Hierdoor konden Amerikaanse propagandaproducten ook op grote schaal worden verspreid in de gebieden die niet door de Amerikanen waren bevrijd.⁴⁹ Niet op basis van een systematische analyse, maar slechts met enkele opmerkingen uit memoires van Amerikaanse soldaten bespreekt Klinkert kort een aantal indrukken van Amerikaanse troepen. De impressie die Nederlanders van Amerikanen hadden, komt slechts in één regel aan bod. Een parachutist schreef in zijn memoires dat de Nederlanders de Verenigde Staten associeerden met Henry Ford en gangsters uit Chicago.⁵⁰ “So much for the influence of American movies” zou de parachutist hebben verzucht.⁵¹

Drie jaar na het artikel van Klinkert publiceerde Marja Roholl “Preparing for victory. The U.S. Office of War Information Overseas Branch’s illustrated magazines in the Netherlands and the foundations for the American Century, 1944-1945” (2012). Roholl schrijft hierin over de pro-Amerikaanse propaganda die in Nederland werd verspreid tijdens en na de bevrijding.⁵² In het artikel stelt ze dat het aan wetenschappelijke publicaties ontbreekt over de culturele diplomatie van de Verenigde Staten na de Tweede Wereldoorlog waarin ook het beleid van de VS tijdens de oorlog wordt onderzocht.⁵³ Hoewel dit een andere invalshoek is dan Klinkert heeft, beantwoordt Roholl een aantal vragen die hij in zijn artikel stelt. Roholl verklaart bijvoorbeeld de dominante aanwezigheid van de Amerikaanse troepen in het Nederlands collectief geheugen over de bevrijding. Het Office of War Information (OWI), de Amerikaanse voorlichtingsdienst ten tijden van de Tweede Wereldoorlog, zou namelijk specifiek beleid hebben gevoerd om de populariteit van de Amerikanen te vergroten door de verspreiding van propaganda.⁵⁴ Andere geallieerden hadden vergelijkbaar beleid, maar de Verenigde Staten voerden het uit op veel grotere schaal, schrijft Roholl in het later uitgebrachte artikel “An invasion of a different kind: The U.S. Office of War Information and ‘The Projection of America’ propaganda in the Netherlands, 1944-1945” (2018).⁵⁵

⁴⁷ Ibid., 573-574.

⁴⁸ Marja Roholl, “Bevrijders met een verborgen agenda. Amerikaanse propagandacampagne 1944-1945,” *Geschiedenis Magazine* 54, no. 7 (2019): 32.

⁴⁹ Roholl, “An invasion of a different kind,” 25.

⁵⁰ Klinkert, “Crossing borders,” 574.

⁵¹ Ibid., 574.

⁵² Marja Roholl, “Preparing for victory. The U.S. Office of War Information Overseas Branch’s illustrated magazines in the Netherlands and the foundations for the American Century, 1944-1945,” *European Journal of American Studies* 7, no. 2 (2012): 1, <https://doi.org/10.4000/ejas.9629>.

⁵³ Roholl, “Preparing for victory,” 1.

⁵⁴ Roholl, “Preparing for victory,” 2.

⁵⁵ Roholl, “An invasion of a different kind,” 18.

Medewerkers van het OWI vreesden volgens Roholl dat er nog een aantal vooroorlogse ‘misvattingen’ bestonden over Amerikanen in Nederland.⁵⁶ Deze misvattingen zouden zijn ontstaan door Hollywoodfilms en omvatten bijvoorbeeld het stereotype beeld over Amerikanen als gangsters en cowboys – wat ook De Graaff, Van Minnen en Klinkert schrijven.⁵⁷ De Amerikaanse propaganda moest daarnaast andere negatieve beelden over de Verenigde Staten bestrijden, bijvoorbeeld de discriminatie tegen zwarte Amerikanen en het beeld dat in Nederland heerste dat Amerikaanse vrouwen egoïstische moeders waren.⁵⁸ Volgens Roholl was de behandeling van zwarte Amerikanen in Nederland echter geen kwestie.⁵⁹

1.2.3. *Othering*

Volgens de Britse historicus Marcus Cunliffe komt anti-Amerikanisme – zoals besproken in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk – voor in drie verschillende vormen, namelijk als gerechtvaardigde maatschappijkritiek, vooroordelen over Amerika en zijn bevolking en als afkeer van *otherness*.⁶⁰ In deze paragraaf staat de laatstgenoemde vorm centraal. Net als anti-Amerikanisme is *otherness* – of eigenlijk *othering* – een kernconcept binnen dit onderzoek. Een analyse van het Amerikabeeld in *Tom, Dick en Harry* is namelijk een analyse van de beeldvorming die Nederlanders volgens Huizinga hebben van de ‘ander’ en wat deze ander – in dit geval Amerikanen – ‘anders’ maakt. *Tom, Dick en Harry* is hierdoor een bijzonder geval omdat Huizinga gebruik maakt van *othering* om de al bestaande, op *othering* gebaseerde, perceptie van Amerika te beïnvloeden bij zijn lezers.

De term *othering* wordt volgens historicus Carl Thompson vaak gebruikt in publicaties over reisgeschiedenis en onderzoek naar reisjournaals. In reisverslagen is namelijk meestal sprake van *othering*. In het boek *Travel writing* (2011) bespreekt Thompson twee definities van de term. De eerste, meer algemene vorm van *othering* duidt op het fenomeen waarbij mensen de verschillen blootleggen en benadrukken tussen de eigen en een andere cultuur. Bij de tweede variant verwijst de term naar het proces waarbij leden van een andere cultuur als inferieur worden beschouwd op basis van hun ‘anders zijn’.⁶¹ Volgens Thompson bevatten

⁵⁶ Roholl, “Preparing for victory,” 1.

⁵⁷ Roholl, “An invasion of a different kind,” 23.

⁵⁸ Ibid., 26, 28.

⁵⁹ Ibid., 28; Ook Jacob Herman Huizinga wijdt in *Tom, Dick en Harry* een (kort) hoofdstuk aan de behandeling van minderheden in de Verenigde Staten: Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 52-55.

⁶⁰ Cunliffe, “The anatomy of anti-Americanism,” 33.

⁶¹ Carl Thompson, *Travel writing* (Londen: Routledge, 2011), 132.

alle reisverslagen minstens de eerste vorm van *othering*.⁶² De meeste opgetekende reizen beschrijven immers nieuwe plekken waar de reizigers in aanraking komen met gebruiken, personen of culturen die tot op zekere hoogte onbekend zijn voor hen. Dit betekent echter niet dat hier altijd sprake is van de meer ernstige, tweede vorm van *othering*.⁶³ Als een bepaalde cultuur constant als ‘anders’ of inferieur aan de eigen cultuur wordt beschreven, kan dit resulteren in het ontstaan van vooroordelen en stereotypen.⁶⁴

In het artikel “Amerika als spiegel van de Europese cultuurgeschiedenis” (1990) schrijft de Nederlandse historicus K. van Berkel over het paradoxale Europese beeld over Amerika vanaf de achttiende eeuw. Zelf noemt hij dit het dubbele perspectief op Amerika.⁶⁵ Enerzijds werd Amerika namelijk gezien als primitief en wild en anderzijds als het land van de toekomst.⁶⁶ Tot diep in de twintigste eeuw zou dit de basis zijn van het Amerikabeeld.⁶⁷ Volgens Van Berkel was de Nieuwe Wereld door dit dubbele perspectief “het ideale projectiescherm voor discussies over de Europese cultuur” omdat hierin zowel het verleden als de toekomst zichtbaar was.⁶⁸ Amerika diende dus als de ‘*other*’ waarmee Europeanen hun eigen cultuur vergeleken.

Het primitivisme waarover Van Berkel schrijft, had niet per definitie een negatieve connotatie. De primitieve, wilde levensstijl van de indianen en Europese kolonisten in bepaalde delen van Amerika werd gezien als gelukkiger dan het leven van beschaafde Europeanen. Het was simpel en zorgeloos. Het hebben van beschaving of cultuur creëerde behoeften en dat maakte mensen ongelukkig.⁶⁹ In deze gedachtegang is de tweede vorm van *othering* die Thompson beschrijft te onderscheiden: de onderontwikkelde wilde Amerikaanse cultuur is inferieur aan de ontwikkelde Europese.

1.2.4. Lacunes

Vooraanstaande Amerikahistorici zoals Rob Kroes, Marcus Cunliffe, Bob de Graaff, Cornelis van Minnen en Wim Klinkert schreven over anti-Amerikanisme en stereotype beelden over

⁶² Thompson, *Travel writing*, 133.

⁶³ Ibid., 133.

⁶⁴ Ibid., 133.

⁶⁵ K. van Berkel “Amerika als spiegel van de Europese cultuurgeschiedenis” in *Amerika in Europese ogen. Facetten van de Europese beeldvorming van het moderne Amerika*, red. K. van Berkel (’s-Gravenhage: SDU uitgeverij, 1990), 25.

⁶⁶ Van Berkel, “Amerika als spiegel,” 9.

⁶⁷ Ibid., 24.

⁶⁸ Ibid., 25.

⁶⁹ Van Berkel, “Amerika als spiegel,” 11-12.

Amerikanen onder de Nederlandse bevolking. Desondanks vertoont het bestaande onderzoek een aantal tekortkomingen. Allereerst wordt in deze publicaties niet geschreven over de invloed van de Tweede Wereldoorlog op het Amerikabeeld. Bovengenoemde historici schreven allemaal over de perceptie van Amerika voor de oorlog – en in sommige gevallen ook na de oorlog. Het Amerikabeeld tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt hier over het hoofd gezien, terwijl alle hierboven genoemde auteurs stellen dat juist toen een verandering plaatsvond.

Ten tweede ontbreekt gedegen onderzoek naar de beeldvorming over maatschappelijke onderwerpen. In de hier besproken publicaties worden voornamelijk stereotyperingen beschreven. Hoewel uit het artikel van Cornelis van Minnen bleek dat er wel degelijk – zij het minimaal – in Nederland werd gepubliceerd over actuele maatschappelijke kwesties in de VS, zoals racisme en armoede, is niet onderzocht welke gevolgen dat had voor de beeldvorming van Nederlanders. Marja Roholl schrijft in haar artikel dat het Office of War Information zich er wel degelijk van bewust was dat het Amerikaans racisme kon zorgen voor een negatief beeld. Dit was volgens haar in Nederland echter geen kwestie. Tegelijkertijd is nergens in haar artikel te achterhalen waar ze die conclusie op baseert.

Een derde lacune is dat er in het toch al geringe aantal onderzoeken naar de middelen die de Amerikanen aanwendden om het Amerikabeeld in Nederland te beïnvloeden, geen aandacht wordt besteed aan de bijdrage die Nederlandse publicaties hieraan leverden. Roholl bespreekt in haar artikelen uit 2012 en 2018 allerlei media die door de Amerikanen werden gebruikt, zoals (Hollywood)films en populaire tijdschriften. Deze media werden echter door Amerikanen geproduceerd op basis van door Amerikanen samengestelde informatie over Nederlanders. Het door Jakob Herman Huizinga geschreven Nederlandse boekje *Tom, Dick en Harry* is bijvoorbeeld volledig over het hoofd gezien terwijl naar de boeken van zijn vader, Johan Huizinga, wordt verwezen door vrijwel iedere hier besproken auteur.

1.3. Bronnen en onderzoeksmethode

1.3.1. Tom, Dick en Harry (1944)

Het door Jakob Herman Huizinga geschreven *Tom, Dick en Harry* is de voornaamste bron die is geanalyseerd voor het in deze scriptie beschreven onderzoek. *Tom, Dick en Harry* is een gepubliceerde bron uit 1944 en heeft 144 pagina's. Het is opgedeeld in twee delen. In het

eerste deel beschrijft en verklaart Huizinga de “typisch” Amerikaanse gebruiken waarmee Nederlanders in aanraking kunnen komen. Het bestaat uit zeven hoofdstukken met titels als “Waarom de Amerikaan niet en waarom hij wel bestaat,” “Van dollars gesproken” en “Roodhuiden en zwarthuiden”. Het tweede deel gaat over de Britse cultuur. Net als het eerste deel heeft het zeven hoofdstukken met titels als “Engelschen en Britten,” “Bescheiden onbescheidenheid” en “Gentlemen en gentlemen”. Het boekje is voorzien van illustraties door de Twentse kunstenaar Jan Hoowij. In de verantwoording van de uitgever staat dat *Tom, Dick en Harry* onderdeel is van een “in overleg met den RegeeringsVoorlichtingsdienst vastgestelde serie uitgaven over onderwerpen, die in de huidige omstandigheden van bijzonder belang voor het Nederlandsch publiek mogen worden geacht.”⁷⁰ De eerste druk heeft een oplage van 25.000.

1.3.2. Archiefstukken

Om mijn hoofd- en deelvragen zo volledig mogelijk te beantwoorden, heb ik voor mijn onderzoek ook gebruik gemaakt van andere primaire bronnen. Bij het verzamelen van biografische informatie over Jakob Herman Huizinga heb ik de collectie Huizinga, het archief van Jakobs vader Johan Huizinga, van de Universiteitsbibliotheek geraadpleegd. Het archief is in 2019 in zijn geheel gedigitaliseerd waardoor alle stukken hieruit raadpleegbaar zijn op het internet. Het archief bevat naast Johan Huizinga’s academische werk ook persoonlijke documenten zoals 36 brieven aan en van zijn zoon Jakob Herman Huizinga uit de periode tussen 1913 en 1938 en familiefoto’s.⁷¹ Bovendien is een substantieel deel van Johan Huizinga’s correspondentie uit de periode tussen 1894 en 1945 in drie delen uitgegeven onder de redactie van Léon Hanssen, W.E. Krul en Anton van der Lem.⁷² Deze uitgaven heb ik eveneens geraadpleegd voor het schrijven van de biografie van Jakob Herman Huizinga.

Bij het onderzoek voor Huizinga’s biografie en naar de ontstaansgeschiedenis van *Tom, Dick en Harry* heb ik het archief *Ministerie van Buitenlandse Zaken te Londen (Londens Archief)* geraadpleegd. Hierin zijn onder andere een deel van de archieven opgenomen van The Netherland Publishing Company Ltd., de uitgever van *Tom, Dick en Harry*, de Regeeringsvoorlichtingsdienst en het Netherlands Information Bureau (NIB) in New York.

⁷⁰ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, verantwoording van de uitgever voorin het boekje.

⁷¹ Universiteitsbibliotheek Leiden, collectie Huizinga.

⁷² Johan Huizinga, *Briefwisseling I 1894-1924, Briefwisseling II 1925-1933, Briefwisseling III 1934-1945*. red. Léon Hanssen, W.E. Krul en Anton van der Lem. Utrecht/Antwerpen: Veen/Tjeenk Willink, 1989-1991.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkte Huizinga voor deze instanties. Het archief bevat daarnaast verschillende losse stukken die betrekking hebben op diverse werkzaamheden van Huizinga voor de Nederlandse regering in ballingschap tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het archief is ondergebracht in de collectie van het Nationaal Archief in Den Haag.

1.4. Onderzoeksmethode

Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van een kwalitatieve inhoudsanalyse. Hierbij is de tekst uit het voorwoord van *Tom, Dick en Harry* en Deel I – het deel over Amerika dat de eerste zeven hoofdstukken beslaat – onderworpen aan een door mij opgesteld waarnemingsinstrument. In dit waarnemingsinstrument heb ik een twintigtal (narratologische) aandachtspunten en beschrijvingen van communicatieve- en retorische technieken verwerkt om vooroordelen, stereotypen en het algemene Amerikabeeld in *Tom, Dick en Harry* op het spoor te komen en om Huizinga's retorische strategieën te kunnen classificeren. De aandachtspunten richten zich bijvoorbeeld op het perspectief vanwaaruit Huizinga schrijft en hoe hij zichzelf positioneert, of hij zich richt tot een (waarneembare) doelgroep, of hij blijkt geeft van persoonlijke motieven, opvattingen en kritiek of er sprake is van herhaling in de tekst, wat Huizinga schrijft over Amerikanen, welke onderwerpen hij aansnijdt en of er bepaalde onderwerpen worden vermeden.

De lijst met communicatieve- en retorische technieken is grotendeels gebaseerd op de nauwkeurige bestudering van literatuur over propagandastrategieën en op waarnemingen uit het eerste deel van het waarnemingsinstrument met aandachtspunten. Hierbij is bijvoorbeeld gebruik gemaakt van (een deel van) de vijftien “Communicatietechnieken voor beïnvloeding” die Kees van Wijk beschrijft in *De media-explosie. Trends en issues in massacommunicatie* (2007).⁷³ Hoewel Van Wijks communicatietechnieken zijn geschreven met het oog op hedendaagse massacommunicatie, zijn bepaalde aspecten relatief tijdloos en daarmee toepasbaar op een propagandabron uit de twintigste eeuw zoals *Tom, Dick en Harry*. Van Wijk geeft bijvoorbeeld een uitgebreide beschrijving van de gevolgen van herhaling bij het beïnvloeden van een doelgroep, het belang van bepaalde retorische middelen zoals ironie en wat dit kan verhullen en het bewust verzwijgen van informatie.⁷⁴ Bovendien classificeert en

⁷³ Kees van Wijk, *De media-explosie. Trends en issues in massacommunicatie* (Den Haag: Sdu Uitgevers, 2007), 55.

⁷⁴ Van Wijk, *De media-explosie*, 58-59.

contextualiseert hij enigszins vanzelfsprekende, maar daardoor niet minder relevante, retorische strategieën, zoals het zondebokmechanisme, spot drijven en stereotypering.⁷⁵

Ook heb ik bij het formuleren van mijn waarnemingsinstrument gebruik gemaakt van het onderzoek van kunsthistoricus Daniël Horst naar het beeld over Willem van Oranje in propagandaprenten uit de zestiende- en zeventiende eeuw. Ondanks dat deze periode ook niet overeenkomt met de propaganda die ik bestudeerde, heeft dit artikel nuttige informatie opgeleverd over de simultane toepassing van verschillende retorische strategieën en het maken van verwijzingen naar Bijbelse, mythologische en historische verhalen.⁷⁶ Tenslotte was ook het onderzoek van de Amerikaanse antropologe Ruth Fulton Benedict uit 1944 naar het Nederlandse ‘nationale volkskarakter’ voor het Office of War Information van invloed op de samenstelling van mijn waarnemingsinstrument. In “A note on Dutch behavior” geeft Benedict onder andere aanbevelingen voor retorische strategieën in op Nederlanders gerichte pro-Amerikaanse propaganda. Benedict adviseert hierin bijvoorbeeld om verwijzingen te maken naar parallellen in de geschiedenis van Nederland en de Verenigde Staten.⁷⁷ Bij het signaleren van het Amerikabeeld en stereotypen over Amerikanen in *Tom, Dick en Harry* heb ik daarnaast gebruik gemaakt van de in paragraaf 1.2 beschreven literatuur over het Amerikabeeld tijdens het interbellum.

Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een lijst van elf retorische strategieën die ik heb getoetst aan het voorwoord en het Amerikaanse deel in *Tom, Dick en Harry*. Deze lijst bestaat bijvoorbeeld uit het gebruik van tegenstrijdigheden, versimpelingen, overdrijvingen, vanzelfsprekendheden, verwijzingen naar de geschiedenis en het inspelen op ‘Hollandse sentimenten’. Ik heb mijn analyse vervolgens nauwkeurig uitgewerkt in een document van 120 pagina’s waarin per hoofdstuk van *Tom, Dick en Harry*, per onderwerp uit het waarnemingsinstrument citaten uit het boekje zijn uitgelicht, gecontextualiseerd en voorzien van een interpretatie.

⁷⁵ Ibid., 57-59.

⁷⁶ Daniel Horst, “De metafoor als cliché. Het beeld van Willem van Oranje in propagandaprenten uit de eerste decennia van de Nederlandse Opstand,” in *Het lange leven van het pamflet. Boekhistorische, iconografische en politieke aspecten van pamfletten 1600-1900*, red. José de Kruif, Marijke Meijer Drees en Jeroen Salman (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2006), 194-197.

⁷⁷ Ruth Fulton Benedict, “A note on Dutch behavior,” in *A Pocket Guide for American Servicemen to the cities of the Netherlands during World War II*, United States War Department, Washington D.C. (Amsterdam: Elsevier, 2010), 26-27.

Hoofdstuk 2: Het leven van Jakob Herman Huizinga (1908-1994)

In de opdracht van *Tom, Dick en Harry* (1944) draagt Jakob Herman Huizinga het boekje op aan zijn vader, de cultuurhistoricus Johan Huizinga en zijn oudere broer, Leonhard Huizinga:

Voor mijn Vader en mijn broer Leonhard, die na lezing ongetwijfeld zullen begrijpen waarom ik dit boekje, niet aan den een, noch aan den ander, maar juist aan hen beiden, in vreeze en ootmoed, heb opgedragen.⁷⁸

Deze boodschap heeft meerdere betekenissen. Enerzijds is het een uiting van Huizinga's affectie jegens zijn familieleden; zij bevinden zich immers in het bezette Nederland terwijl Jakob zelf al sinds halverwege de jaren 1930 in Engeland woont. De oorlog heeft het contact tussen hen bemoeilijkt en hij hoopt dat alles goed met hen gaat. Anderzijds draagt Huizinga het juist aan hen beiden op omdat hij in *Tom, Dick en Harry* dikwijls verwijst naar de geschiedenis – het vakgebied van zijn vader – om zijn beweringen kracht bij te zetten en tegelijkertijd gebruik maakt van humor in zijn schrijven, waarmee hij het domein betreedt van zijn broer. Een gunstige bijkomstigheid is dat Jakob hiermee meteen benadrukt wíé zijn broer en vader zijn, waardoor hij profiteert van hun autoriteit. Zij waren destijds namelijk allebei publieke figuren in Nederland. Vader Johan Huizinga was bekend om zijn academische prestaties – hij is volgens historica Carla du Pree zelfs de “beroemdste historicus die Nederland heeft voortgebracht” – en zijn broer Leonhard vanwege zijn humoristische schelmenromans over Adriaan en Olivier, waarvan het eerste deel werd gepubliceerd in 1939.⁷⁹

Om de betekenis van *Tom, Dick en Harry* te doorgronden is het ook van belang de achtergrond van de auteur te bespreken. Het is niet uitgesloten dat Jakob Herman Huizinga werd gekozen als auteur van het boekje door het aanzien dat zijn familieleden genoten in Nederland. *Tom, Dick en Harry* moest immers een vreedzame omgang stimuleren tussen de Nederlandse bevolking en Amerikaanse (en Britse) soldaten door Nederlanders wat meer bekend te maken met de Amerikaanse (en Britse) cultuur. Om dit te bewerkstelligen moest *Tom, Dick en Harry* een breed publiek bereiken. Een bekende naam als Huizinga op de kaft kon hierbij helpen. Huizinga's vader schreef daarnaast al tijdens het interbellum twee

⁷⁸ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, opdrachtpagina.

⁷⁹ Carla du Pree, *Johan Huizinga en de bezeten wereld. De rol van publieke intellectueel tussen twee wereldoorlogen* (Leusden: ISVW Uitgevers, 2016), 15; zie: Leonhard Huizinga, *Adriaan en Olivier*. Amsterdam: P.N. van Kampen en Zoon, 1939.

invloedrijke boeken over de Amerikaanse cultuur.⁸⁰ Het is aannemelijk dat hij zijn kennis over de Verenigde Staten overbracht op zijn zoon of dat Jakob Huizinga de boeken van zijn vader op zijn minst had gelezen voor het schrijven van *Tom, Dick en Harry*. Hierover wordt overigens niets vermeld in de auteursinformatie voorin het boekje. Daarin wordt wel vermeld dat Jakob Huizinga zelf kennismaakte met de Verenigde Staten en de Amerikaanse cultuur tijdens zijn rondreis door het land tussen 1926 en 1927 en tijdens zijn studies aan de prestigieuze universiteiten Yale en Columbia.⁸¹ Het bestuderen van Huizinga's achtergrond geeft dus ook meer informatie over de eventuele bronnen waaruit hij putte bij het schrijven van *Tom, Dick en Harry*.

In dit hoofdstuk volgt daarom een biografische beschrijving van het leven van Jakob Herman Huizinga. Hierbij ligt de nadruk op de periode tussen 1926 en 1945 waarbij kort uiteen wordt gezet in welke omstandigheden Huizinga opgroeide, wat en waar Huizinga studeerde, hoe zijn reis door de Verenigde Staten verliep in 1926 en 1927 en waar hij woonde en werkte na zijn studie en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Jakob Huizinga was minder bekend dan zijn vader en broer – met wie hij weleens werd verward.⁸² Hierdoor is biografische informatie over hem schaars. Ik baseer mij bij het schrijven van dit hoofdstuk daarom voornamelijk op de gebundelde correspondentie van zijn vader Johan Huizinga uit de periode tussen 1908 en 1944 en brieven van Jakob Huizinga aan zijn vader uit de periode tussen 1935 en 1938.⁸³ Daarnaast gebruik ik verschillende stukken uit de Collectie (Johan) Huizinga van de Universiteitsbibliotheek Leiden, publicaties waarin Jakob Huizinga terloops wordt genoemd, archiefstukken met betrekking tot zijn werkzaamheden voor de Nederlandse regering in ballingschap en een necrologie die werd gepubliceerd in de NRC na zijn overlijden in 1994.

⁸⁰ De Graaff, "Bogey or saviour,?" 51; De twee boeken die Johan Huizinga schreef zijn *Mensch en menigte in Amerika* (1918) en *Amerika levend en denkend. Losse opmerkingen* (1926). Het eerstgenoemde boek schreef Huizinga voordat hij de Verenigde Staten ooit had bezocht en het tweede boek na een bezoek aan het land in 1926.

⁸¹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, opdrachtpagina; Johan Huizinga, *Briefwisseling II 1925-1933* red. Léon Hanssen, W.E. Krul en Anton van der Lem (Utrecht/Antwerpen: Veen Tjeenk Willink, 1990), 6, 258.

⁸² In het boek *In ballingschap. De Nederlandse kolonie in Engeland [1940-1945]* (2005) schrijft de auteur Henri van der Zee bijvoorbeeld dat Jakob Huizinga (en dus niet Leonhard Huizinga) de auteur van de Adriaan en Olivier romans was; Henri van der Zee, *In ballingschap. De Nederlandse kolonie in Engeland 1940-1945* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2005), 71; Ook worden foto's van Jakob weleens verward met foto's van Leonhard.

⁸³ Tussen 1989 en 1991 werd een groot deel van de correspondentie van Johan Huizinga gepubliceerd in drie delen onder redactie van Léon Hanssen, W.E. Krul en Anton van der Lem.

2.1. Kinderjaren (1908-1926)

Jakob Herman Huizinga werd geboren op 17 juni 1908 als vierde kind van cultuurhistoricus Johan Huizinga en jonkvrouw Mary Vincentia Schorer. Vanaf 1910 woonde het gezin in een villa in Helpman (Groningen) dat ze ‘Klein Toornvliet’ noemden, naar het buitenhuis ‘Toornvliet’ in Middelburg dat in het bezit was van de familie Schorer.⁸⁴ Jakobs broer Leonhard Huizinga schrijft in *Herinneringen aan mijn vader* (1963) “Klein Toornvliet [...] was toen, althans voor een kind, een paleis dat ergens eenzaam buiten lag aan een klinker- of keienweg waar de paardetram langs kwam met de schele conducteur die niet op zijn fluit maar op zijn pink floot bij iedere halte.”⁸⁵ Volgens hem was het gezin, dat in 1912 werd uitgebreid met een vijfde kind, daar gelukkig.⁸⁶ Hij schrijft: “Ik ben er zeker van dat weinig kinderen een zo gelukkige jeugd gehad hebben als mijn broers en zusters en ik gedurende die korte jaren.”⁸⁷ Aan dit geluk kwam in 1914 een eind toen hun moeder overleed aan een hersentumor.⁸⁸

Jakobs vader Johan Huizinga werkte sinds 1905 aan de Universiteit Groningen als hoogleraar algemene en vaderlandse geschiedenis. Kort na het overlijden van zijn vrouw in 1914 werd hij benoemd tot hoogleraar algemene geschiedenis aan de Universiteit Leiden.⁸⁹ Hij schrijft hierover aan zijn broer: “De hoop om in een nieuwe taak en een nieuwe omgeving nieuwe levensmoed te vinden, weegt bij mijn besluit heel zwaar.”⁹⁰ Zodoende verhuisde Huizinga met zijn vijf kinderen naar de Witte Singel in Leiden. Over Jakob, die inmiddels 6 jaar oud was, schreef hij in diezelfde brief: “Hij is toch zoo’n aardig, gezellig kereltje; flink en mooi van stuk, verbazend kinderlijk en zacht van karakter.”⁹¹

In 1920 ging Jakob in navolging van zijn broers Dirk en Leonhard naar het gymnasium in Leiden. Hier slaagde hij in 1926 – met een herkansing – voor zijn eindexamen.⁹² Jakob heeft deze periode later in een brief aan zijn vader beschreven als de

⁸⁴ Leonhard Huizinga, *Herinneringen aan mijn vader* (Den Haag: H.P. Leopolds Uitgeversmij, 1963), 16.

⁸⁵ Huizinga, *Herinneringen aan mijn vader*, 32.

⁸⁶ Ibid., 17, 33.

⁸⁷ Ibid., 35.

⁸⁸ Johan Huizinga, *Briefwisseling I 1894-1924*, red. Léon Hanssen, W.E. Krul en Anton van der Lem (Utrecht/Antwerpen: Veen/Tjeenk Willink, 1989), 156; Willem Otterspeer, red. *De hand van Huizinga* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009), 13.

⁸⁹ Du Pree, *Johan Huizinga en de bezeten wereld*, 58-59.

⁹⁰ Huizinga, *Briefwisseling I*, 168.

⁹¹ Ibid., 168.

⁹² Huizinga, *Briefwisseling II*, 107.

beroerdste jaren van zijn leven.⁹³ Destijds was dit zijn vader echter niet ontgaan. Hij schreef hierover naar zijn oudste dochter Elisabeth: “hij [Jakob] was de laatste tijd een beetje onvoldaan, wat zich uitte in onverschilligheid en lummelachtigheid.”⁹⁴ Op het moment dat Jakob eindexamen deed, bevond zijn vader zich in de Verenigde Staten waar hij een rondreis maakte.⁹⁵ Ondanks de afstand was hij begaan met de gemoedstoestand van zijn zoon. Hij deed zelfs erg veel moeite een plek voor Jakob te vinden aan een Amerikaanse universiteit: “Gisteren en eergisteren was ik daar [in New Haven bij Yale University], en had ik gelegenheid om te spreken met den prof. Corwin die met de inschrijving enz. belast is [...] Je zoudt op je eindexamen zonder toelatingsexamen worden toegelaten.”⁹⁶ Zodoende zou Jakob na de zomer van 1926 naar de Verenigde Staten vertrekken.

Afbeelding 1: Johan Huizinga met kinderen Retha, Jakob en Leonhard tijdens een trektocht. c. 1920. Leiden, UB, ms. HUI 135 I 1.10.

⁹³ Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 28 januari 1936; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.14.

⁹⁴ Huizinga, *Briefwisseling II*, 108.

⁹⁵ Na deze reis door Amerika publiceerde Johan Huizinga *Amerika levend en denkend. Losse opmerkingen* (1926).

⁹⁶ Huizinga, *Briefwisseling II*, 92.

2.2. Studie in en reis door de Verenigde Staten (1926-1931)

Jakob Huizinga heeft in *Tom, Dick en Harry* de neiging om bepaalde aspecten van de geschiedenis van Verenigde Staten te romantisieren.⁹⁷ Hij schrijft bijvoorbeeld over de kolonisering van Noord-Amerika: “Daar [in Amerika] was de grond te geef, en geen mensch meer waard dan de som van zijn spierkracht, zijn doorzettingsvermogen en zijn verstand.”⁹⁸ Voor Huizinga – die uit een familie kwam waar vrijwel alleen aan “geestelijke arbeid” werd gedaan – was een dergelijk bestaan een jongensdroom. Daarom vertrok hij na zijn eindexamen in de zomer van 1926 naar de Verenigde Staten om daar eerst een jaar economie te studeren aan de prestigieuze Yale University alvorens in de zomermaanden ervaring op te doen met “echt handenwerk” in een fabriek, bij de tarweoogst of in een *lumber-camp* (houtkap) – allemaal geregeld door zijn vader.⁹⁹

Voordat de achttienjarige Jakob naar de Verenigde Staten zou afreizen, wilde zijn vader echter dat hij eerst fatsoenlijk Engels leerde spreken. Om zijn zoon “a certain degree of immunity against too thorough Americanization” te geven, zocht hij een Britse student die bereid was om met hem in het Engels te converseren tijdens een voettocht door het Verenigd Koninkrijk in juli 1926.¹⁰⁰ Zodoende vertrok Jakob op maandag 12 juli 1926 naar Engeland om daar zijn uitverkoren reisgenoot Oswald V. Groser te ontmoeten. Als het klikte tussen beiden, mocht hij hem na hun reis meenemen voor een week vakantie in het familielandhuis Toornvliet in Middelburg.¹⁰¹

Op 7 september ging Jakob op de boot naar New York. Eenmaal daar lukte het hem echter niet om zijn draai te vinden aan Yale. Hij vond zijn opleiding te schools en kampte (nog steeds) met een gevoel van “leegheid en doelloosheid.”¹⁰² Begin november 1926 berichtte Jakob zijn vader daarom dat hij zijn studentenleven wilde verruilen voor het verrichten van handenarbeid in Canada onder het mom van “roughing it”.¹⁰³ Zijn vader vond dat Jakob de handdoek wel erg snel in de ring gooide. Op 17 november schreef hij aan zijn zoon: “Ten eerste heb je je conclusie toch nog te haastig getrokken. Anderhalve maand is geen lange tijd om in een geheel nieuw milieu eenigszins thuis te raken, en met mensen en

⁹⁷ Zie hiervoor hoofdstuk 4.4. in deze scriptie.

⁹⁸ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 28.

⁹⁹ Huizinga, *Briefwisseling II*, 6, 92-93.

¹⁰⁰ Ibid., 105-106.

¹⁰¹ Ibid., 108.

¹⁰² Brief van Johan Huizinga aan Jakob Herman Huizinga, Leiden, 17 november 1926; Leiden, UB, ms. HUI 133.1.4.

¹⁰³ Ibid.

dingen eenig contact te krijgen.”¹⁰⁴ Hij stelde Jakob echter ook gerust dat als Yale een “failure” bleek, hij hem niet zou dwingen zijn studie daar af te maken en dat hij dan niet boos op hem zou zijn.¹⁰⁵ Tegelijkertijd was hij huiverig over het ‘Canadaplan’ van zijn zoon:

“Mijn eerste indruk is: je zult in den winter geen werk vinden. Daar rondlopen als werkloze met een allowance van mij is erger dan nutteloos; bovendien verliest het dan elk karakter van “roughing it”, wat voor jou zo’n punt uitmaakt.”

Verderop in de brief waarschuwt hij Jakob dat het gevaarlijk is voor zijn gezondheid om als onervaren jongeman zware arbeid te verrichten in de strenge Canadese winter en dat “een medicus, dien ik er naar vroeg, het op dien grond onverantwoordelijk achtte voor mij om het toe te staan.”¹⁰⁶ Deze argumenten lijken invloed gehad te hebben. Rond de kerst – ongeveer een maand later – bereikten ze namelijk een compromis: Jakob mocht stoppen met zijn studie aan Yale maar ging niet naar Canada. In plaats daarvan zou hij op rondreis gaan door de Verenigde Staten en proberen rond te komen van fysieke arbeid.¹⁰⁷

Dit was overigens niet de eerste keer dat Jakob reden tot zorg was voor zijn vader sinds zijn aankomst in de Verenigde Staten. Eerder was Johan Huizinga al genoodzaakt Jakob een niet in de begroting opgenomen bedrag van 250 dollar toe te sturen omdat hij zich had “geëncanailleerd” (was omgegaan met mensen beneden zijn stand) waardoor hij het slachtoffer was geworden van de “buitengewoon listige praktijken” van een kwartjesvinder in New York.¹⁰⁸ Wat hier precies is gebeurd, wordt niet duidelijk uit de correspondentie. Jakob mocht volgens zijn vader in ieder geval “in zekeren zin nog blij zijn, dat [hij] niet in groter ongelegenheden was geraakt.”¹⁰⁹

De eerstvolgende bewaard gebleven brief dateert van 29 maart 1927. Hieruit blijkt dat Jakob waarschijnlijk tot ongeveer halverwege maart op een ranch in Colorado heeft gewerkt en daarna een trektocht ondernam door het Rocky Mountain National Park.¹¹⁰ Zijn vader was hierover enigszins bezorgd en waarschuwde hem: “Ik hoop dat je in het hooggebergte je goed

¹⁰⁴ Brief van Johan Huizinga aan Jakob Herman Huizinga, Leiden, 17 november 1926; Leiden, UB, ms. HUI 133.1.4.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Brief van Johan Huizinga aan Jakob Herman Huizinga, Toornvliet (Middelburg), 25 december 1926; Leiden, UB, ms. HUI 133.1.6.

¹⁰⁸ Brief van Johan Huizinga aan Jakob Herman Huizinga, Leiden, 12 oktober 1926; Leiden, UB, ms. HUI 133.1.2.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Brief van Johan Huizinga aan Jakob Herman Huizinga, Leiden, 29 maart 1927; Leiden, UB, ms. HUI 133.1.7.

vergewist, wat je doen kunt en wat niet, en geen gevaarlijke touren onderneemt.”¹¹¹

Uiteindelijk kwam Huizinga eind maart aan in Albuquerque (New Mexico) van waaruit hij via de staat Arizona zou afreizen naar Californië. In Los Angeles zou hij zijn “*trampleven*” achter zich laten en “weer tot heer worden”.¹¹² Tijdens zijn ontdekking van het zwerversbestaan liet Jakob zijn afkomst echter niet geheel in de steek. Hij maakte namelijk een studie van de Amerikaanse cultuur en sprak hierover met de Amerikanen die hij onderweg tegenkwam.¹¹³ Uit de brieven van Johan Huizinga blijkt dat Jakob niet schroomde om kritiek te leveren op het onderzoek van zijn vader op basis van zijn eigen bevindingen. Op 8 mei 1927 schreef zijn vader hem: “Ik dank je voor de cultuurhistorische aantekeningen bij het hoofdstukje ‘jeugd’ en zal bij de Amerikaanse vertaling een noot voegen: a young traveller with practical experience tells me I’m wrong, etc.”¹¹⁴

Het was de bedoeling dat Jakob halverwege juni 1927 weer terug in Nederland zou zijn en na de zomer zou beginnen aan een studie in Leiden.¹¹⁵ Of hij dit plan ooit heeft uitgevoerd is helaas niet te achterhalen. Wat wel bekend is, is dat Jakob twee jaar later, in mei 1929, al enige tijd in New York woonde en daar nog een aantal jaar zou blijven om zijn doctoraalexamen economie te halen aan Columbia University.¹¹⁶ Samen met de Amsterdamse bankierszoon Walraven van Hall woonde hij in een appartement op Washington Place tegenover het Washington Square Park.¹¹⁷ In juli 1931 studeerde Jakob af en kreeg hij een baan op Wall Street.¹¹⁸ Hier heeft hij ongeveer een jaar gewerkt voor hij terugverhuisde naar Europa.

2.3. Correspondent te Londen (1935-1940)

In *Tom, Dick en Harry* staat dat Huizinga zich permanent in Londen vestigde in 1935.¹¹⁹ Daar woonde hij het eerste jaar in een appartement in Chester Place in de chique wijk Belgravia. Volgens Jakob was het “in alle opzichten een paradijs” en werd zijn straat “bewoond door

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Brief van Johan Huizinga aan Jakob Herman Huizinga, Toornvliet (Middelburg), 15 april 1927, Leiden, UB, ms. HUI 133.1.9.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Brief van Johan Huizinga aan Jakob Herman Huizinga, Leiden, 8 mei 1927; Leiden, UB, ms. HUI 133.1.12.

¹¹⁵ Brief van Johan Huizinga aan Jakob Herman Huizinga, Leiden, 17 november 1926; Leiden, UB, ms. HUI 133.1.7.

¹¹⁶ Huizinga, *Briefwisseling II*, 258-259

¹¹⁷ Dirk Wolthekker, *Alleen omdat ik een Van Hall ben: Gijs van Hall 1904-1977* (Amsterdam, Uitgeverij Balans, 2017), 107.

¹¹⁸ Huizinga, *Briefwisseling II*, 340.

¹¹⁹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, auteursinformatie.

allerplezierigste mensen.”¹²⁰ Tot april 1936 werkte hij als freelance journalist en publiceerde onder andere artikelen in kranten als de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (NRC) en *De Rotterdammer*. Op 20 september 1935 schreef hij zijn vader bijvoorbeeld dat *De Rotterdammer* een artikel van hem had gepubliceerd over de rol van Engeland in de Tweede Italiaans-Ethiopische oorlog, maar dat zij hem hierover niet hadden ingelicht en dat het artikel niet onder zijn naam was gepubliceerd.¹²¹ Desondanks was Jakob tevreden: “Ik had inmiddels al lang alle hoop opgegeven. Groot was dus de vreugde toen ik na met veel moeite de bewuste krant bemachtigd te hebben ontdekt dat het inderdaad mijn stuk was wat op fraaie plaats en geheel onverkort stond afgedrukt.”¹²²

Uit de brieven van Jakob aan zijn vader blijkt dat hij zichzelf niet geschikt vond om te leven van freelance werk: “Ik bezit niet de minste intellectueele roekeloosheid wat toch een *sine qua non* [essentiële voorwaarde] is voor de essayist of de free lancer of hoe je hem dan ook noemen wil.”¹²³ In perioden dat hij weinig werk had, raakte hij naar eigen zeggen “gevangen in welbekende depressie, een soort van verlamdend futiliteitsgevoel.”¹²⁴ Tegelijkertijd voelde Jakob ook niets voor een vaste aanstelling als correspondent voor een krant omdat hij dan het grootste deel van zijn tijd kwijt zou zijn aan het “krantebroodjes bakken” in plaats van “een enkele onafhankelijke taart fabriceeren”.¹²⁵ Hij wilde dus vrij zijn in de onderwerpen waarover hij schreef. Om de financiële onzekerheid van werken als zelfstandige enigszins te bestrijden, werkte Huizinga ook aan een Engelse vertaling van het door zijn vader geschreven boek *In de schaduwen van morgen* (1935). Hiervoor werd hij betaald door zijn vader.¹²⁶

Ondanks Huizinga’s bezwaren tegen het werken in vaste dienst werd hij begin april 1936 correspondent te Londen voor de NRC als opvolger van P.N. van Eyck.¹²⁷ Volgens een vriend van de familie was de inmiddels 27-jarige Jakob hiervoor een geschikte kandidaat:

¹²⁰ Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 25 september 1935; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.5.

¹²¹ Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 20 september 1935; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.4.

¹²² Ibid.

¹²³ Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 11 februari 1936; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.16.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 3 januari 1936; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.12.

¹²⁶ Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 2 oktober 1935; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.6.

¹²⁷ Johan Huizinga, *Briefwisseling III 1934-1945* red. Léon Hanssen, W.E. Krul en Anton van der Lem (Utrecht/Antwerpen: Veen Tjeenk Willink, 1991), 127.

Zeker zal er wel een stukje geluk ook inzitten, maar hij heeft toch ook enorm veel voor, hij heeft (evenals Leonhard) héél veel van de wereld gezien, levendig van geest en toegerust met een uitstekend verstand is 't geen wonder dat een 'winning chap' als hij, jonger dan een ander, carrière maakt.¹²⁸

Jakobs werk als correspondent zorgde in ieder geval voor financiële zekerheid en een verhoging van zijn levensstandaard. Hij kocht bijvoorbeeld vrij snel na zijn aanstelling een auto en gaf hem een naam: "het nieuwe wagentje, Fritsje Ford, is een groot genot".¹²⁹ Daarnaast verhuisde hij later dat jaar naar een appartement in Chantrey House in Eccleston Street, Belgravia.¹³⁰

Bovendien kon hij zich allerlei moderne apparatuur veroorloven: vanaf 1937 schreef hij zijn brieven meestal met een schrijfmachine en vanaf 1938 vermeldde zijn briefpapier een persoonlijk telefoonnummer.¹³¹ In 1938 meldde hij in een brief aan zijn vader dat uit zijn berekeningen bleek dat hij het jaar daarop 1100 pond zou verdienen.¹³² Tegenwoordig zou dit de waarde hebben van ongeveer 85.000 euro.¹³³ Overigens was Jakob hiermee niet tevreden: "al is het honderden ponden minder dan ik nodig heb om op de bescheiden stijl te kunnen leven die mij past."¹³⁴ Dat het hem op financieel gebied voor de wind ging, blijkt misschien wel het meest toen hij zich bereid toonde af te zien van zijn erfdeel zodat zijn vader in 1937 kon trouwen met het hoofd van zijn huishouding, de 28-jarige Auguste Schölvinck.¹³⁵

De oorlogsverklaring van Groot-Brittannië en Frankrijk op 3 september 1939 aan nazi-Duitsland was voor Jakob Huizinga geen reden om terug te verhuizen naar Nederland. Hij bleef in Londen wonen en werken tot begin april 1940. Daarna verhuisde hij naar Parijs. Op 1 mei 1940 schreef zijn vader nog aan een vriend: "de jongste [zoon] heeft het correspondentschap der NRC te Londen sedert 1 april tijdelijk verwisseld voor een te

¹²⁸ Huizinga, *Briefwisseling III*, 127.

¹²⁹ Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 7 juni 1936; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.18.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 30 november 1937; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.20; Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 1938; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.21.

¹³² Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 8 november 1938; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.24.

¹³³ "Value of £100 from 1938 to 2020 | UK Inflation Calculator," Official Inflation Data, Alioth Finance, laatst gewijzigd op 12 mei 2020, geraadpleegd op 14-05-2020, <https://www.officialdata.org/uk/inflation/1938>.

¹³⁴ Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 8 november 1938; Leiden, UB, ms. HUI 133.2.24.

¹³⁵ De ouders van Schölvinck maakten zich zorgen over de financiële situatie waarin zij terecht zou komen op het moment dat de veel oudere Johan Huizinga zou komen te overlijden; Huizinga, *Briefwisseling III*, 9; Brief van Jakob Herman Huizinga aan Johan Huizinga, Londen, 31 juli 1937; Leiden, UB, ms. HUI 135 IV 2.4.

Parijs.”¹³⁶ Iets meer dan een week nadat zijn vader deze brief schreef, viel het leger van nazi-Duitsland Nederland en Frankrijk aan.

2.4. De Tweede Wereldoorlog (1940-1945)

Op het moment van de Duitse inval in Nederland en Frankrijk op 10 mei 1940 bevond Jakob Herman Huizinga zich in Parijs waar hij tijdelijk als correspondent werkte voor de NRC. Het is niet duidelijk hoe hij is ontsnapt uit Frankrijk en terug is gekomen in Engeland, maar op 21 september 1940 schreef zijn vader “Van Jakob weet ik niet anders dan dat hij in mei naar zijn gewone standplaats is teruggekeerd”.¹³⁷ Eenmaal terug in Engeland trad Huizinga in dienst van de Nederlandse Regeringsvoorlichtingsdienst. In *ballingschap. De Nederlandse kolonie in Engeland [1940-1945]* (2005) stelt auteur Henri van der Zee dat dit het lot was van nagenoeg alle Nederlandse journalisten die zich op dat moment in Engeland bevonden.¹³⁸ De toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, Eelco van Kleffens, had namelijk opgedragen tot het oprichten van een nieuwe pers- en voorlichtingsdienst omdat er geen enkele voorlichtingsambtenaar uit Nederland was mee gevlucht naar Londen. Het hoofd van de nieuwe dienst, Adriaan Pelt, nam daarop iedere aanwezige Nederlandse journalist in dienst en liet hen een nieuwsarchief opbouwen op basis van buitenlandse kranten en tijdschriften.¹³⁹ De Regeringsvoorlichtingsdienst was het centrum van de communicatie tussen bezet Nederland en de Nederlandse regering in ballingschap. Op haar beurt verspreidde de voorlichtingsdienst informatie aan de rest van de wereld.¹⁴⁰

In juni 1941 werd in de Verenigde Staten het “Nederlandsche Informatie Bureau” opgericht. Deze instelling moest de Amerikaanse bevolking onderrichten over de Nederlandse cultuur in het algemeen en de Nederlandse bijdrage aan de Tweede Wereldoorlog in het bijzonder.¹⁴¹ Het NIB besteedde bijzondere aandacht aan de Nederlandse bevolking in de Verenigde Staten. Mede om die reden kreeg het informatiebureau een lokaal kantoor in het plaatsje Holland in de staat Michigan. Daar woonden namelijk veel Amerikanen met een Nederlandse migratieachtergrond.¹⁴² Het hoofdkantoor bevond zich in New York. Jakob

¹³⁶ Huizinga, *Briefwisseling III*, 307-308.

¹³⁷ Huizinga, *Briefwisseling III*, 308.

¹³⁸ Van der Zee, *In ballingschap*, 57; Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, auteursinformatie.

¹³⁹ Van der Zee, *In ballingschap*, 57.

¹⁴⁰ David J. Snyder, “Dutch cultural policy in the United States,” in *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, red. Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith (Amsterdam: Boom, 2009), 970.

¹⁴¹ Snyder, “Dutch cultural policy in the United States,” 971.

¹⁴² *Ibid.*, 971.

Huizinga, die bekend was met de stad en met Amerikanen doordat hij er jaren had gewoond, werd in 1941 naar New York gestuurd en aangesteld als de adjunct-directeur van het NIB.¹⁴³ Het informatiebureau moest vooral sympathie kweken voor Nederland in het – op dat moment nog – neutrale Amerika. Dit gebeurde voornamelijk door de verspreiding van propaganda in boeken, tijdschriften, films en lezingen.¹⁴⁴ Uit de correspondentie van Huizinga blijkt dat hij zich als adjunct-directeur bezighield met zaken als de communicatie tussen de RVD in Londen en zijn kantoor in New York, het aanvragen van literatuur om hierover artikelen te schrijven, het verschaffen van informatie over bezet Nederland aan buitenlandse auteurs en de buitenlandse pers en het verspreiden van propaganda.¹⁴⁵

Afbeelding 2: Jakob Herman Huizinga. c. 1940-1945. Fotocollectie Anefo, Nationaal Archief.

¹⁴³ Snyder, "Dutch cultural policy in the United States," 971; Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, auteursinformatie; Van der Zee, *In ballingschap*, 156.

¹⁴⁴ Snyder, "Dutch cultural policy in the United States," 971.

¹⁴⁵ Regeringsvoorlichtingsdienst; voor stukken met betrekking tot Huizinga die informatie verschaft aan buitenlandse auteurs zie: Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken te Londen (Londens Archief), nummer toegang 2.05.80, inventarisnummer 5637; Voor zakelijke correspondentie Huizinga zie: Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken te Londen (Londens Archief), nummer toegang 2.05.80, inventarisnummer 5653.

Ondanks dat het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog en met name de Duitse bezetting van Nederland de communicatie bemoeilijkte, was Jakobs vader Johan Huizinga toch op de hoogte van de verhuizing van zijn zoon naar New York. Een familievriendin schreef hem op 6 oktober 1941: “Wat jammer dat de brieven uit Amerika uitblijven”.¹⁴⁶ Hieruit blijkt dat het ondanks alle vanzelfsprekende beperkingen die gepaard gaan met een vijandige bezetting toch mogelijk was enige vorm van contact te onderhouden. Waarschijnlijk gebeurde dit door brieven via het neutrale Portugal te versturen.¹⁴⁷ Er is slechts één brief van Jakob Huizinga aan zijn familie uit de Tweede Wereldoorlog opgenomen in de collectie Huizinga van de Universiteitsbibliotheek Leiden. Deze verstuurde hij aan de nieuwe echtgenote van zijn vader nadat hij op 23 september 1942 bericht had ontvangen dat zijn vader op 7 augustus 1942 door de Duitsers was gearresteerd en gevangen gezet in Sint-Michielsgestel.¹⁴⁸

In het najaar van 1943 keerde Jakob Huizinga terug naar Londen waar hij waarnemend hoofd werd van de Sectie Voorlichting van het Militair Gezag. Bij deze functie werd Huizinga de militaire rang verleend van kapitein.¹⁴⁹ De Sectie Voorlichting van het Militair Gezag kreeg de taak om Nederlandse propagandacampagnes samen te stellen die na de bevrijding zouden worden ingezet in Nederland. Deze propaganda richtte zich zowel op de geallieerde troepen als op de Nederlandse bevolking. Het was de bedoeling dat zij voorlichting ontvingen over elkaar door middel van folders, boekjes, tijdschriften, radio-uitzendingen en films. Daarnaast wilde de Sectie Voorlichting zo snel mogelijk dodenherdenkingsdiensten gaan organiseren.¹⁵⁰ Vermoedelijk begon Huizinga in deze periode ook met het schrijven van *Tom, Dick en Harry*. Het voorwoord van het boekje is namelijk gedateerd met “voorjaar 1944”.¹⁵¹ Bovendien komt de inhoud van het boekje overeen met het soort propaganda dat het Militair Gezag in deze periode produceerde. Opvallend is echter wel dat *Tom, Dick en Harry* niet uit

¹⁴⁶ Huizinga, *Briefwisseling III*, 325.

¹⁴⁷ Brief van D.J.F. de Man aan Jakob Herman Huizinga op 23 september 1942. In deze brief schrijft hij: “Op verzoek van onzen vriend Poelkheke in Lissabon, doe ik je bijgaand correspondentie toekomen.”; NL-HaNA, BuZa / Londens Archief, 2.05.80, inv.nr. 5653.

¹⁴⁸ Op 7 augustus 1942 was Johan Huizinga met acht andere Leidse hoogleraren gearresteerd en als ‘civiel geïnterneerde’ naar het klein-seminarie ‘Beekvliet’ te St. Michielsgestel overgebracht.” Hier zat hij voor drie maanden gevangen; Huizinga, *Briefwisseling III*, 343.

¹⁴⁹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, auteursinformatie; Het Militair Gezag moest het dagelijks bestuur in de bevrijde gebieden van Nederland op zich nemen totdat de Nederlandse regering in Nederland werd hersteld

¹⁵⁰ D.C.L. Schoonoord, *Het ‘Circus Kruls’. Militair Gezag in Nederland, 1944-1946* (Amsterdam: NIOD, 2011), 79-81

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewirk6OXxLHpAhXmsaQKHdxVBbMQFjAAegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.niod.nl%2Fsites%2Fniod.nl%2Ffiles%2FHet%2520Circus%2520Kruls.%2520Militair%2520gezag%2520in%2520Nederland%25201944-1946.pdf&usq=AOvVaw22Z7Sg8C7W6NyU7ogsFOa> .

¹⁵¹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 11.

naam van de Sectie Voorlichting is gepubliceerd zoals het geval was bij veel andere propaganda-uitgaven, maar op naam van Huizinga zelf. In de verantwoording van de uitgever, The Netherland Publishing Company, staat wel vermeld dat het boekje tot stand is gekomen in overleg met de Regeringsvoorlichtingsdienst.¹⁵²

Na de bevrijding van Nederland verzorgde Huizinga, vanaf juli 1945, vanuit Londen een twintigtal radiotoespraken van elk ongeveer tien minuten onder de naam “Brief uit Londen” op Radio Herrijzend Nederland.¹⁵³ Deze omroep werd in 1944 in het leven geroepen om de bevrijde Nederlandse gebieden van nieuws te voorzien. Per uitzending zou Huizinga 7 pond ontvangen.¹⁵⁴ Zijn uitbetaling zorgde echter voor wat problemen. Hij moest namelijk meerdere malen betalingsherinneringen sturen aan de Regeringsvoorlichtingsdienst. Hendrik van den Broek, het hoofd van Radio Oranje en Radio Herrijzend Nederland, schreef op 15 oktober 1945: “Ik ben, gelijk bekend, nu al veertien dagen bezig met het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen om de kwestie der betalingen aan den Heer Huizinga definitief te regelen.”¹⁵⁵

Johan Huizinga, Jakobs vader, overleed op 1 februari 1945. Geen van zijn kinderen kon aanwezig zijn bij zijn bijzetting in een grafkelder in Rheden.¹⁵⁶ Het aan hem opgedragen *Tom, Dick en Harry* heeft hij hierdoor waarschijnlijk nooit onder ogen gehad. Een jaar later werd hij herbegraven op het kerkhof in Oegstgeest, bij zijn oudste zoon Dirk.¹⁵⁷

¹⁵² Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, verantwoording van de uitgever

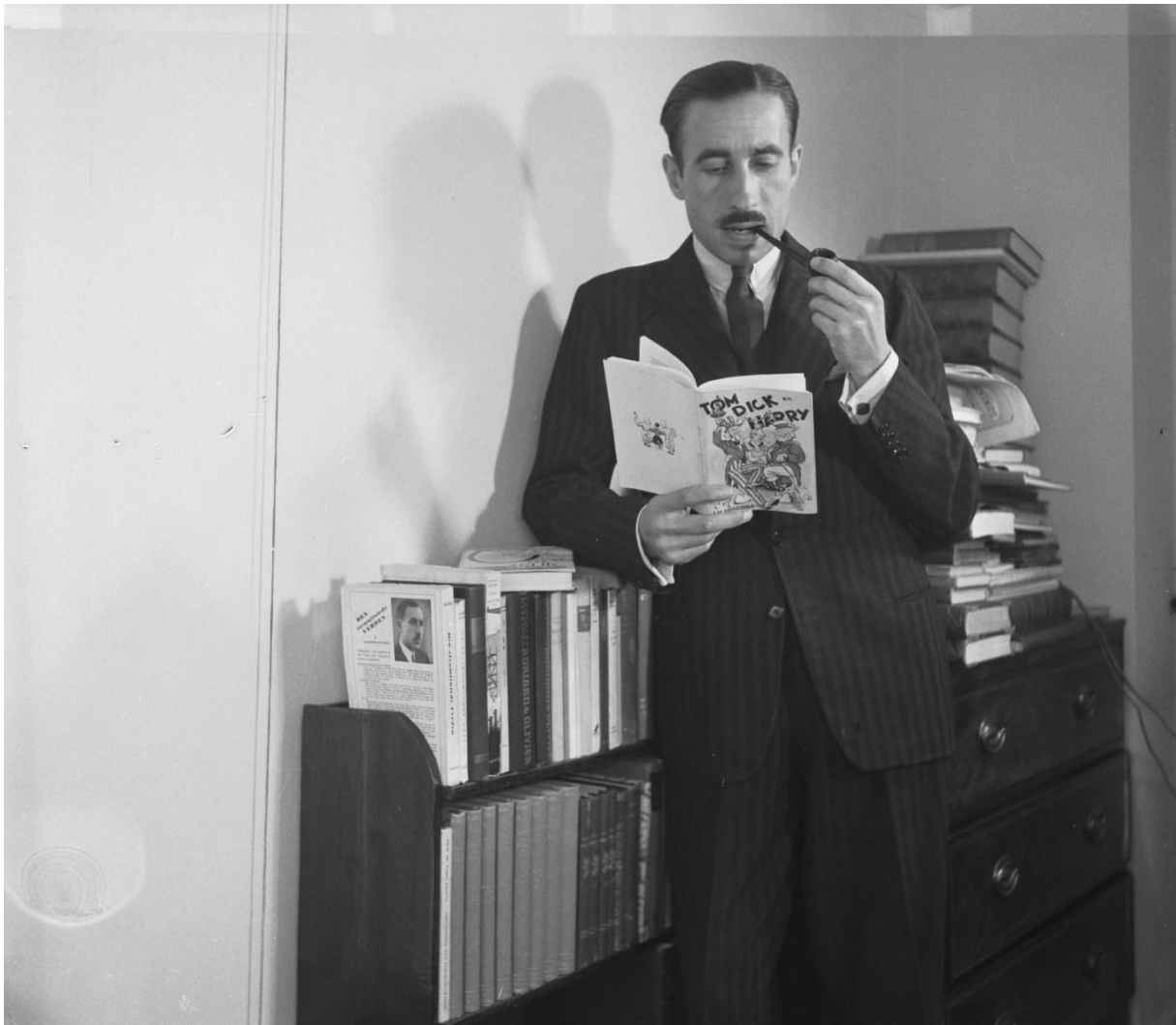
¹⁵³ Stukken betreffende de betaling van honoraria door het Ministerie van Financiën aan de voormalig adjunct-directeur van het NIB-New York, J.H. Huizinga voor radio-toespraken, gehouden voor Radio Herrijzend Nederland; NL-HaNA, BuZa / Londens Archief, 2.05.80, inv.nr. 6264.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Huizinga, *Briefwisseling III*, 10.

¹⁵⁷ Ibid., 10; Jakob Huizinga's oudste broer Dirk overleed in 1920.

Afbeelding 3: Leonhard Huizinga (broer van Jakob Huizinga) leest Tom, Dick en Harry. c. 14 november 1945. Fotograaf: Piet van der Ham, Fotocollectie Anefo, Nationaal Archief.

2.5. Na de oorlog (1946-1994)

Na de oorlog werd Huizinga weer correspondent voor de NRC in Londen. Dit werk deed hij tot 1953 waarna hij reiscorrespondent werd voor dezelfde krant. Historica Pien van der Hoeven schrijft in *Het succes van een kwaliteitskrant. De ontstaansgeschiedenis van NRC Handelsblad* (2012) dat Huizinga de bestemming van zijn reizen vaak baseerde op “waar zich net een omwenteling had voorgedaan, maar de rookwolken weer opgetrokken waren.”¹⁵⁸ In de jaren 1960 schreef hij bijvoorbeeld een vijfdelige serie over Portugal onder dictator António

¹⁵⁸ Pien van der Hoeven, *Het succes van een kwaliteitskrant. De ontstaansgeschiedenis van NRC Handelsblad* (Amsterdam: Uitgeverij Prometheus, 2009), 125.

Salazar en twintig afleveringen over Zuid-Afrika.¹⁵⁹ In de necrologie die na Huizinga's dood werd gepubliceerd in de NRC staat dat hij een belangrijke positie innam op de redactie. "Zijn kopij was dan ook vrijwel heilig [...]."¹⁶⁰ Huizinga bleef tot omstreeks 1970 voor de NRC werken, waarna hij met pensioen ging. Tot zijn dood op 1 maart 1994 woonde hij met zijn tweede vrouw in Londen.¹⁶¹

¹⁵⁹ Van der Hoeven, *Het succes van een kwaliteitskrant*, 125-126; J.L. Heldring, "J.H. Huizinga 1908-1994; Man van de wereld," *NRC Handelsblad*, 5 maart 1994,

<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=J.H.+Huizinga+Man+van+de+wereld&coll=ddd&identifier=KBNRC01:000030744:mpeg21:a0057&resultsidentifier=KBNRC01:000030744:mpeg21:a0057>

¹⁶⁰ Heldring, "J.H. Huizinga 1908-1994."

¹⁶¹ Overlijdensbericht J.H. Huizinga, *NRC Handelsblad*, 4 maart 1994, https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?coll=ddd&query=Huizinga&cql%5B%5D=%28date+_gte_+%2201-03-1994%22%29&cql%5B%5D=%28date+_lte_+%2220-03-1994%22%29&cql%5B%5D=ppn+any+%28400367629%29&redirect=true&identifier=KBNRC01:000030743:mpeg21:a0153&resultsidentifier=KBNRC01:000030743:mpeg21:a0153

Hoofdstuk 3: De Nederlandse pers in ballingschap: de totstandkoming van *Tom, Dick en Harry* (1940-1944)

Op 14 oktober 1944 – nog geen maand na het begin van de bevrijding van Nederland met Operatie Market Garden – berichtte de Londense *Vrij Nederland* dat er in Engeland “in alle stilte” boeken werden gereedgemaakt voor verspreiding in Nederland.¹⁶² Het zou hier gaan om lectuur die in samenwerking met de Regeringsvoorlichtingsdienst was geselecteerd over onderwerpen die “in de huidige omstandigheden van bijzonder belang voor het Nederlandsche publiek mogen worden geacht.”¹⁶³ *Tom, Dick en Harry* stond bovenaan de lijst met publicaties in het nieuwsbericht. Het zou een boekje zijn “dat Nederlanders het een en ander vertelt van de Engelschen en Amerikanen.”¹⁶⁴ Een maand later werd *Tom, Dick en Harry* in dezelfde krant bovendien beschreven als een werkje “waarin op zeer geestige wijze aan Nederlanders wordt uitgelegd hoe zij de Amerikanen en Engelschen moeten zien en waarderen [...] dat in groote mate zal bijdragen tot een goede verstandhouding tusschen hen en ons.”¹⁶⁵ Boeken uit deze bijzondere serie waren in eerste instantie uitsluitend verkrijgbaar bij de uitgever, The Netherland Publishing Company (NPC), en konden alleen worden besteld bij hun kantoor in Londen. Het was niet de eerste keer dat The Netherland Publishing Company propaganda uitgaf voor de Regeringsvoorlichtingsdienst. Sinds 1941 was het namelijk ook de uitgever van het weekblad *Voice of the Netherlands*. Hierin werden nieuwsberichten over bezet Nederland gepubliceerd in het Engels. Het was de bedoeling dat het blad zou zorgen voor steun voor de “Nederlandsche zaak” onder de Britse bevolking. Het hoofd van de Nederlandse voorlichtingsdienst in Londen, Adriaan Pelt, beschreef *Voice of the Netherlands* als “excellent propaganda material” in een brief aan Jakob Huizinga.¹⁶⁶

In dit hoofdstuk beschrijf ik de ontstaansgeschiedenis van *Tom, Dick en Harry*. Hierbij geef ik informatie over de oprichting van The Netherland Publishing Company en hoe deze uitgeversmaatschappij zich verhiel tot de Nederlandse regering in ballingschap. Vervolgens

¹⁶² Boeken voor Nederland. Londensche nieuwtjes,” *Vrij Nederland* 14 oktober 1944, https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?objectsearch=Colofon&coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002818012:00026&sortfield=date&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&query=Vrij+Nederland.

¹⁶³ “Boeken voor Nederland. Londensche Nieuwtjes,” *Vrij Nederland*, 14 oktober 1944.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ The Netherland Publishing Company Ltd., “Nieuw verschenen boeken,” *Vrij Nederland*, 23 december 1944, https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?objectsearch=Boeken&coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002818022:00028&sortfield=datedesc&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&query=Vrij+Nederland.

¹⁶⁶ “Brief van Adriaan Pelt aan J.H. Huizinga (6 april 1943); NL-HaNA, BuZa / Londens Archief, 2.05.80, inv.nr. 5653.

plaats ik Huizinga in deze context: hoe raakte hij betrokken bij de uitgeversmaatschappij en waarom schreef hij *Tom, Dick en Harry*? Welke bronnen raadpleegde hij bij het schrijven van het boekje? Ten slotte beschrijf ik de doelgroep van *Tom, Dick en Harry* en geef ik informatie over de verspreiding van het boekje: Vanaf wanneer was het in Nederland verkrijgbaar? Waar was het te krijgen? En tot wanneer werd het boekje verkocht?

3.1. The Netherland Publishing Company Ltd.

The Netherland Publishing Company werd in 1940 in Londen opgericht met financiële steun van verschillende Nederlandse bedrijven zoals Shell, Philips en Unilever.¹⁶⁷ Paul Rijkens, de vice-president van Unilever en “toporganisator van vrijwel alles wat er zich op Nederlands gebied in Londen afspeelde,” nam hierin het initiatief en werd zodoende de president-commissaris van de uitgeverij.¹⁶⁸ De NPC werd oorspronkelijk opgericht om het blad *Vrij Nederland* uit te geven. De Nederlandse regering in ballingschap had Rijkens namelijk verzocht een weekblad in het leven te roepen voor de Nederlandse bevolking in Engeland.¹⁶⁹ Hoewel *Vrij Nederland* onafhankelijk zou zijn, schrijft Rijkens in zijn autobiografie *Handel en wandel* (1965) dat hij twee keer “op het matje [werd] geroepen, omdat er iets in het blad stond dat de regering niet welgevallig was.”¹⁷⁰ Ook The Netherlands Publishing Company was in theorie autonoom. Uit een advertentie in *Vrij Nederland* blijkt echter dat de uitgeverij samenwerkte met de regering in ballingschap. De NPC werd daarin namelijk beschreven als een “geheel onafhankelijke maatschappij, die toch, in het bijzonder door den vollen steun van den officieelen Regeerings Voorlichtingsdienst, beschikt over alle middelen om nieuws snel te krijgen en op betrouwbaarheid te toetsen”.¹⁷¹

Ondanks dat Rijkens de NPC had opgezet uit ‘vaderlandsliefde’ en de uitgeverij geen winstoogmerk had, was het volgens hem wel een commerciële onderneming met aandeelhouders.¹⁷² De opbrengsten zouden echter worden geïnvesteerd ten goede van de

¹⁶⁷ Martijn Lak, *Tot elkaar veroordeeld. De Nederlands-Duitse economische betrekkingen tussen 1945 en 1957* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2015), 103.

¹⁶⁸ Van der Zee, *In ballingschap*, 108; Loe de Jong, “Inleiding,” in *De Londense Vrij Nederland. Een fascinerende selectie uit de jaargangen 1940-1945*, red. Leonard de Vries (Laren: Uitgeverij Skarabee, 1973), ongenummerd.

¹⁶⁹ Van der Zee, *In ballingschap*, 108; Paul Rijkens, *Handel en wandel* (Rotterdam: Ad. Donker, 1965), 105.

¹⁷⁰ Paul Rijkens, *Handel en wandel*, 107.

¹⁷¹ “Voice of the Netherlands,” *Vrij Nederland*, 23 augustus 1941, https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=dt&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002812004:00020&sortfield=datedesc&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1941%7C&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=Voice&query=Vrij+Nederland.

¹⁷² Van der Zee, *In ballingschap*, 108.

“Nederlandsche zaak”.¹⁷³ Rijkens schrijft in *Handel en wandel* bijvoorbeeld dat het eerdergenoemde propagandabladd *Voice of the Netherlands* werd gefinancierd uit de winst van *Vrij Nederland*.¹⁷⁴ De opbrengst van de boekenserie waar *Tom, Dick en Harry* deel van uitmaakte zou worden geschonken aan liefdadigheid.¹⁷⁵ Adriaan Pelt beschrijft de NPC in een brief aan Huizinga als een “not quite purely commercial undertaking” omdat de uitgeverij propaganda voor de regeringsvoorlichtingsdienst verspreidde.¹⁷⁶ Dit impliceert dat er een nauwere samenwerking was tussen de Nederlandse regering en de NPC dan zij publiekelijk toegaven.

3.2. Huizinga als propaganda-auteur

Journalist Henri van der Zee doet het in zijn boek *In ballingschap* (2005) voorkomen alsof Huizinga vrijwel vanaf de oprichting van *Vrij Nederland* lid was van de redactie:

[...] ook een redactie was vlug tot stand gekomen. Daarin vertegenwoordigde Jan Kees van Sluys van het *Algemeen Handelsblad* het legertje van vooroorlogse Londense correspondenten. [...] Vaste medewerkers werden ook nog Meyer Sluyser – als ‘Kantekleer’ de commentator van het weekblad – Henri Wiessing en Jimmy Huizinga.¹⁷⁷

Desondanks verschenen er pas vanaf halverwege 1944 regelmatig artikelen van Huizinga’s hand in *Vrij Nederland*.¹⁷⁸ Het is daarom waarschijnlijk dat hij voor het eerst over het bestaan van The Netherland Publishing Company hoorde in 1943 toen hij nog in New York werkte voor het Netherlands Information Bureau en dat hij pas na zijn terugkeer in Londen later dat jaar betrokken raakte bij de uitgeversmaatschappij en het weekblad. In een brief van 11 maart 1943 beklaagt Huizinga zich namelijk bij zijn baas Pelt over plagiaat in de *Voice of the Netherlands*. Huizinga schrijft: “Repeatedly this publication – which I understand to be a purely commercial publication – prints articles and illustrations taken from other periodicals

¹⁷³ Ibid., 108.

¹⁷⁴ Rijkens, *Handel en wandel*, 106.

¹⁷⁵ “Boeken voor Nederland. Londensche nieuwtjes,” *Vrij Nederland* 14 oktober 1944.

¹⁷⁶ Adriaan Pelt aan J.H. Huizinga, brief 6 april 1943; NL-HaNA, BuZa / Londens Archief, 2.05.80, inv.nr. 5653.

¹⁷⁷ Van der Zee, *In ballingschap*, 109; Al sinds Huizinga’s verblijf in de Verenigde Staten tijdens zijn studie werd hij ‘Jim’ of ‘Jimmy’ genoemd.

¹⁷⁸ J.H. Huizinga, “Een verklaring,” *Vrij Nederland*, 3 juni 1944, https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002817019:00025&sortfield=datedesc&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=Huizinga&query=Vrij+Nederland.

without any reference to their source whatsoever.”¹⁷⁹ Hierop antwoord Pelt dat het weekblad “not [...] a purely commercial publication” is en dat het wordt gepubliceerd door een uitgeverij die ook niet geheel commercieel is, waarna hij The Netherland Publishing Company bij Huizinga introduceert.¹⁸⁰

In het vorige hoofdstuk merkte ik op dat het opvallend is dat Huizinga *Tom, Dick en Harry* publiceerde onder zijn eigen naam en niet als publicatie van de Sectie Voorlichting van het Militair Gezag waarvoor hij vanaf 1943 werkte. De Sectie Voorlichting heeft namelijk enkele propagandaboekjes en pamfletten uitgegeven waarvan Huizinga de anonieme auteur is. Een voorbeeld hiervan is *Hoedt u voor den kater* (1945).¹⁸¹ In dit boekje van 15 pagina's richt Huizinga zich op het ongenoegen dat kon ontstaan onder de Nederlandse bevolking doordat zij in onzekerheid verkeerden, weinig toegang hadden tot nieuws en zich niet konden wenden tot lokale overheden in de periode net na de bevrijding omdat deze voorzieningen nog niet waren hersteld: “Kortom, je krijgt van die heele bevrijding een geweldigen kater.... en dat alles omdat je niet hoort wat er gebeurt, hoe het gebeurt en waarom het zoo moet gebeuren.”¹⁸² Net zoals *Tom, Dick en Harry*, was dit boekje bedoeld om de gemoederen tot bedaren te brengen onder de Nederlandse bevolking. Waarom werd *Tom, Dick en Harry* dan wel onder zijn eigen naam uitgegeven?

Huizinga was om verschillende redenen de juiste persoon om *Tom, Dick en Harry* te schrijven. Hij had immers jarenlang in Engeland en in de Verenigde Staten gestudeerd, gewoond en gewerkt. Dit suggereerde een zekere mate van deskundigheid op het gebied van de Amerikaanse en Britse cultuur wat bijdroeg aan de geloofwaardigheid van de inhoud van het boekje. Daarnaast zorgden zijn werkzaamheden voor de Regeringsvoorlichtingsdienst ervoor dat hij ervaring had met het schrijven van propaganda en voorlichtingsmateriaal. Ten slotte speelde het – zoals besproken in hoofdstuk 2 – mogelijkwerijs ook mee dat Huizinga's vader aanzien genoot in Nederland en bovendien zelf twee invloedrijke boeken had

¹⁷⁹ Waarschijnlijk communiceerden Huizinga en Pelt met elkaar in het Engels omdat zij hun brieven dicteerden aan hun secretaresses die de Nederlandse taal niet beheersten; Brief van J.H. Huizinga aan A. Pelt (11 maart 1943); NL-HaNA, BuZa / Londens Archief, 2.05.80, inv.nr. 5653.

¹⁸⁰ Adriaan Pelt aan J.H. Huizinga, brief 6 april 1943; NL-HaNA, BuZa / Londens Archief, 2.05.80, inv.nr. 5653.

¹⁸¹ In een artikel in *Vrij Nederland* van 28 juli 1945 wordt Huizinga aangewezen als de auteur van dit boekje; “Hoedt u voor den kater,” *Vrij Nederland*, 28 juli 1945; <https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=dts&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002820001:00010&sortfield=datedesc&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=kater&query=Vrij+Nederland>.

¹⁸² Sectie Voorlichting, Militair Gezag, *Hoedt u voor den Kater* (Centraal Bureau voor Drukwerk Militair Gezag, 1945) 8, https://geheugen.delpher.nl/nl/geheugen/view/hoedt-voor-den-kater?coll=ngvn&maxperpage=36&page=1&query=+Hoedt+u+voor+den+kater&identifier=EVDO02%3ANIOD05_3610.

geschreven over Amerikanen en de Amerikaanse cultuur.¹⁸³ Ook Jakobs broer Leonhard was in Nederland bekend. Onder andere door zijn humoristische boekenserie over Adriaan en Olivier had hij een meer doorsnee publiek dan de intellectuele doelgroep van zijn vader. Door beiden in de opdracht van *Tom, Dick en Harry* te noemen, kon Jakob Huizinga de lezers van zowel zijn vader als zijn broer aanspreken. Het is goed denkbaar dat het boekje is uitgegeven onder Huizinga's naam om te profiteren van de deskundige of intellectuele reputatie ervan. Dat het boekje werd gedrukt door een zogenaamde onafhankelijke uitgever zorgde er wellicht ook voor dat Nederlanders minder achterdochtig waren over de bedoelingen van Huizinga dan wanneer het openlijk werd uitgegeven als overheidsmateriaal.

3.2.1. Bronnen waarop Huizinga *Tom, Dick en Harry* baseerde

Tom, Dick en Harry heeft geen bibliografie of leeslijst. In de tekst noemt Huizinga slechts één keer de naam van een bron die hij heeft geraadpleegd bij het schrijven van het Amerikaanse deel. Hij schrijft:

[...] op het gevaar af dat wij allerhande belangrijke zaken verwaarlozen die U overigens ook kunt vinden in de vele voortreffelijke boeken waaruit wij het onze grootendeels hebben overgeschreven. Een van die boeken moet hier wel even worden genoemd: “The Epic of America” van de Amerikaansche professor James Truslow Adams.”¹⁸⁴

Hij suggereert met “de vele voortreffelijke boeken” dat hij veel literatuur heeft geraadpleegd tijdens het schrijven van het boekje terwijl nergens terug te vinden is welke literatuur hij hiermee bedoelt. Daarnaast verwijst Huizinga meerdere keren in de tekst naar statistieken met demografische gegevens van Amerika zoals over de bevolkingsgroei in grote steden, het uitgavepatroon van Amerikanen en hoeveel Amerikanen ingeschreven staan bij een kerkgemeente.¹⁸⁵ De enige bronverwijzing die hij hierbij geeft is dat het om cijfers gaat “uit een officieel rapport van een jaar of tien geleden.”¹⁸⁶ Tegenstrijdig hieraan is dat Huizinga verderop in het boekje schrijft: “Statistieken over het aantal Amerikaansche theaters,

¹⁸³ De Graaff, “Bogey or saviour?” 51; De twee boeken die Johan Huizinga schreef zijn *Mensch en menigte in Amerika* (1918) en *Amerika levend en denkend. Losse opmerkingen* (1926). Het eerstgenoemde boek schreef Huizinga voordat hij de Verenigde Staten ooit had bezocht en het tweede boek na een bezoek aan het land in 1926.

¹⁸⁴ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 42.

¹⁸⁵ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 16, 28, 34.

¹⁸⁶ Ibid., 34.

concertgebouwen, universiteiten, musea, bibliotheken en soortgelijke cultuur-instituten kunt U elders vinden. Wij hebben nu eenmaal geen hoofd voor cijfers.”¹⁸⁷ Het lijkt erg onwaarschijnlijk dat Huizinga echt “geen hoofd voor cijfers heeft” omdat hij bepaalde argumenten op voorgaande pagina’s onderbouwt met statistieken. Daarnaast heeft hij economie gestudeerd en op Wall Street gewerkt.¹⁸⁸

Het is daarnaast ook mogelijk dat Huizinga (een deel van) de inhoud van *Tom, Dick en Harry* baseerde op instructies vanuit de Amerikaanse overheid. In hoofdstuk 1 van deze scriptie kwam al naar voren dat de Amerikaanse voorlichtingsdienst – het Office of War Information – antropologen onderzoek liet doen naar de bevolkingen van alle landen waarin Amerikaanse troepen zouden worden ingezet.¹⁸⁹ Het OWI gebruikte de aanbevelingen van deze antropologen om bevolkingsgerichte propaganda te produceren in de vorm van films, tijdschriften, pamfletten en boeken.¹⁹⁰ De antropologe Ruth Fulton Benedict was belast met het onderzoek naar Nederlanders.¹⁹¹ Benedict verwerkte haar onderzoeksresultaten en aanbevelingen in het pamflet “A note on Dutch behavior” (1944). Het bestond uit drie delen waarin zij een beschrijving geeft van ‘relevant’ karakteristiek gedrag van Nederlanders en Amerikaanse soldaten, hoe het gedrag van Amerikaanse soldaten het best gebruikt kan worden in hun omgang met de Nederlandse bevolking en ten slotte een korte lijst van “*Do’s and Don’ts*”.¹⁹²

Het onderzoek van Benedict had hetzelfde oogmerk als Huizinga’s *Tom, Dick en Harry*, namelijk om te anticiperen op fricties die konden ontstaan door de aanwezigheid van Amerikaanse troepen in Nederland.¹⁹³ Hoewel ik geen direct bewijs heb kunnen vinden dat bevestigt dat Huizinga *Tom, Dick en Harry* schreef op basis van de onderzoeksresultaten van Benedict is het niet geheel uitgesloten dat Benedict en Huizinga met elkaar in contact stonden tijdens het schrijven van hun teksten. Als medewerker van de Nederlandse voorlichtingsdienst verkeerde Huizinga in een positie om Benedict van informatie te voorzien voor haar onderzoek en eveneens om haar aanbevelingen te raadplegen bij het schrijven van *Tom, Dick en Harry*. Beide teksten bevatten bovendien een mogelijke indirecte verwijzing naar elkaar. Benedict stelt in “A note on Dutch behavior” namelijk dat “The anonymous author [of the

¹⁸⁷ Ibid., 44.

¹⁸⁸ Ibid., pagina voorin het boekje met auteursinformatie.

¹⁸⁹ Roholl, “An invasion of a different kind, 25-26; Van Ginkel, “Ruth Benedict over Nederlanders,” 6-8.

¹⁹⁰ Roholl, “An invasion of a different kind,” 33; Hart, *Empire of ideas*, 84-85.

¹⁹¹ Van Ginkel, “Ruth Benedict over Nederlanders,” 6-8.

¹⁹² Benedict, “A note on Dutch behavior,” 14.

¹⁹³ Van Ginkel, “Ruth Benedict over Nederlanders,” 9.

Dutch pamflet] should write as a Hollander who has lived in America”.¹⁹⁴ Ze adviseert hierin dat het nog te verschijnen pamflet voor de Nederlandse bevolking over Amerikanen moet worden geschreven door een Nederlander die in de Verenigde Staten heeft gewoond, een vereiste waaraan Huizinga voldoet. Op zijn beurt schrijft Huizinga in het zevende hoofdstuk van *Tom, Dick en Harry* dat:

de Amerikaansche soldaten, voor zij naar Holland kwamen, een uitstekend boekje hebben meegekregen waarin de Duitsch sprekende Gretchens en gepofbroekte Hanzen, die op zilveren schaatsen naar de Koningin rijden om te vragen of zij hun vingertjes in de dijk mogen steken, krachtdadig de nek om worden gedraaid.¹⁹⁵

Hij doelt hiermee ongetwijfeld op de instructies die Amerikaanse soldaten over Nederlanders meekregen op basis van het onderzoek van Benedict. Dat Huizinga ernaar verwijst als “een uitstekend boekje” doet vermoeden dat hij het betreffende pamflet heeft gelezen.

Ten slotte zijn beide teksten ongeveer in dezelfde periode tot stand gekomen. De Nederlandse antropoloog Rob van Ginkel deed uitgebreid onderzoek naar Benedicts werkzaamheden voor het Office of War Information en met name haar onderzoek naar de Nederlandse bevolking. Hij schreef hierover verschillende artikelen.¹⁹⁶ Volgens Van Ginkel ontving Benedict op 10 januari 1944 de opdracht van het OWI:

om achtergrondmateriaal te verzamelen betreffende 1) de fricties die zouden kunnen ontstaan tussen de Nederlandse burgerbevolking en de geallieerde troepen nadat de directe oorlogshandelingen waren gestaakt en 2) de eigenaardigheden van de Amerikanen en de Amerikaanse samenleving die uitleg behoeften.¹⁹⁷

Zij had slechts een aantal maanden de tijd voor dit onderzoek, want in juni van datzelfde jaar begon ze aan haar volgende opdracht.¹⁹⁸ Huizinga's voorwoord in *Tom, Dick en Harry* is gedateerd met “voorjaar 1944”. Bovendien schrijft hij in de opdracht van het boekje dat hij het “in alle haast” heeft geschreven.¹⁹⁹ In een nieuwsbericht uit *Vrij Nederland* van 4 maart

¹⁹⁴ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 25.

¹⁹⁵ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 66.

¹⁹⁶ Zie bijvoorbeeld; Rob van Ginkel, “Ruth Benedict over Nederlanders,” *Etnofoor* 3, no. 2 (1990): 5-16; Rob van Ginkel, “Typisch Nederlands... Ruth Benedict over het ‘nationaal karakter’ van Nederlanders,” *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 18, no.2 (1991): 37- 63.

¹⁹⁷ Van Ginkel, “Ruth Benedict over Nederlanders,” 9.

¹⁹⁸ Van Ginkel, “Ruth Benedict over Nederlanders,” 9.

¹⁹⁹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, opdrachtpagina, 11.

1944 wordt vermeld dat Huizinga op 25 februari “Oranje Haven bezocht en aldaar een zeer geestige en interessante voordracht over “Amerika” [heeft] gehouden”.²⁰⁰ Zijn lezing zou er “ongetwijfeld toe [hebben] bijgedragen een aantal misverstanden omtrent de U.S.A. (onder de Engelandvaarders) uit de wereld te helpen.”²⁰¹ Het wordt uit het bericht echter niet duidelijk of Huizinga deze lezing gaf naar aanleiding van zijn (nog te verschijnen) boekje *Tom, Dick en Harry*.

3.3. De verspreiding van *Tom, Dick en Harry* in Nederland

Op 23 december 1944 verscheen er voor het eerst een advertentie van *Tom, Dick en Harry* in *Vrij Nederland*. In de rubriek “Nieuw verschenen boeken” staat dat het boekje “speciaal [is] bestemd voor Nederland” en dat slechts een beperkt deel van de oplage is bedoeld voor “onze lezers in Engeland”.²⁰² Waarschijnlijk was deze advertentie uitsluitend bedoeld voor laatstgenoemde doelgroep, aangezien het boekje per post kon worden besteld via een bestelformulier onderaan de advertentie. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat de mogelijkheid op dat moment bestond om deze bestellingen af te leveren in het bevrijde deel van Nederland. Pas op 10 maart 1945 verscheen in *Vrij Nederland* het bericht “Aan onze lezers in bevrijd gebied”. Hierin wordt bevestigd dat het nog maar sinds kort mogelijk is voor hen om publicaties te verspreiden in Nederland:

Nu ons blad ook in bevrijd gebied verspreid wordt [...] meenen wij onze lezers op het volgende te moeten wijzen: [...] Uitsluitend de speciaal door de Netherland Publishing Co. in opdracht van den Regeerings Voorlichtingsdienst, gepubliceerde boeken zijn in Nederland verkrijgbaar. Ook hiervoor heeft Militair Gezag de verspreiding op zich genomen.²⁰³

²⁰⁰ Oranjehaven was een sociëteit in Londen voor Engelandvaarders; “Havenberichten,” *Vrij Nederland*, 4 maart 1944,

https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?objectsearch=Haven&coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002817006:00019&sortfield=date&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&query=Vrij+Nederland.

²⁰¹ “Havenberichten,” *Vrij Nederland*, 4 maart 1944.

²⁰² The Netherland Publishing Company Ltd., “Nieuw verschenen boeken,” *Vrij Nederland*, 23 december 1944.

²⁰³ The Netherland Publishing Company Ltd., “Aan onze lezers in bevrijd gebied,” *Vrij Nederland*, 10 maart 1945;

https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002819005:00017&sortfield=date&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1945%7C&objectsearch=Huizinga&query=Vrij+Nederland.

Het was begin maart dus nog niet zo lang mogelijk om drukwerk uit Engeland naar bevrijd Nederland over te brengen. Uit dit fragment blijkt dat het Militair Gezag, waarvoor Huizinga werkte, in eerste instantie verantwoordelijk was voor de verspreiding van propaganda-uitgaven als *Tom, Dick en Harry* aan particulieren en boekwinkels. Dat zou zo blijven totdat “uitgevers in Nederland zelf in de behoeften van ons land kunnen voorzien” waarna de publicaties zouden worden overgedragen aan Nederlandse uitgeverijen.²⁰⁴ Vanaf diezelfde maand verschenen er ook recensies van het boekje in verschillende bevrijdingskranten.²⁰⁵ In het begin van 1946 werd het boekje waarschijnlijk ondergebracht bij een Nederlandse uitgeverij. Vanaf 16 februari werd er namelijk in advertenties vermeld dat de tweede druk van vanuit Nederland was te bestellen bij de Amsterdamse uitgeverij Scheffer & Sikkema voor fl. 1,75.²⁰⁶ Tot en met juni 1946 bleef Scheffer & Sikkema adverteren met *Tom, Dick en Harry* in *Vrij Nederland*.²⁰⁷

3.3.1. De Beoogde doelgroep van *Tom, Dick en Harry*

Op 16 december 1944 verscheen er een recensie van *Tom, Dick en Harry* in *Vrij Nederland* met de titel “Aardig maar ondoelmatig.” Deze recensie is waarschijnlijk geschreven door de hoofdredacteur Marcus van Blankenstein.²⁰⁸ Volgens de recensent houdt Huizinga in zijn

²⁰⁴ The Netherland Publishing Company Ltd., “Aan onze lezers in bevrijd gebied,” *Vrij Nederland*, 31 maart 1945, https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002819008:00017&sortfield=date&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1945%7C&objectsearch=Huizinga&query=Vrij+Nederland.

²⁰⁵ H.A., “*Tom, Dick en Harry*. Kunst en letteren,” *Nijmeesch Dagblad*, 22 maart 1945, https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?coll=ddd&query=Huizinga&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1945%7C&facets%5Bpapertitle%5D%5B%5D=Nijmeesch+dagblad&identifier=MMNIOD05:000139862:mpeg21:a0012&resultsidentifier=MMNIOD05:000139862:mpeg21:a0012.

²⁰⁶ The Netherland Publishing Company Ltd., “Wederom verkrijgbaar,” *Vrij Nederland*, 16 februari 1946; https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002821004:00030&sortfield=date&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1946%7C&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=Huizinga&query=Vrij+Nederland.

²⁰⁷ Uitgeverij Scheffer & Sikkema, “Weer leverbaar,” *De stem van Nederland (voorheen: Londensch Vrij Nederland)*, 29 juni 1946, <https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?identifier=MMKB16:003991018:00019&query=%22Tom%2C+Dick+en+Harry%22&coll=ds&sortfield=datedesc>.

²⁰⁸ Het artikel “Aardig maar ondoelmatig is ondertekent met M.v.B. wat zou kunnen duiden op Marcus van Blankenstein; M.v.B., “Aardig maar ondoelmatig,” *Vrij Nederland*, 16 december 1944; https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002818021:00025&sortfield=datedesc&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=Ondoeelmatig&query=Vrij+Nederland.

betoog onvoldoende rekening met het referentiekader van zijn doelgroep.²⁰⁹ Hij schrijft: “De schrijver weet heel nauwkeurig waar hij het over heeft [...] Maar veel van het betoog moet ontsnappen aan het publiek waarvoor het nu juist bestemd is.”²¹⁰ De inhoud van het boekje zou “niet bijster nuttig [zijn] voor den gewonen Nederlander.”²¹¹ Terwijl de ‘gewonen Nederlander’ juist “hoognodig over onze bondgenooten moet worden ingelicht. Want de Duitsche propaganda en laster hebben dieper ingevreten in het vaderlandsche oordeel over medemenschen, dan voor ons volkskarakter en voor onze toekomst wenschelijk is.”²¹² De kritiek geldt vooral het Engelse deel van het boekje waarin de verwijzing van Huizinga naar het boek *The English: are they human?* (1931) door G.J. Renier volgens de recensent “in zekere Leidsche studentensfeer [...] geen misverstand [zal] wekken” maar het grote publiek zou hier niets van begrijpen.²¹³ Huizinga moest zich dus minder erudiet uitdrukken omdat dat beter zou aansluiten bij zijn doelgroep. Hieruit blijkt dat *Tom, Dick en Harry* was bedoeld voor een breed publiek. Daarnaast was de oplage van het boekje met 25.000 exemplaren relatief hoog in een tijd van papierschaarste. Dit suggereert dat de uitgever wilde dat het werd verspreid onder een grote groep lezers.²¹⁴

Ook in het Amerikadeel van het boekje zijn verwijzingen te vinden die de gemiddelde Nederlander wellicht niet zou begrijpen. Huizinga gebruikt in zijn betoog bijvoorbeeld een aantal Latijnse uitspraken en verwijst naar filosofen uit de Oudheid, zoals in het derde hoofdstuk: “[...] of misschien omdat Aristoteles gelijk had toen hij zei dat *Ars imitatur naturam*.”²¹⁵ Het is aannemelijk dat deze – in het Amerikadeel – weinig voorkomende intellectuele uitspattingen van Huizinga vooral waren bedoeld om indruk te maken op zijn lezers met zijn geleerdheid en intellect. Dat het boekje ook was bestemd voor de minder hoogopgeleide Nederlanders, blijkt bijvoorbeeld uit de vertalingen van (sommige) Engelse citaten en uitdrukkingen in de voetnoten.²¹⁶ Bovendien verwijst hij naar de bestuurlijke elite en overheidsmedewerkers (waartoe hij zichzelf bijzonder genoeg niet rekent) met “hooge heeren”:

²⁰⁹ M.v.B., “Aardig maar ondoelmatig.”

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Ibid.

²¹² Ibid.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, verantwoording van de uitgever.

²¹⁵ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 38; *Ars imitatur naturam* betekent ‘kunst volgt de natuur na’.

²¹⁶ Ibid., 19, 41, 48, 57.

Voorzoover U dit alles nog niet voor U zelf zoudt hebben uitgekiend zullen er bovendien in de komende dagen ongetwijfeld hoge heeren te over zijn die met even hoge hoeden op nog hoger podiums klimmen om het U in veel te lange redevoeringen over internationale samenwerking, bondgenootschappelijke verbroedering, eeuwige vriendschapsbanden en wat die meer zij, haarfijn uit te leggen.²¹⁷

Huizinga maakt in dit fragment van de “hoge heeren” de ‘ander’, die vanuit hun verheven positie (in Londen) het Nederlandse volk allerlei ingewikkelde en oninteressante zaken komen vertellen en opleggen. Dit suggereert dat Huizinga zich niet richt tot de elite, maar tot arbeiders en de middenklasse en dan vooral de Nederlanders die zich tijdens de bezetting in Nederland bevonden.

Tom, Dick en Harry lijkt te zijn geschreven voor aanhangers van verschillende politieke stromingen. Dit blijkt bijvoorbeeld als Huizinga schrijft over de motieven van Europeanen om naar Amerika te migreren:

Wat er wel toe doet is het feit dat er in alle landen van Europa en ook in ons eigen Nederland, miljoenen mensen waren die niet overdreven veel reden hadden om hun geboorteland eeuwig dankbaar te zijn. Menschen met leegte magen en geen werk. Menschen die van hun geboorteland geen kans kregen. Menschen die klein gehouden werden en “dank U beleefd, meneer” mochten zeggen. Je hoeft geen socialist of communist te zijn om dit feit te erkennen.²¹⁸

Enerzijds houdt Huizinga hier een betoog dat overeenkomsten vertoont met socialistische en communistische sentimenten over ‘mensen die klein gehouden werden’. Anderzijds verwijdt hij de veronderstelde ‘besmettelijkheid’ van het socialisme en communisme voor mensen met een politieke voorkeur in de conservatieve, confessionele of liberale hoek door te benadrukken dat wat hij schrijft nu eenmaal de waarheid is en niet verbonden is aan een bepaalde politieke ideologie.

In sommige hoofdstukken richt Huizinga zich wel tot een specifieke subdoelgroep. Dit gebeurt bijvoorbeeld in zijn bespreking van de onbevangenheid waarmee Amerikaanse mannen omgaan met vrouwen.²¹⁹ Hierin richt hij zich tot het mannelijke deel van zijn lezers met: “het is toch ook wel erg zoo maar door een wildvreemde te worden aangeklampt met

²¹⁷ Ibid., 10.

²¹⁸ Ibid., 17-18.

²¹⁹ De inhoud van dit hoofdstuk wordt in het volgende hoofdstuk van deze scriptie besproken in paragraaf 4.3.

‘Listen, pal’ of ‘Say, bud’ of ‘Hi ya, brother’.”²²⁰ Dat Huizinga hier (wellicht onbewust) een mannelijke doelgroep voor ogen heeft, blijkt uit het feit dat hij alleen maar mannelijke aanspreekvormen gebruikt. Een paar bladzijden verderop stelt hij dat Amerikaanse mannen veel dapperder zijn dan “wij” (Nederlandse mannen). De reden hiervoor zou zijn dat: “[...] wij [liever] van een veilige afstand: ‘Joehoe, Annie’ roepen en ons dood zouden schrikken als Annie daarop inging”.²²¹ Het gebruik van “wij” en “ons” impliceert dat Huizinga alleen mensen van hetzelfde geslacht als hijzelf bedoelt. Het tegenstrijdige hiervan is wel dat hij op dezelfde pagina schrijft “voor het geval onze mannelijke lezers [...]” wat weer impliceert dat de doelgroep van dit hoofdstuk breder is dan alleen mannen.

3.4. Conclusie

In dit hoofdstuk beschreef ik de omstandigheden waaronder *Tom, Dick en Harry* tot stand kwam. Hierbij besprak ik onder andere de verhoudingen tussen de uitgever van het boekje en de Nederlandse regering in ballingschap. De eerste druk van *Tom, Dick en Harry* werd uitgegeven door The Netherland Publishing Company. Hoewel deze uitgeversmaatschappij beweert onafhankelijk te zijn, was er sprake van een nauwe samenwerking met de Nederlandse regering in ballingschap in Londen. Dit blijkt onder andere uit brieven van het hoofd van de voorlichtingsdienst aan Jakob Huizinga. Bovendien was Huizinga zelf ook een (hoge) overheidsfunctionaris. Doordat hij de auteur van *Tom, Dick en Harry* is en betrokken was bij de redactie van het Londense weekblad *Vrij Nederland* lijkt er geen sprake te zijn geweest van een strikte scheiding tussen pers en overheid.

Verder werd er in dit hoofdstuk ingegaan op Huizinga’s betrokkenheid bij de uitgeverij, waarom hij *Tom, Dick en Harry* schreef en waarop hij de inhoud van het boekje mogelijkwerwijs baseerde. Na zijn terugkomst in Londen aan het eind van 1943 lijkt Huizinga meer betrokken te zijn geraakt bij de uitgeverij. Zijn boekje werd immers in het voorjaar van 1944 door de NPC gedrukt en vanaf halverwege 1944 verschenen er met enige regelmaat artikelen van Huizinga in *Vrij Nederland*.

Doordat Huizinga vanaf zijn achttiende jaar vrijwel constant in de Verenigde Staten en Engeland had gestudeerd en gewoond en hij door zijn werkzaamheden als journalist en adjunct-directeur van het Netherlands Information Bureau in New York ervaring had met het

²²⁰ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 29.

²²¹ Ibid., 32.

schrijven van propaganda en volksvoorlichting was hij bij uitstek een geschikte auteur voor *Tom, Dick en Harry*. Zijn ervaring met de Amerikaanse en Britse cultuur droeg namelijk bij aan de geloofwaardigheid en autoriteit van het boekje. Het was hierbij ook van belang dat Huizinga kon profiteren van de reputatie van zijn vader en broer in Nederland. Ondanks dat Huizinga een ‘ervaringsdeskundige’ was op het gebied van de Amerikaanse en Britse cultuur schrijft hij in *Tom, Dick en Harry* dat hij de inhoud grotendeels heeft overgeschreven uit “vele voortreffelijke boeken”. Het is echter niet te achterhalen op welke literatuur hij hiermee doelt. Daarnaast bestaat de mogelijkheid dat de inhoud van het boekje tot op zekere hoogte werd bepaald door onderzoek van de Amerikaanse antropologe Ruth Fulton Benedict. Benedict schreef aanbevelingen voor de uitwerking van propaganda gericht op de Nederlandse bevolking op basis van onderzoek dat zij deed naar het Nederlands ‘nationaal karakter’. In de hierop volgende hoofdstukken zullen de aanbevelingen van Benedict inhoudelijk worden besproken.

Ten slotte bevat dit hoofdstuk informatie over de doelgroep van *Tom, Dick en Harry* en de verspreiding van het boekje in Nederland. Een klein deel van de oplage kwam in 1944 beschikbaar voor de Nederlanders die zich in Engeland bevonden. Het grootste deel was echter gereserveerd voor de bevolking in Nederland, waar het boekje vanaf het voorjaar van 1945 kon worden verspreid. Vanaf maart dat jaar verschenen er ook recensies in kranten uit het bevrijde deel van Nederland. *Tom, Dick en Harry* bleef in ieder geval tot een jaar na de bevrijding van Nederland beschikbaar in de boekwinkels. In juni 1946 adverteerde uitgeverij Scheffer & Sikkema, die de tweede druk van het boekje op zich hadden genomen, dat *Tom, Dick en Harry* bij hen in Amsterdam kon worden gekocht voor fl. 1,75.

Hoewel Huizinga het niet kon laten om in een aantal passages in het Latijn te verwijzen naar ideeën van Griekse filosofen en te verwijzen naar wetenschappelijke literatuur, is het aannemelijk dat *Tom, Dick en Harry* een brede doelgroep had die boven politieke voorkeur of geslacht uitsteeg. Dit blijkt ook uit de relatief hoge oplage van 25.000 in een periode van papierschaarste. In een recensie uit 1944 wordt het beoogde lezerspubliek van het boekje bovendien beschreven als ‘de doorsnee Nederlander’.

Hoofdstuk 4: De Amerikaan volgens Huizinga

De meeste Nederlanders hadden voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog nog nooit een Amerikaan in levenden lijve ontmoet. Het overheersende Amerikabeeld bestond daardoor voornamelijk uit een reeks stereotypen die waren ontstaan door de manier waarop Amerika en Amerikanen werden geportretteerd in Hollywoodfilms, literatuur, de berichtgeving over de Verenigde Staten in nieuwsmedia en – sinds de bezetting vanaf mei 1940 – ook door nazipropaganda.²²² Het land en zijn bevolking werden gezien als ongecultiveerd. De rijke geschiedenis van Europa met zijn kunstenaars, architecten, uitvinders en verlichte geesten ontbrak in de Nieuwe Wereld immers grotendeels.²²³ Tegelijkertijd werd Amerika met enige fascinatie beschouwd als groots, snel en futuristisch.²²⁴ Hierbij hoorden allerlei vooroordelen over de Amerikaanse cultuur. Amerikanen werden bijvoorbeeld gezien als materialistisch en oppervlakkig. Het land zou grotendeels worden bevolkt door miljonairs, cowboys en gangsters en ‘iedereen’ woonde in grote steden met gigantische wolkenkrabbers.²²⁵

De Amerikaanse soldaten die Nederland kwamen bevrijden, zouden voor veel mensen de eerste kennismaking zijn met de Amerikaanse cultuur. Zij werden daarom gezien als reclameborden voor “*the American way of life*” en ontvingen instructies van de Amerikaanse overheid voor hoe zij zich dienden te gedragen in Nederland.²²⁶ *Tom, Dick en Harry* moest daarentegen Nederlanders meer informatie verschaffen over hoe zij met hun bevrijders moesten omgaan. In het voorwoord beweert Jakob Huizinga dat hij zijn lezers wil onderrichten over “de kunst van vreemden te leren verdragen door hen te leren begrijpen.”²²⁷ Het was de bedoeling dat Nederlanders na het lezen van het boekje meer begrip konden opbrengen voor de voor hen vreemde manieren en gebruiken van Amerikanen die mogelijkwerwijs konden leiden tot ergernissen, onenigheid en (gewelddadige) aanvaringen.

Om het Amerikabeeld van zijn lezers te beïnvloeden, probeerde Huizinga verschillende vooroordelen en stereotypen te ontcrachten die Nederlanders volgens hem hadden over Amerikanen. Hiervoor gebruikte hij diverse retorische strategieën en besprak hij

²²² Roholl, “An invasion of a different kind,” 25-27; De Graaff, “Bogey or saviour,?” 51; Hart, *Empire of ideas*, 90.

²²³ Mooijweer, “Menno ter Braak,” 124-126.

²²⁴ Van Berkel “Amerika als spiegel,” 9.

²²⁵ De Graaff, “Bogey or saviour,?” 52; Kroes, “The great satan,” 38; Peter Schrijvers, “‘A modern liberation’. Belgium and the start of the American Century, 1944-1946,” *European Journal of American Studies* 7, no. 2 (2012): 11, <https://doi.org/10.4000/ejas.9695>.

²²⁶ Roholl, “An invasion of a different kind,” 26; David Ellwood, *Shock of America* (Oxford: Oxford University Press, 2016), 294-295.

²²⁷ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 10.

verschillende vooroordelen en stereotypen over Amerikanen die volgens hem relevant waren. In dit hoofdstuk bespreek ik een deel van de uitkomsten van mijn analyse van *Tom, Dick en Harry*. Allereerst volgt de beschrijving van de manier waarop Huizinga zichzelf positioneert ten aanzien van zijn lezers en hoe hij deze positionering gebruikt om zichzelf autoriteit toe te kennen. Vervolgens bespreek ik hoe hij probeert te zorgen voor een gevoel van verbondenheid tussen zijn lezers en de Amerikaanse soldaten. Daarna ga ik in paragraaf 3 dieper in op de manier waarop Huizinga anticipeert op bepaald ‘typisch Amerikaans’ gedrag dat kon leiden tot wrijving met de Nederlandse bevolking. In paragraaf 4 bespreek ik hoe Huizinga de geschiedenis van de Verenigde Staten gebruikt om stereotypen te verklaren. Ten slotte volgt er een conclusie.

4.1. Huizinga’s positionering ten aanzien van zijn lezers

De autoriteit en deskundigheid van Jakob Herman Huizinga als auteur van *Tom, Dick en Harry* wordt in het voorwoord van het boekje onder de aandacht gebracht met de vermelding dat het is geschreven “door iemand die de helft van zijn leven bij Tom, Dick en Harry aan beide kanten van de Oceaan heeft doorgebracht”.²²⁸ Dat Huizinga voor “de helft van zijn leven” in de Verenigde Staten (en in Engeland) heeft gewoond, pleit voor zijn kennis van de Amerikaanse cultuur en van karakteristiek Amerikaans gedrag. Deze verantwoording impliceert echter ook dat hij slechts de helft van zijn leven in Nederland heeft gewoond. De Amerikaanse antropologe Ruth Benedict schreef in haar “A note on Dutch behavior” (1944) dat “the Dutch do not like to be propagandized by other nations, but what some Dutchman has to say is quite a different matter [...] If the description comes as from a Hollander it will be easier to manage.”²²⁹ Volgens haar zouden Nederlanders eerder bereid zijn informatie over Amerikanen te aanvaarden als het hen wordt verteld door een Nederlander. Op basis van deze bevinding van Benedict kan worden verondersteld dat Huizinga door zijn lezers als een Nederlander moest worden gezien en niet als iemand die van zijn geboorteland vervreemd was geraakt doordat hij slechts de eerste achttien jaar van zijn leven in Nederland had gewoond. In deze paragraaf zal ik bespreken hoe Huizinga zijn eigen autoriteit en geloofwaardigheid probeert te onderstrepen in *Tom, Dick en Harry* door de manier waarop hij zichzelf ten aanzien van zijn lezers positioneert.

²²⁸ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 10.

²²⁹ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 26.

4.1.1. *Perspectieven en focalisatie*

In *Tom, Dick en Harry* richt Huizinga zich in zijn betoog direct tot zijn lezers. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de opening van zijn voorwoord waarin hij hen aanspreekt met “U”:

Eindelijk zijn ze dan gekomen. Jaren lang hebt U reikhalzend naar hen uitgezien. Keer op keer hebt ge U in bittere wanhoop afgevraagd wanneer ze nu toch eindelijk zouden komen. En nu zijn ze er. De stippeltje stippeltje stippeltje Anglo-Amerikanen, zooals Goebbels ze noemt. De bevrijders zooals U ze noemt. Tom, Dick en Harry, zooals ze in werkelijkheid heeten.²³⁰

In deze passage plaatst Huizinga drie verschillende perspectieven tegenover elkaar. Dit kunnen ook wel focalisators worden genoemd. Volgens de Nederlandse literatuurwetenschapper Mieke Bal is focalisatie het proces waarbij het subjectieve of gekleurde gezichtspunt van de personages wordt uitgelicht. De focalisator is daarom het specifieke perspectief van waaruit wordt waargenomen op een bepaald moment in een narratief.²³¹ De eerste focalisator in deze passage is de ‘vijand’, in dit geval in de personificatie van de naziminister van Volksvoorlichting en Propaganda Joseph Goebbels. Huizinga benadrukt hier een negatieve connotatie met Amerikanen doordat hij hen aanduidt als “stippeltje stippeltje stippeltje Anglo-Amerikanen” omdat Joseph Goebbels dat ook systematisch deed in zijn toespraken en propaganda. Mogelijkerwijs verwijst Huizinga bewust naar Goebbels’ benaming voor Amerikanen om zijn lezers eraan te herinneren dat de informatie die ze over Amerikanen ontvingen vanuit het naziregime onderdeel was van het Duitse anti-Amerikaanse propaganda-offensief en daarom niet altijd representatief was voor de waarheid. De tweede focalisator is de Nederlandse bevolking die de Amerikanen zien als “de bevrijders”. Huizinga duidt hen aan met “U”. In tegenstelling tot “stippeltje stippeltje stippeltje Anglo-Amerikanen” heeft de term “bevrijders” een positieve connotatie. Huizinga suggereert hiermee dat de opvattingen over Amerikanen van zijn lezers tegenover die van de vijand (zouden moeten) staan. De laatste focalisator is Huizinga zelf die de ‘realiteit’ zou representeren. De derde beschrijving die hij geeft is namelijk: “Tom, Dick en Harry, zooals ze in werkelijkheid heten.”²³² Hij positioneert zichzelf hiermee als de objectieve verteller in het narratief. Het gebruik van “in werkelijkheid” suggereert dat de percepties van de twee eerder

²³⁰ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 7.

²³¹ Mieke Bal, *Narratology. Introduction tot he Theory of Narrative* (Toronto: University of Toronto Press, 1985), 19-20.

²³² Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 7.

genoemde focalisators niet geheel overeenkomen met deze werkelijkheid en dat er onder zowel de nationaalsocialisten als onder zijn lezers mogelijksterwijs onjuiste veronderstellingen bestaan over Amerikanen. Huizinga beklemtoont zijn autoriteit hiermee: wat hij schrijft over Amerikanen in *Tom, Dick en Harry* vertegenwoordigt de werkelijkheid.

Vrijwel direct na deze passage vindt er nogmaals een verandering van focalisator plaats. Huizinga schrijft namelijk dat “*onze* Jan, Piet en Klaas” samen met “*hun* Tom, Dick en Harry” hebben gestreden voor “*hun* vrijheid en de *onze*”.²³³ Hij verlaat hiermee zijn positie als objectieve verteller en profileert zichzelf als een Nederlander. Met het bezittelijk voornaamwoord ‘*onze*’ schaart hij zichzelf in dezelfde groep als zijn lezers en benadrukt hij dat hij bij hen hoort en niet bij ‘*hun*’, de geallieerden, ondanks dat hij al een groot deel van zijn leven in het buitenland woont. Dat Huizinga “*onze*” en “*hun*” cursief in de tekst heeft geplaatst, doet bovendien vermoeden dat hij deze verandering van subjectiviteit duidelijk kenbaar wilde maken.

Gedurende de rest van het voorwoord blijft Huizinga van focalisator veranderen. Hierbij wisselt hij voortdurend tussen zijn rol als objectieve verteller waarbij hij is verheven boven zijn publiek en zijn rol als Nederlander waarbij hij zichzelf in dezelfde groep schaart als zijn lezers. Deze wisselwerking wordt bijzonder zichtbaar in het volgende tekstfragment waarin Huizinga de noodzakelijkheid van zijn boekje problematiseert:

Want wat hebt U er aan of U al honderd malen wordt bezworen in pais, vrede en vriendschap met Tom, Dick en Harry te leven en men vertelt U niet Hoe? Want daarin zit hem de kneep. Niet in de goede wil en de goede voornemens, waaraan het bij geen van ons zal ontbreken. Maar in het hoe, in de kunst van het vriendjes maken en vriendjes blijven met die Tom, Dick en Harry die voor velen Uwer zulke uitermate vreemde eenden in onze Hollandsche bijt zullen zijn.²³⁴

In dit fragment spreekt Huizinga zijn lezers eerst meerdere malen aan met “U”. Hier maakt hij duidelijk onderscheid tussen zijn eigen positie en die van zijn lezers. Er wordt zelfs nog een derde – niet nader gedefinieerde – groep geïdentificeerd die hij aanduidt met “men”. Ook van “men” neemt Huizinga afstand. Iemand anders, “men,” is hier de boosdoener die zijn lezers allerlei verplichtingen oplegt, maar geen uitleg geeft over de uitvoering hiervan. Vervolgens vindt er een subtiele verschuiving plaats waarbij Huizinga zichzelf onder zijn lezers schaart:

²³³ Ibid., 7.

²³⁴ Ibid., 10.

het ontbreekt “geen van ons” aan goede wil en goede voornemens. Hij hoort bij de Nederlandse bevolking die zich bereidwillig opstelt ten aanzien van de geallieerde bevrijders. Ten slotte creëert Huizinga weer afstand tot zijn publiek door te schrijven dat de Amerikanen voor “velen Uwer zulke vreemde eenden in onze Hollandsche bijt zullen zijn”. Met “Uwer” suggereert hij dat de Amerikanen slechts voor zijn lezers, niet voor hemzelf, vreemdelingen zijn waarmee hij zijn deskundigheid als auteur benadrukt. Desalniettemin spreekt hij hierna van “onze Hollandsche bijt” ter herinnering dat hij wel degelijk bij het Nederlandse volk hoort.

In deze paragraaf beschreef ik hoe Huizinga het narratologische hulpmiddel van focalisatie gebruikte om zijn eigen autoriteit kenbaar te maken en tegelijkertijd verbondenheid te creëren met zijn lezers door zichzelf te positioneren als een Nederlander. In de volgende paragraaf beschrijf ik hoe Huizinga probeert zijn lezers meer verbonden te laten voelen met Amerikanen.

4.2. Een onterecht superioriteitsgevoel

Om een gevoel van verbondenheid te bewerkstelligen met de Amerikanen gebruikt Huizinga verschillende retorische strategieën die zijn gericht op zijn lezers als ‘wij’-groep tegenover de ‘zij’-groep van Amerikanen. Hoewel zijn retoriek hierdoor overeenkomsten vertoont met *othering*, dekt die term de lading niet. Een belangrijk verschil is dat Huizinga met zijn beschrijvingen van Amerikanen juist tracht aan te tonen dat zij niet zo ‘vreemd’ of ‘anders’ zijn dan zijn lezers wellicht veronderstellen. Bij *othering* ligt de nadruk wel op wat de ‘ander’ vreemd maakt.²³⁵ Een ander verschil met *othering* is dat Huizinga’s karakterisering van Amerikanen en de Amerikaanse cultuur niet als doel heeft de superioriteit aan te tonen van Nederlanders of de Nederlandse cultuur, maar om te onderstrepen dat dit superioriteitsgevoel onterecht is. In deze paragraaf zal ik laten zien op welke manier Huizinga het Amerikabeeld van zijn lezers probeert te beïnvloeden in het eerste hoofdstuk van *Tom, Dick en Harry*, “Waarom de Amerikaan niet en waarom hij wel bestaat.”

²³⁵ Thompson, *Travel writing*, 132-133.

4.2.1. Migratiegeschiedenis

In het hoofdstuk “Waarom de Amerikaan niet en waarom hij wel bestaat” bespreekt Huizinga de bevolkingssamenstelling van de Verenigde Staten. Hij legt hierbij de nadruk op de diversiteit die is ontstaan door de grootschalige migratie van Europeanen naar het Amerikaanse continent in de afgelopen twee eeuwen.²³⁶ Dit staat volgens hem in contrast met de Nederlandse bevolking die “ondanks alle verscheidenheid, toch maar appeltjes van dezelfde boom zijn [...] die zoo lang geleden in dit zelfde stukje winderige, natte grond is geplant.”²³⁷ Met deze opmerking benadrukt Huizinga een verschil tussen de Nederlandse en Amerikaanse bevolking om vervolgens de aandacht te vestigen op de Nederlandse migratieachtergrond van sommige Amerikanen. Nederlanders moeten volgens hem bijvoorbeeld niet verbaasd zijn als ze te horen krijgen dat de vaders en grootvaders van de Amerikanen die ze tegenkomen “niet uit Chicago of Buffalo of San Francisco kwamen maar uit Narvik en Budapest en Appingedam.”²³⁸ Hiermee suggereert hij dat het grootste deel van de Amerikaanse bevolking nog niet zulke diepe wortels heeft in de Verenigde Staten en dat zij nog niet volledig zijn “vervreemd”. Er zit nog iets Europees of zelfs Nederlands in hen.

De migratiegeschiedenis van de Verenigde Staten was volgens historica Marja Roholl een veelvuldig gebruikt argument in de propaganda die rondom de bevrijding van Europa werd geproduceerd en verspreid om een gevoel van verbondenheid te creëren met de Amerikanen.²³⁹ Het is immers een strategie die in vrijwel elk Europees land was toe te passen omdat er uit elk land wel mensen waren geëmigreerd naar de Verenigde Staten. Ook de Amerikaanse antropologe Ruth Fulton Benedict, die het Office of War Information adviseerde over het Nederlands ‘nationaal karakter’, stelde in haar aanbevelingen dat het benadrukken van de gedeelde geschiedenis van de Verenigde Staten en Nederland een effectief beïnvloedingsmiddel was.²⁴⁰ Dat dit argument vooral was bedoeld om Nederlanders met Amerikanen te verzoenen en niet andersom, blijkt uit de waarschuwing die Huizinga vervolgens geeft:

Dit moet overigens natuurlijk geen reden zijn om met het onderhavige boekwerk in de hand op Tom Schnumski of Dick Crzch toe te stappen en hem beleefd uit te leggen dat hij als

²³⁶ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 15-16.

²³⁷ *Ibid.*, 15.

²³⁸ *Ibid.*, 16.

²³⁹ Roholl, “An invasion of a different kind,” 27.

²⁴⁰ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 26-27; Van Ginkel, “Ruth Benedict over Nederlanders,” 10.

Amerikaan niet bestaat, dat het Amerikaansche volk niet bestaat en dat de lieden, die hij als zijn landgenooten gelieft te beschouwen, in feite niets anders dan een bij elkaar geraapt zoodje Europeesche immigranten zijn.²⁴¹

4.2.2. Het wegnemen van vooroordelen

Dat Amerikanen slechts een “bij elkaar geraapt zoodje Europeesche immigranten” zijn, is onderdeel van het vooroorlogse Amerikabeeld.²⁴² De Nederlandse historicus Bob de Graaff schrijft bijvoorbeeld dat veel Nederlanders de Verenigde Staten tijdens het interbellum zagen als het “kind van Europa”.²⁴³ Met de waarschuwing om Amerikanen niet op die manier te benaderen, stelt Huizinga dat zijn lezers dit gegroundveste beeld over Amerika moeten vergeten. Hij probeert het beeld over Amerika als “kind van Europa” zelfs te ontcrachten door op een enigszins berispemde toon te reflecteren op de Nederlandse migratiegeschiedenis naar Amerika:

Je moet daarbij n.l. beginnen met te erkennen dat sommigen van ons wel reden hebben gehad het vaderland vaarwel te zeggen en hun fortuin elders te zoeken. Nederland is per slot van rekening niet volmaakt, en het was dat vooral niet in de tijd toen tallooze van onze eigen Jansens en Pieterse’s hun boeltje pakten om naar de nieuwe wereld te verhuizen.”²⁴⁴

Dit fragment is illustratief voor een retorische strategie die door Huizinga veelvuldig wordt toegepast in *Tom, Dick en Harry*. Hij probeert het Amerikabeeld van zijn lezers te beïnvloeden door hen de spreekwoordelijke spiegel voor te houden. Hij wijst erop dat de Nederlandse geschiedenis ook een zwarte zijde heeft waarin mensen de noodzaak zagen het land te verlaten. Eigenlijk stelt hij hiermee dat Nederlanders geen reden hebben om zich superieur te voelen aan Amerikanen op basis van hun Europese afkomst. Huizinga spreekt Nederlanders aan op hun vooroordelen: degenen die Amerikanen slechts zien als een slap aftreksel van Europeanen hebben het bij het verkeerde eind. Verderop in het hoofdstuk past Huizinga deze strategie nogmaals toe als hij schrijft over het stereotype van Amerikaans ‘materialisme’ dat in Nederland zou bestaan.²⁴⁵ Dit eenzijdige Amerikabeeld zou ervoor zorgen dat bepaalde vooroordelen in stand worden gehouden:

²⁴¹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 16.

²⁴² Ibid., 16.

²⁴³ De Graaff, “Bogey or saviour?” 53.

²⁴⁴ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 17.

²⁴⁵ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 18-20.

[de materialistische kant is] De kant die wij Europeanen vaak als het heele Amerika zien om daarmee onze stelling te kunnen bewijzen dat Amerika bevolkt is door lieden dien het alleen om maag- en beursvulling te doen was, die nooit ergens anders belangstelling voor hebben gehad en die dus een volk van afschuwelijke materialisten zijn geworden.²⁴⁶

In dit fragment bestrijdt Huizinga het beeld over Amerikaans materialisme niet door het te ontkrachten. In plaats daarvan veroordeelt hij Nederlanders omdat zij hun perceptie van Amerikanen baseren op vooroordelen. Door zijn lezers ervan te overtuigen dat zij een gekleurd Amerikabeeld hebben, kan Huizinga namelijk optreden als een objectieve verteller die deze perceptie corrigeert met de *werkelijkheid*. Hij wijst zijn lezers daarna nogmaals op de betrouwbaarheid van hun bestaande beeld door het scenario om te draaien. Hij stelt namelijk dat als een Amerikaan tegen een Nederlander zou zeggen dat iedereen in Nederland op klompen loopt, de Amerikaan “beleefd maar uitdrukkelijk” zou worden uitgelachen.²⁴⁷ “Net zooals hij ons met evenveel reden zal uitlachen wanneer wij van onze kant algemeenheden verkoopen over typisch Amerikaansch materialisme”.²⁴⁸ Huizinga ridiculiseert hier het stereotype beeld dat iedereen in Nederland op klompen zou lopen zodat hij een Amerikaans stereotype kan ontkrachten.²⁴⁹ Hij hoeft hierdoor niet aan te tonen *waarom* het beeld onjuist is. Om critici de mond te snoeren voegt hij er aan toe dat het hebben van een bepaald vooroordeel hen niet veel beter maakt dan de nationaalsocialisten: “Dat zijn immers alles wijsheden van hetzelfde kaliber als de gevaarlijke onzin die we nu al jaren lang over de Joden te hooren hebben gekregen. Goed genoeg voor de moffen. En daarom niet goed genoeg voor ons.”²⁵⁰

4.2.3. Nederlandse sentimenten

In paragraaf 4.1. is besproken hoe Huizinga in zijn boekje gebruik maakt van focalisatie om zijn eigen geloofwaardigheid te benadrukken en een gevoel van verbondenheid met zijn lezers te stimuleren. Hij speelt in *Tom, Dick en Harry* echter ook in op de nationale sentimenten van zijn lezers door veelvuldig gebruik te maken van Nederlandse spreekwoorden en gezegden en

²⁴⁶ Ibid., 18.

²⁴⁷ Ibid., 14.

²⁴⁸ Ibid., 14.

²⁴⁹ Ibid., 14.

²⁵⁰ Ibid., 15.

gebruikt in zijn argumenten Nederlandse normen en waarden als overredingsmiddel.²⁵¹ Dit is zowel bedoeld om het Amerikabeeld te beïnvloeden als om zijn eigen betrouwbaarheid te benadrukken. Hij wil zijn lezers ervan overtuigen dat hij, ondanks dat hij al zijn halve leven in het buitenland woont, één van hen is. Hij schrijft bijvoorbeeld:

Ons motto is immers: samen uit samen thuis, eens een Nederlander altijd een Nederlander. Dat iemand die in zijn kinderjaren het Wilhelmus leerde zingen als meneer op leeftijd met even veel oprechte geestdrift en ontroering de Starspangled Banner mee galmt, dat wil er bij velen van ons niet goed in.²⁵²

Door Nederlandse uitdrukkingen te gebruiken als “samen uit, samen thuis” geeft hij zijn lezers iets herkenbaars terwijl hij hen tegelijkertijd laat weten dat hij zichzelf nog steeds als Nederlander ziet door te spreken van “*ons* motto” en “dat wil er bij velen van *ons* niet in”.²⁵³ In paragraaf 4.3.2. wordt een voorbeeld gegeven van de manier waarop Huizinga Nederlandse normen en waarden gebruikt om het Amerikabeeld te beïnvloeden.

4.3. “Rare gewoonten die er bij ons nooit erg in zijn gekomen”: typisch Amerikaans gedrag

Naast het creëren van een gevoel van verbondenheid met de Amerikanen probeerde Huizinga ook te anticiperen op ‘typisch Amerikaans’ gedrag dat mogelijk wel kon zorgen voor problemen. Door dit gedrag van een logische verklaring te voorzien, zou de Nederlandse bevolking zich er minder aan hoeven ergeren.²⁵⁴ In het tweede hoofdstuk van *Tom, Dick en Harry* bespreekt Huizinga in dit kader de destijds in Nederland als onbeleefd ervaren gewoonte van het kauwgomkauwen waar een aanzienlijk deel van de Amerikanen zich schuldig aan zou maken.²⁵⁵ Daarnaast gaat hij ook in op het meer serieuze onderwerp van de onbevengende omgang van Amerikaanse mannen met vrouwen dat contrasteerde met de conservatievere houding ten aanzien van man-vrouwrelaties in Nederland. Zowel het kauwgomkauwen als de manier waarop Amerikaanse mannen met vrouwen omgingen, waren onderdeel van het vooroorlogse Nederlandse negatieve stereotype beeld over Amerikanen.²⁵⁶

²⁵¹ Voor voorbeelden van uitspraken zie; Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 7, 17, 26-27, 32, 35.

²⁵² Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 17.

²⁵³ Ibid., 17.

²⁵⁴ Ibid., 29.

²⁵⁵ Roholl, “An invasion of a different kind,” 27; Schrijvers, “A modern liberation,” 2.

²⁵⁶ Roholl, “An invasion of a different kind,” 26; Van Ginkel, “Ruth Benedict over Nederlanders,” 13.

In deze paragraaf beschrijf ik welke retorische strategieën Huizinga gebruikt om de negatieve connotaties van dit stereotype beeld en gedrag te ontkrachten.

4.3.1. Onbevangenheid jegens vrouwen

De omgang van Amerikaanse soldaten met Nederlandse vrouwen was een reden tot zorg voor propagandamakers van beide regeringen. De aanwezigheid van grote aantallen Amerikaanse soldaten in Groot-Brittannië had bijvoorbeeld al geleid tot conflicten omdat een deel van de vrouwelijke bevolking een relatie met hen aanging.²⁵⁷ Dit resulteerde onder andere in ontevredenheid onder de lokale mannelijke bevolking, raciale spanningen binnen het Amerikaanse leger en een groot aantal onwettig geboren kinderen.²⁵⁸ In haar rapport waarschuwde Ruth Benedict bijvoorbeeld ook dat de omgang van Amerikaanse soldaten met Nederlandse vrouwen zou kunnen leiden tot gewelddadige confrontaties met Nederlandse mannen: “Holland is, even to the Dutch male who may have his own adventures abroad, a land where such things ‘are not done’.”²⁵⁹

Huizinga introduceert het onderwerp met de mededeling dat “de Amerikaan over het algemeen lichtelijk anders tegenover zijn dames, respectievelijk moordgrieten, staat dan wij tegenover de onze.”²⁶⁰ Met deze zelfspot probeert hij zijn lezers af te leiden van de kern van deze kwestie, namelijk de frictie die (onzedelijke) man-vrouw relaties kunnen veroorzaken. De Amerikaan zou in zijn onbevangenheid bijvoorbeeld dapperder zijn dan Nederlandse mannen die het liefst “van een veilige afstand ‘Joehoe, Annie’ roepen en [zich] dood zouden schrikken als Annie daarop inging.”²⁶¹ Huizinga ontwijkt een concrete verwijzing naar een (seksuele) liefdesrelatie door uitsluitend te spreken van een “kameraadschappelijkere omgang” met vrouwen.²⁶²

²⁵⁷ David Ellwood, “The American challenge in uniform: the arrival of America’s armies in World War II and European women,” *European journal of American studies* 7, no. 2 (2012): 3-4, <https://doi.org/10.4000/ejas.9577>.

²⁵⁸ In Nederland zouden bijvoorbeeld naar schatting 8000 bevrijdingskinderen verwekt zijn. Zie hiervoor: Mieke Kirkels, *Kinderen van zwarte bevrijders. Een verzwegen geschiedenis* (Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, 2017), 9; over conflicten met Europese mannen zie; David Ellwood, “The American challenge in uniform,” 3-4 en Roholl, “An invasion of a different kind,” 26-27; Over raciale spanningen: een deel van de Amerikaanse soldaten in Engeland (en later ook Nederland) waren zwarte Amerikanen. Als zwarte soldaten een relatie aangingen met een witte vrouw leidde dit vaak tot conflicten met witte soldaten. Het Amerikaanse leger was op dat moment nog gesegregeerd en de racisme was veelvoorkomend. Voor meer informatie hierover zie; Kirkels, *Kinderen van zwarte bevrijders* (hier genoemd) en Lucy Bland, “Defying racial prejudice: Second World War relationships between British women and black GIs and the raising of their offspring,” *Women’s History Review* 28, no. 6 (2017), 854-855.

²⁵⁹ Ruth Benedict, “A note on Dutch behavior,” 20-21.

²⁶⁰ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 32.

²⁶¹ *Ibid.*, 32.

²⁶² *Ibid.*, 32-33.

Bovendien stelt Huizinga dat Nederlandse mannen eigenlijk medelijden moeten hebben met Amerikaanse mannen:

Wij zeiden het immers al; de Amerikaan is aan de eene kant dapperder dan wij en aan de andere kant banger. Die andere kant is thuis waar Toots [benaming voor Amerikaanse vrouw], nu Mevrouw Toots geworden, zich danig laat gelden, meer dan in eenig land ter wereld zelfs.²⁶³

In dit fragment doet Huizinga het voorkomen alsof Amerikaanse mannen willige slachtoffers zijn van Amerikaanse vrouwen die met de ijzeren vuist hun huishouden regeren. Dit argument onderbouwt hij met de presentatie van een aantal statistieken waaruit zou moeten blijken dat de Amerikaanse vrouw een “bevoorrechte en geëerbiedigde positie geniet”.²⁶⁴ Tegenover het schamele bedrag van negenhonderdmiljoen dollar dat Amerikaanse mannen jaarlijks zouden uitgeven aan “hun eigen eenvoudige pleziertjes” zouden Amerikaanse vrouwen maar liefst anderhalf miljard (van het inkomen van hun mannen) uitgeven aan “permanente golven, vieze smeerseltjes van allerhande soorten, juweelen en bloemen.”²⁶⁵ Deze statistieken presenteren de Amerikaanse vrouw als ijdel en oppervlakkig: zij geeft te veel geld uit aan nutteloze zaken als cosmeticaproducten. Dit alles doet Huizinga om de aandacht af te leiden van een veel heikeler kwestie, namelijk mogelijke seksuele relaties tussen Amerikaanse mannen en Nederlandse vrouwen. Hij speelt hiermee in op het negatieve beeld dat in Nederland over Amerikaanse vrouwen was ontstaan tijdens het interbellum, namelijk dat zij vooral met zichzelf bezig waren.²⁶⁶ Volgens historica Marja Roholl werden Amerikaanse vrouwen gezien als egoïstische moeders die hun vrije tijd – die ze hadden verworven door het gebruik van tijdsbesparende moderne huishoudelijke apparaten – aan zichzelf besteedden in plaats van aan hun familie.²⁶⁷

²⁶³ Ibid., 32-33.

²⁶⁴ Ibid., 34.

²⁶⁵ Ibid., 34.

²⁶⁶ Roholl, “An invasion of a different kind,” 26; Hoewel Huizinga op dit moment ervoor kiest vrouwen als zondebok neer te zetten, werd er in propaganda wel getracht ook het imago van Amerikaanse vrouwen in Nederland te verbeteren. Er verscheen bijvoorbeeld een naar het Nederlands vertaald boekje over achttien ‘typisch Amerikaanse’ gezinnen. Dit boekje moest het bestaande Amerikabeeld over het alledaagse leven in de Verenigde Staten ‘corrigeren’ zie: Roholl, “An invasion of a different kind,” 27; J.C. Furnas. *Schetsen uit het Amerikaansche familieleven*. New York: Transatlantic, 1945 en het boekje *De Amerikaansche vrouw*, uitgegeven door de Informatiedienst der Vereenigde Staten in 1945.

²⁶⁷ Roholl, “An invasion of a different kind,” 26; Roholl, “Preparing for victory,” 2.

4.3.2. Verdorvenheid en de Amerikaanse moraal

Direct na deze passage wordt echter duidelijk dat Huizinga de statistieken ook introduceert om te kunnen verwijzen naar cijfers die wel betrekking hebben op onzedelijke man-vrouwrelaties. Hierbij beroept Huizinga zich op de christelijke inborst van veel Nederlanders:

Als je dan bovendien nog een paar andere cijfers bekijkt en ziet dat er van de 70.000.000 volwassen Amerikanen 55.000.000 bij de verschillende kerken zijn aangesloten, als je verder bedenkt wat een groote rol het geloof van Calvijn in de ontwikkeling van Amerika heeft gespeeld, en nog speelt [...] dan zal men misschien wel willen gelooven dat boeken als 'Flaming Youth' nu niet bepaald een typisch beeld geven van de doorsnee Amerikaansche moraal, en dat de boude strijdkreet 'Say, Sister' dan ook over het algemeen al even weinig gevaarlijk is bedoeld als ons eigen schuchtere 'Joehoe Annie'.²⁶⁸

Door te benadrukken dat het grootste deel van de volwassen Amerikanen lid is van een kerkgemeente suggereert Huizinga dat Amerikanen niet snel iets onzedelijks of immoreels zouden doen omdat zij immers diepgelovig zijn. Het boek *Flaming Youth* waarnaar hij verwijst, is een controversiële roman van de Amerikaanse schrijver Warner Fabian (pseudoniem van Samuel Hopkins Adams) uit 1923.²⁶⁹ Het verhaal gaat over de seksuele driften van jongeren – voornamelijk meisjes – tijdens de zogenaamde *Jazz Age*.²⁷⁰ De jazzcultuur werd in de periode rond de Tweede Wereldoorlog nog niet volledig geaccepteerd in Nederland. Het fenomeen werd voor de oorlog door religieuze kranten en tijdschriften, maar ook door sommige socialistische en nationaalsocialistische bewegingen bijvoorbeeld beschouwd als immoreel en verdorven.²⁷¹ De verwijzing naar *Flaming Youth* in *Tom, Dick en Harry* wijst erop dat de *Jazz Age* onderdeel was van de beeldvorming over de Amerikaanse jeugd. Door zijn lezers gerust te stellen dat het grootste deel van de Amerikanen vrome mensen zijn, bagatelliseert Huizinga het vooroordeel dat de Amerikaanse troepen – die vrijwel uitsluitend bestonden uit jongemannen – onzedelijke bedoelingen hadden met de Hollandse meisjes.

²⁶⁸ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 34.

²⁶⁹ Warner Fabian [pseud. Van Samuel Hopkins Adams]. *Flaming Youth*. New York: Boni & Liveright, 1923.

²⁷⁰ "Raiders of the lost films: Flaming Youth (1923)," *The Hollywood Revue*, geraadpleegd op 23-05-2020, <https://hollywoodrevue.wordpress.com/2017/07/24/raiders-of-the-lost-films-flaming-youth-1923/>.

²⁷¹ Kees Wouters, "The introduction of jazz in the Netherlands," in *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, red. Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith (Amsterdam: Boom, 2009), 501-502; De Graaff, "Bogey or saviour?" 54.

Deze passage illustreert hoe Huizinga verschillende retorische strategieën tegelijkertijd gebruikt om het Amerikabeeld van zijn lezers te beïnvloeden. Hij combineert in zijn argument de verschillende hierboven beschreven afleidingsmanoeuvres met het in de vorige paragraaf beschreven gebruik van Nederlandse normen en waarden.²⁷² In dit geval speelt hij in op de confessionele overtuiging van veel Nederlanders. Zij zouden geneigd zijn om een positiever oordeel te vellen over Amerikanen die lid zijn van een christelijke kerkgemeente. Daarnaast is het gebruik van statistieken ook een overredingsmiddel: het suggereert een wetenschappelijke basis en daarmee een bepaalde mate van betrouwbaarheid. Huizinga verwijst echter niet naar de bron van de statistieken. Hij stelt alleen dat de statistieken over het consumptiepatroon van Amerikaanse mannen en vrouwen dateren van ongeveer tien jaar geleden.²⁷³ De betrouwbaarheid van zijn beweringen berust daarmee vooral op zijn reputatie als auteur.

4.3.3. Kauwgomkauwen

Een andere in Nederland als negatief ervaren Amerikaanse gewoonte waarnaar Huizinga verwijst, is het kauwen van kauwgom. Hij beschrijft dit spottend als het “eeuwige gemaal” van de kaken van Amerikanen.²⁷⁴ Deze gewoonte zou sterker zijn dan het herkauwen van een koe: “Zelfs het ijverigste creatuur op aarde, de onvolprezen koe, maalt niet met zoo’n absolute toewijding en zoo’n intense concentratie, als de gom kauwende Amerikaan.”²⁷⁵ Kauwgom was in Nederland destijds nog geen gemeengoed en het kauwen ervan werd gezien als onbeleefd. Huizinga benadrukt dit in de tekst: “Het gomkauwen is nu eenmaal een rare gewoonte die er bij ons nooit erg in is gekomen en dat hopelijk ook nooit zal doen.”²⁷⁶ Hij stelt bovendien dat het een bijverschijnsel is van de Amerikaanse massaconsumptiemaatschappij door te suggereren dat Amerikanen kauwgom kauwen omdat “een zekere heer Wrigley (een Amerikaanse kauwgomfabrikant) een boel geld aan reclame heeft uitgegeven. Omdat je tegenwoordig met genoeg geld en reclame de mensen de gekste dingen kan laten kopen.”²⁷⁷ Hij verbindt het vooroordeel van Amerikaans materialisme dus ook met het kauwgomkauwen en maakt Amerikanen belachelijk om hun vatbaarheid voor reclame.

²⁷² Zie bijvoorbeeld: Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 7, 17, 26-27, 32, 35.

²⁷³ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 34.

²⁷⁴ Ibid., 24.

²⁷⁵ Ibid., 24.

²⁷⁶ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 25.

²⁷⁷ Ibid., 25.

Vooralsnog lijkt Huizinga's betoog over het kauwgom-kauwen tegen het doel van het boekje in te gaan en geen vreedzame omgang met Amerikanen te stimuleren omdat hij hen belachelijk maakt. Dit is echter onderdeel van zijn strategie: hij overdrijft en bespot het stereotypische gedrag zodat het aansluit bij de vooroordelen die zijn lezers hebben over Amerikanen. Vervolgens beargumenteert Huizinga dat de zaken waarmee hij zojuist de spot dreef eigenlijk bewonderenswaardige kwaliteiten zijn en onderstreept hij het belang om de oorsprong hiervan te begrijpen:

Doe je dat niet, dan zal je al gauw geneigd zijn allerhande aanverwante eigenschappen en eigenaardigheden, die hij in zijn twee eeuwen van trekken heeft ontwikkeld, in een verkeerd en misschien zelfs weinig plezierig licht te zien.²⁷⁸

Kauwgomkauwen is volgens Huizinga bijvoorbeeld een uiting van de rusteloosheid van Amerikanen.²⁷⁹ Dit is volgens hem “een nationale deugd, het kenmerk van de goede burger en de flinke zakenman.”²⁸⁰ Hij durft zelfs te beweren dat de bevrijding van Nederland van de Duitse bezetting te danken is aan de rusteloosheid van de Amerikanen:

Kortom, hij [de Amerikaan] heeft geen zit in zijn lijf. En dat is tusschen twee haakjes maar goed ook. Want als hij dat wel had gehad, dan was hij er nooit in geslaagd in een paar generaties zijn oerwouden en leege vlakten in vruchtbare landerijen om te zetten en zijn landerijen in autofabrieken en zijn autofabrieken in vliegtuig- en tankfabrieken en zijn vliegtuig- en tankfabrieken in scheepswerven, en dan zaten wij nog in de soep.”²⁸¹

Huizinga beweert hier met andere woorden dat de aangeboren Amerikaanse rusteloosheid, die zich manifesteert in het kauwen van kauwgom, ervoor heeft gezorgd dat het Amerikaanse gebied in een relatief korte periode is uitgegroeid van “leege vlakten” naar een moderne en machtige natie die verantwoordelijk is voor het verslaan van nazi-Duitsland. Derhalve moeten Nederlanders dankbaar zijn dat hun bevrijders deze “rare gewoonte” erop nahouden.²⁸² Deze opmerking illustreert bovendien dat Huizinga de geschiedenis van de Verenigde Staten gebruikt in zijn argumentatie. Hij schrijft bijvoorbeeld over het omzetten van “oerwouden en leegte vlakten in vruchtbare landerijen”. In de volgende paragraaf wordt besproken op welke

²⁷⁸ Ibid., 29.

²⁷⁹ Ibid., 26.

²⁸⁰ Ibid., 26.

²⁸¹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 27.

²⁸² Ibid., 25.

manier hij de geschiedenis van de Verenigde Staten gebruikt in om het Amerikabeeld van zijn lezers te beïnvloeden.

4.4. De dollar en ‘Tante Clio’: historische verklaringen voor stereotypen als het ‘Amerikaans materialisme’

Volgens de Nederlandse historicus Bob de Graaff werd Amerika voor de Tweede Wereldoorlog gezien als “het land van de dollar” en zijn bevolking als de meest materialistische mensen ter wereld.²⁸³ Daarnaast werden de Verenigde Staten in nazipropaganda steevast beschreven als een “dollar-democratie” waarin geld regeert.²⁸⁴ Dat de dollar ook volgens Huizinga een beduidende plaats innam in het Nederlandse Amerikabeeld blijkt uit zijn introductie op het derde hoofdstuk van *Tom, Dick en Harry*, “Van dollars gesproken”: “Twintig pagina’s over Amerika vol te schrijven zonder daarbij ooit de dollar noemen is knap werk. Maar ook wij kunnen dat niet eeuwen volhouden en vandaar dat deze almachtige figuur nu ten langen leste op het tooneel is verschenen.”²⁸⁵ Het is volgens hem van belang dat het onderwerp wordt aangesneden omdat over de dollar en over Amerikaans materialisme veel onjuiste veronderstellingen zouden bestaan: “over weinig dingen, immers, [is] zooveel onzin geschreven als over de dollar, en alles wat daarmee samenhangt.”²⁸⁶ In de haven van New York zou bijvoorbeeld “niet een enorme steenen juffrouw staan, die de vrijheid uitbeeldt, maar een enorm gouden kalf dat een gouden kalf uitbeeldt.”²⁸⁷

Huizinga stelt dat hij niet kan verklaren waarom de Amerikaan “in het buitenland een reputatie van mammonisme en materialisme geniet” zonder zijn lezers van enige historische context te voorzien.²⁸⁸ De geschiedenis is een belangrijk thema in *Tom, Dick en Harry*. Al in het eerste hoofdstuk schrijft Huizinga dat Amerikanen eigenlijk niet begrepen kunnen worden zonder het ontstaan van de Verenigde Staten te bestuderen.²⁸⁹ In het tweede hoofdstuk introduceert hij ‘geschiedenis’ zelfs als het personage van ‘Tante Clio’.²⁹⁰ Dit is een

²⁸³ De Graaff, “Bogey or saviour?” 53.

²⁸⁴ Roholl, “Preparing for victory, 11; John B. Hench, *Books as weapons. Propaganda, publishing, and the battle for global markets in the Era of World War II* (Ithaca: Cornell University Press, 2010), 4.

²⁸⁵ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 34-35.

²⁸⁶ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 35.

²⁸⁷ Ibid., 35.

²⁸⁸ Ibid., 35; Mammonisme duidt op de Bijbelse afgod Mammon, die symbool staat voor “het door geld worden beheerst”.

²⁸⁹ Ibid., 23.

²⁹⁰ Ibid., 31.

verwijzing naar de Griekse mythologie waarin Clio of Kleio de muze is van de geschiedenis.²⁹¹ Volgens Huizinga zit “deze oude vrouw vrijwel overal achter”.²⁹² Hiermee bedoelt hij dat de Amerikaanse cultuur en eigenaardigheden in het Amerikaanse gedrag vaak een historische verklaring hebben.

In deze paragraaf bespreek ik hoe Huizinga bepaalde gebeurtenissen, ontwikkelingen en fenomenen uit de Amerikaanse en Europese geschiedenis gebruikt om stereotypen en vooroordelen over Amerikanen te verklaren en daarmee te ontdoen van hun negatieve connotatie. In het eerste deel van deze paragraaf ligt het accent op het vooroordeel dat Amerikanen materialistisch zijn, het hoofdonderwerp van het derde hoofdstuk van *Tom, Dick en Harry*. In het tweede deel zullen een aantal stereotypen worden besproken die Huizinga in het tweede en vierde hoofdstuk probeert te ontkrachten met verwijzingen naar de geschiedenis waarmee het herhalende element in zijn betoog wordt aangetoond.

4.4.1. Materialisme en de romantisering van de kolonisering van Amerika

In het hoofdstuk “Van dollars gesproken” veronderstelt Huizinga dat veel Nederlanders Amerikanen zien als materialistische wezens die zich “meer op de dingen dezer aarde dan op de producten van de geest [hebben] toegelegd.”²⁹³ Het streven naar materiële winst zou de interesse van Amerikanen in intellectuele ontwikkeling uitsluiten:

Laten wij aannemen dat hij [de Amerikaan] op zijn keukens en zijn haargolven en zijn kwantiteit geweldig trotsch is, dat hij om cultuur en kunst niets geeft, dat hij er zelfs op neer kijkt en dat hij de Woolworth Building, die tien maal zoo hoog is als de Notre Dame, daarom ook tienmaal zoo mooi vindt.²⁹⁴

Dit beeld sluit aan bij het gedachtengoed van het vooroorlogse Europese anti-Amerikanisme. Een aspect hiervan was namelijk dat Europa superieur was aan Amerika door de vele invloedrijke kunstenaars die het had voortgebracht.²⁹⁵ Bovendien werden Amerikanen gezien als oppervlakkig omdat ze ‘kinderlijk’ trots waren op alles wat groter, beter en duurder was dan elders in de wereld.²⁹⁶ Hoewel dit beeld volgens Huizinga “even dwaas verwrongen is als

²⁹¹ Ibid., 31.

²⁹² Ibid., 35.

²⁹³ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 36.

²⁹⁴ Ibid., 36.

²⁹⁵ De Graaff, “Bogey or saviour,” 54.

²⁹⁶ Ibid., 53.

de voorstelling, die het buitenland zich vaak van Nederland maakt als een land dat zich uitsluitend bezig houdt met klompen, kazen en windmolens” probeert hij het gebrek aan artistieke invloeden uit Amerika en het Amerikaans materialisme toch te verklaren met verwijzingen naar de geschiedenis van Nederland en de Verenigde Staten.²⁹⁷ Hij stelt namelijk dat het logisch is dat het land niet zoveel grote kunstenaars heeft voortgebracht als “ons eigen stokoude Europa” omdat men te druk bezig was met andere zaken.²⁹⁸ Amerika werd immers “voor driekwart pas in de laatste anderhalve eeuw aan de wildernis ontworsteld.”²⁹⁹ Hij vergelijkt dit met de kolonisering van Nederlands-Indië waarbij Nederlanders zich volgens hem ook niet bepaald hebben beziggehouden met het “schrijven van sonnetten of het ontwerpen van kathedralen”.³⁰⁰ In de wildernis is hiervoor volgens Huizinga niet de plaats noch de tijd.³⁰¹ Nederlanders moesten er daarnaast mee ophouden om verontwaardigd te zijn dat de Amerikaanse bevolking “er geweldig trotsch op is in die anderhalve eeuw heel die wildernis te hebben getemd en herschappen in een keurig opgeruimd villapark van alle gemakken voorzien met inbegrip van stroomend warm en koud water.”³⁰²

Huizinga probeert de negatieve connotatie van het stereotype beeld dat Amerikanen materialistisch en oppervlakkig zijn – en daarmee intellectueel ondergeschikt aan Europeanen – te veranderen in een positieve connotatie door te suggereren dat dit gedrag een resultaat is van een bewonderenswaardige, en een door hem geromantiseerde prestatie uit de Amerikaanse geschiedenis: de opbouw van een beschaafde samenleving uit de wildernis die het nog niet zo lang geleden was. Bij het lezen van *Tom, Dick en Harry* valt op dat Huizinga veelvuldig verwijst naar deze ‘wildernis’ en het cultiveringsproces dat de Verenigde Staten tot een moderne westerse natie maakte. Zijn verklaring voor de Amerikaanse waardering voor alles wat groot is, luidt bijvoorbeeld:

[...] als je in een onmetelijk groot land woont dan is het niet onbegrijpelijk dat je daardoor geïnspireerd wordt groote huizen te bouwen en groote steden en alles zoo groot mogelijk te maken. Al was het alleen maar om die onmetelijke natuur te toonen dat je wel tegen haar op kan.³⁰³

²⁹⁷ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 36.

²⁹⁸ Ibid., 36.

²⁹⁹ Ibid., 36.

³⁰⁰ Ibid., 36-37.

³⁰¹ Ibid., 36-37.

³⁰² Ibid., 36.

³⁰³ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 37-38.

Verder zou de betekenis die in Amerikaanse cultuur wordt toegekend aan de dollar, wat zich onder andere manifesteert in de uitdrukking “*time is money*”, vooral aantonen hoe verzot Amerikanen zijn op succes.³⁰⁴ Geld is volgens Huizinga nu eenmaal de standaard waarmee succes in de Verenigde Staten wordt gemeten en uitgedrukt omdat het “eenvoudiger en duidelijker is je succes aan te geven door te zeggen dat je twintig miljoen dollar hebt verdiend dan een lang verhaal af te steken over de zevenhonderddrieëntachtig mijl dubbelspoor met vijfhonderdtwintig wissels, zevenennegentig stations en anderhalve retirade, die je hebt gebouwd.”³⁰⁵

4.4.2. Amerikaanse rusteloosheid en luidruchtigheid

Huizinga verwijst ook in zijn betoog over het kauwgomkauwen van Amerikanen en de verklaring hiervoor naar het ontstaansproces van de Verenigde Staten, en dan voornamelijk naar de cultivering van het land.³⁰⁶ Amerikanen zouden namelijk rusteloos zijn (en daardoor fervente kauwgom-kauwers) doordat zij uit families stammen die “de laatste paar honderd jaar niets anders [hebben] gedaan dan maar trekken en trekken.”³⁰⁷ Doordat zij in een wereld leefden waarin slechts een “heel klein deel netjes was opgeruimd” en dat voor de rest uit “niets anders dan slordige wildernis bestond”, was het opruimen van die wildernis volgens Huizinga “de voor de hand liggende bezigheid”.³⁰⁸ Het in Nederland als onbeleefd ervaren kauwgom-kauwen was dus eigenlijk een symptoom van een karaktertrek die leidde tot een bewonderenswaardige historische prestatie. Ook hier geeft Huizinga echter een geromantiseerde versie van de geschiedenis waarbij hij vrijwel alleen maar oog heeft voor de avontuurlijke en spannende elementen van het moeten overleven zonder de gemakken waaraan men gewend is in het Westen. Hij schrijft:

Daar [in de wildernis] was de grond te geef, en geen mensch meer waard dan de som van zijn spierkracht, zijn doorzettingsvermogen en zijn verstand. Boomen omhakken, een blokhut bouwen, grond ontginnen. Misschien is er een rivier in de buurt of een ruwe weg terug naar de opgeruimde wereld. Dan komen de booten en de huifkarren in steeds grooter getale. Uit de blokhut in de wildernis groeit een dorp en dan een stad, vaak met ongeloofelijke snelheid.³⁰⁹

³⁰⁴ Ibid., 43.

³⁰⁵ Ibid., 44.

³⁰⁶ Ibid., 28. Zie paragraaf 4.3.3. voor een beschrijving van Huizinga's betoog over kauwgomkauwen.

³⁰⁷ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 27.

³⁰⁸ Ibid., 28.

³⁰⁹ Ibid., 28.

In deze uiteenzetting besteedt Huizinga nauwelijks aandacht aan de negatieve aspecten van de kolonisering van Amerika, zoals de verdrijving, onderdrukking en afslachting van de oorspronkelijke bevolkingen en de gevaren en extreme elementen waaraan de kolonisten en pioniers werden blootgesteld. Daarnaast doet hij het voorkomen alsof alle overlevingspogingen eindigden in succes, bijvoorbeeld in het ontstaan van grote, rijke steden.³¹⁰

In het vierde hoofdstuk van *Tom, Dick en Harry* wordt dit deel van de geschiedenis van de Verenigde Staten ook besproken als Huizinga probeert te verklaren waarom Amerikanen bekend staan als luidruchtig en onbescheiden. Hij stelt dat er “naast een heele boel uitermate bescheiden en zelfs doodverlegen Amerikanen, toch nog veel meer zijn die van verlegenheid en bescheidenheid over het algemeen weinig last schijnen te hebben” omdat ze buitengewoon zelfverzekerd zouden zijn.³¹¹ Volgens Huizinga is dat niet meer dan logisch aangezien Amerikanen erin zijn geslaagd in een relatief korte periode “oerwouden en leeg vlakten” te veranderen in een welvarend land:

Zonder hulp, vaak zonder enig contact met de beschaafde wereld die zij achter zich lieten, hebben zij eerst een blokhut gebouwd, dan een stad, dan een gemeenschap. Zij hebben wetten moeten maken, gedragsregels moeten opstellen, alle materiele en morele vraagstukken van hun nieuwe samenleving moeten oplossen. Zij vonden immers in hun wildernis geen rechters en bestuurders en politie [...] kan het anders dan dat zulke mensen een grenzenloos vertrouwen in hun eigen kundigheden ontwikkelen?³¹²

Het kan Amerikanen hierdoor niet kwalijk worden genomen dat ze opscheppen over grote Amerikaanse steden, bouwkundige prestaties of hun welvaart omdat het vanzelfsprekend is dat zij hiermee pronken. Huizinga voert echter nog een ander argument aan waarbij hij zich beroept op de geschiedenis. Hij stelt namelijk dat de mensen die in het verleden naar Amerika migreerden vanuit Europa omdat ze onderdrukt of vervolgd werden “zich in Amerika, niet alleen dank zij de vrijheid maar ook door hun in vrijheide ontplooiende energie, plotseling tot eerste klas zwanen konden ontwikkelen.”³¹³ Hierdoor zouden zij “een heeleboel praats

³¹⁰ Ibid., 28-29.

³¹¹ Ibid., 45.

³¹² Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 50-51.

³¹³ Ibid., 47.

[krijgen]” ter compensatie voor hun onderdrukking in het verleden.³¹⁴ In “A note on Dutch behavior” suggereerde Ruth Benedict met enigszins gelijke bewoordingen dat Amerikaanse grootspraak met dit argument moest worden verklaard: “American’s boasting, too, can be touched on as a parochial way in which they express their ‘independence’.”³¹⁵

4.4.3. Het opruimen van oerwouden en het bouwen van blokhutten

Bij zijn verklaringen voor het bestaan van verschillende stereotypen en vooroordelen over Amerikanen beroept Huizinga zich onophoudelijk op hetzelfde historische narratief van de kolonisering en ontwikkeling van de Verenigde Staten. Termen als ‘wildernis’, ‘blokhut’, ‘vrijheid’ en ‘beschaving’ worden veelvuldig herhaald.³¹⁶ Hier kan echter niet worden gesproken van een verwijzing naar een specifieke historische periode omdat Huizinga een anachronistisch beeld schetst van het ‘beschavingsproces’ van de Verenigde Staten. Hij is namelijk niet altijd duidelijk over welke periode hij het heeft als hij spreekt van het “opruimen van oerwouden”, het “bouwen van blokhutten” en de kolonisering van en de migratie naar Amerika. Soms lijkt hij te suggereren dat de Amerikaanse soldaten die zijn lezers mogelijkwerwijs gaan ontmoeten daarin nog een rol hebben gespeeld, terwijl hij op andere momenten juist verwijst naar hun (verre) voorouders.

Slechts enkele keren noemt Huizinga andere gebeurtenissen uit de Amerikaanse geschiedenis, bijvoorbeeld de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865). Hij schrijft hierover in “Roodhuiden en zwarthuiden,” het vijfde hoofdstuk van *Tom, Dick en Harry*.³¹⁷ Zoals de titel doet vermoeden, gaat dit hoofdstuk over Amerikaanse indianen en de zwarte Amerikaanse bevolking: twee bevolkingsgroepen waarover Huizinga zweeg in de eerste vier hoofdstukken. Deze ‘stilte’ in zijn betoog wordt besproken in hoofdstuk vijf.

4.5. Conclusie

In dit hoofdstuk beschreef ik het door Huizinga veronderstelde Amerikabeeld van Nederlanders en hoe hij dit Amerikabeeld probeert te beïnvloeden in *Tom, Dick en Harry*. Hij gebruikt verschillende retorische strategieën om de vermeende stereotypen en vooroordelen te

³¹⁴ Ibid., 47.

³¹⁵ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 27.

³¹⁶ Zie voor het gebruik van deze termen bijvoorbeeld: J.H. Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 18, 20-21, 28, 31, 35-36, 39, 47-48, 50-51, 53, 57-58, 60.

³¹⁷ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 54.

veranderen. Om het Amerikabeeld van zijn lezers succesvol te kunnen beïnvloeden, was het onder andere van belang om zijn autoriteit en geloofwaardigheid te bevestigen. Dit doet Huizinga door te veranderen van focalisator. Dit houdt in dat hij in zijn betoog gebruik maakt van verschillende waarnemingsperspectieven met een eigen subjectiviteit, bijvoorbeeld dat van zijn lezers, de nationaalsocialisten en dat van hemzelf. Enerzijds doet hij dit om zijn lezers het gevoel te geven dat hij – ondanks dat hij al de helft van zijn leven in het buitenland woont – nog steeds bij hen hoort als ‘Nederlander’ door bezittelijke voornaamwoorden te gebruiken als ‘onze’. Hij speelt daarnaast in op de nationale sentimenten van zijn lezers door Nederlandse spreekwoorden en gezegden te gebruiken in zijn betoog. Anderzijds creëert hij in bepaalde passages juist bewust een afstand tot zijn lezers zodat hij kan optreden als de objectieve verteller die de *werkelijkheid* verkondigt. Hiermee bevestigt hij zijn autoriteit: wat hij over Amerikanen schrijft in *Tom, Dick en Harry* moet worden aangenomen als de waarheid.

Huizinga probeert daarnaast tussen zijn lezers en de Amerikanen een gevoel van verbondenheid te stimuleren. Om dit te bewerkstelligen beargumenteert hij op verschillende manieren dat Amerikanen niet zo vreemd of anders zijn dan men wellicht denkt in Nederland. Hij tracht het superioriteitsgevoel onder Nederlanders weg te nemen dat vaak bestaat ten aanzien van ‘vreemde’ of ‘andere’ culturen door te beargumenteren dat Nederlanders weinig redenen hebben om Amerikanen als ‘minder’ te beoordelen. Huizinga wijst zijn lezers daarnaast op hun vooringenomenheid ten aanzien van Amerikanen. Hij maakt zijn lezers bewust van hun eigen vooroordelen om hen daarna te kunnen uitleggen hoe Amerikanen in *werkelijkheid* zijn.

Huizinga dacht waarschijnlijk dat een gevoel van verbondenheid op basis van een gedeelde afkomst niet voldoende was om ergernissen en conflicten te voorkomen die veroorzaakt zouden worden door het van de Nederlandse cultuur afwijkende gedrag dat Amerikaanse soldaten ongetwijfeld zouden vertonen tijdens hun verblijf in Nederland. In het tweede hoofdstuk van *Tom, Dick en Harry* anticipeert hij namelijk op twee ‘typisch Amerikaanse’ karaktereigenschappen die mogelijk wel konden leiden tot wrijving met de lokale Nederlandse bevolking: kauwgomkauwen en een onbevangen houding ten aanzien van vrouwen. Door dit gedrag te voorzien van een verklaring, probeert Huizinga begrip te creëren onder zijn lezers. Dit moest gewelddadige incidenten en andere ordeverstoringen voorkomen. Vooral de omgang tussen Amerikaanse mannen en Nederlandse vrouwen werd gezien als een serieuze kwestie die de vreedzame omgang tussen de geallieerden en de Nederlanders kon verstoren. Huizinga probeert het oversekste imago van Amerikanen – dat onder andere was

ontstaan door de jazzcultuur – te bagatelliseren door Amerikaanse mannen te portretteren als vriendelijk en onschuldig.

Ten slotte gebruikt Huizinga (een deel van) de geschiedenis van de Verenigde Staten om het Amerikabeeld van zijn lezers te beïnvloeden. Hierbij verwijst hij vrijwel constant naar een geromantiseerd narratief waarin Europese kolonisten en Amerikaanse pioniers de Amerikaanse wildernis introkken en met beperkte middelen in een zeer korte tijd een florerend land opbouwden. De koloniseringsgeschiedenis van Amerika zou een verklaring zijn voor vooroordelen over Amerikaans materialisme, onbescheidenheid, luidruchtigheid, ondernemerschap en rusteloosheid. Ze kennen volgens Huizinga namelijk allemaal hun oorsprong in de uitdagingen die moesten worden overwonnen bij de opbouw van het land en de succesvolle uitkomst hiervan. Het waarheidsgehalte van deze vooroordelen en stereotypen wordt door Huizinga nauwelijks bestreden. Daarentegen vervangt hij de negatieve connotatie met deze stereotypen en vooroordelen voor een positieve connotatie. Huizinga maakt hier bij herhaling gebruik van termen die een romantisch beeld over de kolonisering versterken, zoals ‘wildernis’, ‘onafhankelijkheid’, ‘blokhut’ en ‘vrijheid’. Hij heeft in zijn betoog echter geen oog voor de donkere aspecten van de Amerikaanse geschiedenis. De armoede, honger en zware leefomstandigheden die veel kolonisten en pioniers het leven kostte, de uitbuiting en uitroeijing van de oorspronkelijke bevolkingen en de uitbuiting van tot slaaf gemaakte Afrikanen en in slavernij geboren zwarte Amerikanen behoren niet tot het beeld dat Huizinga schetst.

Hoofdstuk 5: “Roodhuiden en zwarthuiden”: Huizinga over etnische minderheden

Als we Huizinga's vertelling van de Amerikaanse geschiedenis in *Tom, Dick en Harry* moeten geloven, troffen de Europese kolonisten een land aan “zonder grenzen, zonder historie, zonder iets anders dan God's natuur en 's mensen dromen” toen zij voet aan wal zetten op het Amerikaanse continent.³¹⁸ Hij schetst hiermee een eenzijdig en geromantiseerd beeld over de kolonisering van Amerika en bespreekt de systematische uitbuiting, onderdrukking en uitroeiing van de oorspronkelijke bevolkingen niet. Ditzelfde is het geval wanneer Huizinga schrijft over de cultivering van het land, die volgens hem succesvol was door de zware arbeid en inventiviteit van de kolonisten en later de pioniers. Hierbij rept hij met geen woord over de dwangarbeid die tot slaaf gemaakte Afrikanen en in slavernij geboren zwarte Amerikanen moesten verrichten. Om dit te camoufleren heeft Huizinga een ultrakort hoofdstuk in het boekje toegevoegd dat hij “Roodhuiden en zwarthuiden” heeft genoemd. Hierin bespreekt hij waarom hij deze Amerikaanse bevolkingsgroepen tot op dat moment “hartstikkedood [heeft] gezwegen.”³¹⁹ Hij is hierin kort en bondig, want met zijn drie pagina's is het tevens het kortste hoofdstuk in *Tom, Dick en Harry*. Het is niet verassend dat Huizinga weinig aandacht aan dit onderwerp besteedt. Het boekje is immers bedoeld om ervoor te zorgen dat de Nederlandse bevolking een positief beeld krijgt van Amerikanen. Een kritische houding ten aanzien van de manier waarop men in de Verenigde Staten omging en gaat met etnische en raciale minderheden zou daar niet aan bijdragen.

In dit hoofdstuk bespreek ik de manier waarop Huizinga Amerikaanse indianen portretteert in *Tom, Dick en Harry* en welk beeld hij onder zijn lezers veronderstelt over de behandeling van zwarte Amerikanen in de Verenigde Staten.

5.1. Het clichébeeld over Amerikaanse indianen

Huizinga stelt dat hij tot dit hoofdstuk niets over indianen in Amerika schreef omdat zij “immers voor het merendeel [...] dood zijn” en dat het “weinig zin heeft oude koeien uit de sloot te halen, vooral wanneer daarbij zou blijken dat die sloot een niet onaanzienlijk aantal dooie roodhuiden bevat, die er door onze eigen voorvaderen zijn ingedouwd.”³²⁰ Het

³¹⁸ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 20-21.

³¹⁹ Ibid., 52.

³²⁰ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 52-53.

bespreken van de geschiedenis en de slechte behandeling van indianen zou volgens Huizinga dus niets nuttigs toevoegen aan het boekje omdat de schuld hiervoor niet exclusief bij de Amerikanen ligt. Ook “onze Jansens en Pieterses, die voor de West-Indische Compagnie Nieuw-Amsterdam bouwden, waren immers in dat opzicht niet voor een kleintje vervaard.”³²¹ Dit was “nu eenmaal de geest van de tijd.”³²² Huizinga haalt dit argument echter weer onderuit in het fragment dat hierop volgt. Hij stelt namelijk dat “de Amerikanen zich ook in later tijden, toen het verdelgen van wilden en heidenen eenigszins uit de mode begon te raken, nog wel eens als vrij hardhandige bleekgezichten hebben gedragen.”³²³ Dit is tegenstrijdig met wat hij eerder beweerde, namelijk dat het niet uitsluitend de schuld was van Amerikanen dat een groot deel van de oorspronkelijke bevolkingen van Amerika de kolonisering niet heeft overleefd omdat bijvoorbeeld ook Nederlandse kolonisten hieraan bijdroegen. Toch verdedigt hij vervolgens nogmaals het Amerikaans perspectief: “De roode broeders [...] waren immers geen pacifisten.”³²⁴ Indianen zouden gewelddadige reacties hebben geprovoceerd door nietsvermoedende Amerikaanse pioniers in hun blokhutten te overvallen en te vermoorden.³²⁵

Dit sluit aan bij het toenmalige beeld over Amerikaanse indianen en de discours rondom de ‘strijdlustige’ indiaan of ‘roodhuid’ in Europa en Amerika die waren gebaseerd op hun portrettering uit Westernfilms en romans.³²⁶ Zelfs in de Nederlandse nieuwsmedia werd dit beeld in stand gehouden. Illustratief hiervoor zijn de artikelen die de Nederlandse socioloog en Amerikanist Arie N.J. den Hollander schreef in de jaren 1930 over het leven in Amerika voor het *Algemeen Handelsblad*.³²⁷ Hierin besprak Den Hollander allerlei aspecten van de Amerikaanse samenleving en cultuur, bijvoorbeeld de *New Deal* van president Roosevelt, armoede onder witte plattelandsbewoners in het Zuiden, het leven van zwarte mensen in de staten Mississippi en Louisiana en de leefomstandigheden van indianen in reservaten.³²⁸ In een artikel van 7 december 1933 over de bebouwing en het verval in de staat Florida noemde Den Hollander terloops het bestaan van een indianenreservaat in het moeras. Hierbij verwees hij naar de indianen als “den verslagenen” en “ongelukkige roodhuiden” en noemde hij hen zelfs “primitieve levensvormen”.³²⁹ Deze aanduidingen zijn allemaal

³²¹ Ibid., 53.

³²² Ibid., 53.

³²³ Ibid., 53.

³²⁴ Ibid., 53.

³²⁵ Ibid., 53.

³²⁶ Frank Usbeck, “Fighting like Indians. The ‘Indian Scout Syndrome’ in American and German war reports of World War II,” in *Visual Representations of Native Americans: Transnational Context and Perspectives, American Studies. A Monograph Series* 186, red. Karsten Fitz (Heidelberg: Winter, 2012), 125.

³²⁷ Van Minnen, “Dutch representations of America,” 435.

³²⁸ Ibid., 435.

³²⁹ A.N.J. Den Hollander, “Naar Florida,” *Algemeen Handelsblad*, 7 december, 1933, 5.

gebaseerd op het stereotype van de indiaan als strijder: zij zijn ‘verslagen’ in de strijd om hun land en hun gewelddadige aard zou hen (onder andere) ‘primitief’ maken. Een paar maanden later schreef Den Hollander een artikel over *Mardi Grass*, ofwel carnaval, in de stad New Orleans. Hier waren kinderen verkleed als cowboys die “schieten met kinderpistooltjes en jagen op indianen.”³³⁰ Huizinga’s benadering toont opmerkelijk veel overeenkomsten met dit clichébeeld over indianen als hij de vijandschap bespreekt tussen de Amerikaanse pioniers en “onverzoenlijke roode broeders.”³³¹

5.2. Amerikaanse indianen in nazipropaganda

Mogelijkerwijs was de manier waarop indianen werden verbeeld in nazipropaganda een reden voor Huizinga om hen zo beknopt mogelijk te bespreken in *Tom, Dick en Harry*. De nazi’s vergeleken zichzelf namelijk al vanaf de jaren 1930 met Amerikaanse indianen. Ze rekenden zichzelf bijvoorbeeld karaktereigenschappen toe die behoorden tot het Duitse stereotype beeld over indianen als ‘nobeke strijders’ die vechten voor het voortbestaan van hun cultuur.³³² De Duitse culturele integriteit zou volgens de nazi’s zijn aangevallen zoals ooit ook was gebeurd bij de indianen. Daarnaast verbeeldden zij zichzelf in propaganda over het Verdrag van Versailles als indianen die hun thuisland moesten opgeven.³³³ De Amerikanen waren in dit Versailles-narratief veelal de boosdoener.³³⁴ Het is niet geheel onwaarschijnlijk dat Huizinga wilde voorkomen dat zijn betoog in *Tom, Dick en Harry* overeenkomsten zou vertonen met de nazipropaganda over dit onderwerp waardoor hij weinig aandacht besteedt aan het geweld tegen indianen en hij de schuld van Amerikanen hierin zelfs bagatelliseert. *Tom, Dick en Harry* was immers onder meer geschreven als tegengeluid tegen de anti-Amerikaanse nazipropaganda waaraan de Nederlandse bevolking vijf jaar lang was blootgesteld: “Want de Duitse propaganda en laster hebben dieper ingevreten in het vaderlandsche oordeel over medemenschen, dan voor ons volkskarakter en voor onze toekomst wenschelijk is.”³³⁵ De Nederlandse regering in ballingschap zag de inhoud van de nazipropaganda als een bedreiging voor het Amerikabeeld onder de Nederlandse bevolking.

³³⁰ A.N.J. Den Hollander, “Carnaval in New Orleans,” *Algemeen Handelsblad*, 13 februari, 1934, 9.

³³¹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 53.

³³² Frank Usbeck, “Representing the Indian, imagining the *Volksgemeinschaft*: Indianthusiasm and Nazi propaganda in German print media,” *Ethnoscripts* 15, no. 1 (2013): 53.

³³³ Usbeck, “Representing the Indian,” 55.

³³⁴ Frank Usbeck, “Clash of cultures?: ‘Noble savages’ in Germany and America,” in *Tecumseh, Keokuk, Black Hawk: Portrayals of Native Americans in times of treaties and removal*, red. Iris Edenheiser en Astrid Nielsen (Stuttgart, Dresden: Arnoldsche, 2013), 182.

³³⁵ M.v.B., “Aardig maar ondoelmatig.”

5.3. “De achilleshiel van de Verenigde Staten”: zwarte Amerikanen in propaganda

Volgens historica Marja Roholl waren de spanningen rondom zwarte mensenrechten in Amerika de achilleshiel van de Verenigde Staten tijdens de Tweede Wereldoorlog.³³⁶ Zwarte Amerikanen hoopten namelijk dat hun aandeel in de oorlog zou resulteren in de afschaffing van de segregatiewetten, de beruchte “Jim Crow-wetten”. Dit zorgde voor maatschappelijke spanningen en verdeeldheid onder de Amerikaanse bevolking tijdens de oorlog. Amerikaanse propagandamakers van het Office of War Information vreesden zelfs dat de discriminatie en het racisme in de Verenigde Staten het gezag van het land als morele wereldleider zou ondermijnen.³³⁷ Zij propageerden Amerika immers als het land van vrijheid en democratie. Deze zorg bleek terecht want gedurende de Tweede Wereldoorlog uitten verschillende geallieerde bondgenoten zoals Groot-Brittannië kritiek op de segregatie en discriminatie binnen het Amerikaanse leger. Vanaf 1942 werd namelijk een groot deel van de Amerikaanse troepen in Groot-Brittannië gestationeerd ter voorbereiding van de invasie van het Europese vasteland. Uit verschillende enquêtes die destijds werden afgenomen onder de Britse bevolking over hun ervaringen met de Amerikaanse aanwezigheid, blijkt dat veel Britten ontsteld waren over de racistische omgang van witte Amerikaanse soldaten met zwarte soldaten.³³⁸

Ook de vijand was zich bewust van deze zwakte. Zowel in Japanse als in nazipropaganda werd de Amerikaanse overheid beticht van hypocrisie: zij zouden de zogenaamde “Amerikaanse democratie en vrijheden” immers niet eens kunnen waarborgen voor hun eigen bevolking.³³⁹ Deze propaganda was niet alleen bedoeld om het imago van de Verenigde Staten aan te tasten, maar ook om de loyaliteit van zwarte Amerikaanse soldaten aan het wankelen te brengen.³⁴⁰ In een poging het aanzien van de Verenigde Staten in het buitenland te redden en de onvrede onder zwarte Amerikanen tot een einde te brengen, adviseerden medewerkers van de Amerikaanse voorlichtingsdienst om de segregatiewetten volledig af te schaffen.³⁴¹ Dit zorgde voor verdeeldheid binnen het Office of War Information: “we are an information agency and not the bearer of the black man’s burden,” zou de directeur van binnenlandse afdeling hebben gezegd.³⁴² President Franklin D. Roosevelt kon

³³⁶ Roholl, “Preparing for victory,” 13.

³³⁷ Roholl, “An invasion of a different kind,” 21; Hart, *Empire of ideas*, 92-93.

³³⁸ Bland, “Defying racial prejudice,” 854.

³³⁹ Roholl, “An invasion of a different kind,” 28; Hart, *Empire of ideas*, 92-93.

³⁴⁰ Hart, *Empire of ideas*, 92-93.

³⁴¹ Hart, *Empire of ideas*, 92.

³⁴² Ibid., 93.

het zich ook niet veroorloven in te grijpen – zelfs als hij dit zou willen – omdat zijn politieke positie afhankelijk was van de steun conservatieve democraten uit de Zuidelijke staten die tegen de afschaffing van de “Jim Crow-wetten” waren.³⁴³ Uiteindelijk resulteerde de verdeeldheid over de opstelling ten aanzien van zwarte Amerikanen en discriminatie in pro-Amerikaanse propaganda in een officieel verbod van de Amerikaanse overheid op het aankaarten van rassenkwesties in propagandacampagnes.³⁴⁴

Desondanks suggereert het bestaan van het hoofdstuk “Roodhuiden en zwarthuiden” dat het onderwerp volgens Huizinga niet onaangeroerd kon blijven in *Tom, Dick en Harry*. Hij stelt zelf dat hij het hoofdstuk niet kon weglaten omdat zwarte Amerikanen een substantieel deel uitmaakten van de Amerikaanse bevolking, maar ook omdat hun bijdrage aan de “war-effort” niet ongenoemd kon blijven:

[...] wanneer zij evengoed als de blanksten van de blanken hun aandeel hebben gehad in de ontwikkeling van Amerika, mee hebben gebouwd aan de schepen en de vliegtuigen en kanonnen, die ook ons de vrijheid teruggaven, en mee hun bloed hebben vergoten om die schepen, vliegtuigen en kanonnen hun grimmig werk te laten doen.³⁴⁵

Het is echter niet geheel onwaarschijnlijk dat Huizinga de kennis en de opvattingen van zijn lezers over de behandeling van zwarte Amerikanen heeft overschat. Over de onvrede onder zwarte Amerikanen en de raciale spanningen schrijft hij namelijk: “Dat de aanwezigheid van een zoodanige aparte volksgroep, die als een zwarte eilanden-reeks in een zee van blanken ligt, geweldige maatschappelijke problemen oplevert, hoeft hier wel niet betoogd te worden.”³⁴⁶ Hieruit blijkt dat hij veronderstelt dat zijn lezers enige voorkennis hebben van de raciale spanningen in de Verenigde Staten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Huizinga schrijft verderop dat Nederlanders het recht niet hebben om aanmerking te maken op de behandeling van zwarte Amerikanen omdat zij “zelfs van de broederschap der blanke rassen nu nog niet zoo erg veel terecht hebben gebracht”.³⁴⁷ Dit doet vermoeden dat Huizinga het vanzelfsprekend vond dat zijn lezers kritisch waren op het racisme in de Verenigde Staten.

³⁴³ Ibid., 93-94.

³⁴⁴ Roholl, “An invasion of a different kind,” 28. Voor meer informatie over de raciale spanningen in de Verenigde Staten en de rol van zwarte soldaten tijdens de Tweede Wereldoorlog, zie bijvoorbeeld: Kirkels, *Kinderen van zwarte bevrijders*; Kevin M. Kruse en Steven Tuck (red.) *Fog of War: The Second World War and the Civil Rights Movement*. New York: Oxford University Press, 2012.

³⁴⁵ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 53.

³⁴⁶ Ibid., 54.

³⁴⁷ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 55.

Volgens Roholl was de behandeling van zwarte Amerikanen juist nauwelijks van invloed op het Amerikabeeld in Nederland. De meeste Nederlanders zouden zich in de periode rond de Tweede Wereldoorlog eigenlijk niet echt hebben bekommerd om de levensomstandigheden van zwarte Amerikanen.³⁴⁸ Wellicht werd dat veroorzaakt doordat slechts een klein deel van de Nederlandse bevolking op de hoogte zou zijn van de maatschappelijke kwesties die speelden in de Verenigde Staten.³⁴⁹ Historicus Cornelis van Minnen schrijft bijvoorbeeld dat “intelligente visies” op de Verenigde Staten in de Nederlandse nieuwsmidia erg schaars waren. De eerder besproken artikelen die Arie den Hollander in de jaren 1930 schreef voor het *Algemeen Handelsblad* over het leven in Amerika vormden hierop een uitzondering.³⁵⁰ Het *Algemeen Handelsblad* werd echter vooral door de elite werd gelezen. Een groot deel van de Nederlandse bevolking zou daarom weinig hebben meegekregen van dit soort maatschappelijke kwesties in de Verenigde Staten.³⁵¹

Huizinga had er daarom ook voor kunnen kiezen om het onderwerp in zijn geheel achterwege te laten. Op het moment dat hij *Tom, Dick en Harry* schreef, woonde hij echter al bijna tien jaar in Engeland waar wel veel kritiek was op de behandeling van zwarte Amerikanen en de segregatiewetten in de Verenigde Staten.³⁵² Daarnaast is het mogelijk dat hij de raciale spanningen in Amerika bewust heeft meegekregen tijdens zijn werkzaamheden voor het NIB in New York.³⁵³ Bovendien behoorde Huizinga als zoon van de Nederlandse historicus Johan Huizinga en jonkvrouw Mary Vincentia Schorer tot de elite van Nederland. Mogelijkerwijs had hij dus wel de hierboven beschreven artikelen uit het *Algemeen Handelsblad* gelezen. Huizinga’s persoonlijke omstandigheden kunnen daardoor van invloed zijn geweest op zijn overwegingen om iets wel of juist niet op te nemen in zijn betoog in *Tom, Dick en Harry*.³⁵⁴

³⁴⁸ Roholl, “An invasion of a different kind,” 28.

³⁴⁹ Van Minnen, “Dutch perceptions of American culture,” 435.

³⁵⁰ Zie voor artikelen van Arie den Hollander over de positie en behandeling van zwarte Amerikanen bijvoorbeeld; Den Hollander, “Carnaval in New Orleans,” 9; A.N.J. Den Hollander, “Vrachtvaart op den Mississippi,” *Algemeen Handelsblad*, 3 november, 1933, 5.

³⁵¹ Van Minnen, “Dutch perceptions of American culture,” 435.

³⁵² Mieke Kirkels, *Kinderen van zwarte bevrijders*, 53-54.

³⁵³ Netherlands Information Bureau.

³⁵⁴ “Writing Strategies: What’s Your Positionality?,” Weingarten Learning Resources Center, laatst gewijzigd op 7 januari, 2017, geraadpleegd op 18-06-2020, <https://weingartenlrc.wordpress.com/2017/01/09/research-writing-whats-your-positionality/>.

5.4. Conclusie

In “Roodhuiden en zwarthuiden” verklaart Huizinga waarom hij tot op dat moment niets schreef over Amerikaanse indianen en de zwarte Amerikaanse bevolking in *Tom, Dick en Harry*. In eerdere hoofdstukken schetste hij namelijk een geromantiseerd en eenzijdig beeld over de Amerikaanse geschiedenis en samenleving. Hierbij werd geen aandacht besteed aan de verstandhoudingen en conflicten met de oorspronkelijke Amerikaanse bevolkingen en de uitbuiting van tot slaaf gemaakte Afrikanen en in slavernij geboren zwarte Amerikanen. In dit hoofdstuk besprak ik de manier waarop Huizinga de Amerikaanse indianen portretteert in *Tom, Dick en Harry*, welk beeld hij onder zijn lezers veronderstelt over de behandeling van zwarte Amerikanen en welke achtergrondprocessen van invloed konden zijn op de manier waarop hij schrijft over beide bevolkingsgroepen, zoals hun portrettering in vooroorlogse media, in nazipropaganda en de mensenrechtenkwesties die tijdens de oorlog onrust en verdeeldheid veroorzaakten in de Verenigde Staten.

Het is duidelijk dat Huizinga zo weinig mogelijk aandacht probeert te besteden aan beide bevolkingsgroepen. Dit blijkt enerzijds uit de lengte van het hoofdstuk. Met drie bladzijden is het namelijk het kortste hoofdstuk in *Tom, Dick en Harry*. Anderzijds komt dit inhoudelijk naar voren in zijn argument. Huizinga’s verklaring voor de stilte rondom indianen is dat ze vrijwel allemaal al uitgemoord zijn en het daarom geen zin heeft om hieraan veel aandacht te besteden. Hoewel de Amerikanen hiervoor grotendeels verantwoordelijk waren, werden zij veelal geprovoceerd door geweldplegingen van indianen volgens Huizinga. Hij verbeeldt de Amerikaanse indiaan in dit hoofdstuk als primitief en strijdlustig. Ook tijdens het interbellum was dit het dominante stereotype in Hollywoodfilms, romans en de nieuwsmedia. Mogelijkerwijs hield Huizinga zijn verhaal over indianen ook kort omdat ze in nazipropaganda werden verheerlijkt en hun geschiedenis werd geromantiseerd. De nationaalsocialisten vergeleken hun eigen ‘strijd’ tegen het verval van de Arische cultuur namelijk met de strijd die indianen voerden tegen de Amerikaanse kolonisten.

Over de geschiedenis en behandeling van zwarte Amerikanen treedt Huizinga niet in detail. Wel blijkt dat hij veronderstelt dat zijn lezers op de hoogte zijn van de raciale spanningen in de Verenigde Staten. Dat Huizinga daarnaast in zijn betoog opnam dat het geen nut heeft om hierover te oordelen als buitenstaander suggereert dat hij ervan uitging dat de behandeling van zwarte Amerikanen door Nederlanders zou worden afgekeurd. Dit staat haaks op de bewering van historica Marja Roholl dat discriminatie en racisme in de Verenigde Staten geen kwesties waren in Nederland. Historicus Cornelis van Minnen stelt

bovendien dat alleen de Nederlandse elite op de hoogte was van dit soort maatschappelijke kwesties. Huizinga's behandeling van de raciale spanningen in de Verenigde Staten zou daarom niet geheel aansluiten bij het referentiekader van zijn doelgroep.

Hoofdstuk 6: “De pot en de ketel”: het beeld over Nederlanders in de Verenigde Staten

De voorgaande hoofdstukken bevatten reeds een aantal verwijzingen naar het onderzoek dat de Amerikaanse antropologie Ruth Fulton Benedict deed in 1944 naar het ‘nationale karakter’ van Nederlanders voor de Amerikaanse voorlichtingsdienst en naar haar aanbevelingen voor de inhoud van op Nederlanders gerichte propaganda. In hoofdstuk 3 schreef ik bijvoorbeeld dat Huizinga mogelijk gebruik heeft gemaakt van het onderzoek van Benedict bij het schrijven van *Tom, Dick en Harry*. Het onderzoek van Benedict had immers hetzelfde doel en kwam in dezelfde periode tot stand. In hoofdstuk 4 beschreef ik een mogelijk verband tussen de retorische strategieën van Huizinga en de aanbevelingen van Benedict. Hierbij werd bijvoorbeeld besproken dat Benedict waarschuwde voor de conservatieve houding in Nederland ten aanzien van man-vrouw relaties, hoe zij vond dat Amerikaanse opschepperij aan Nederlanders moest worden verklaard en dat het informatieboekje dat Nederlanders zouden ontvangen over Amerikanen absoluut door een Nederlander geschreven moest zijn.

In dit hoofdstuk volgt een uitgebreidere vergelijking tussen het zevende hoofdstuk uit *Tom, Dick en Harry*, “De pot en de ketel”, en de aanbevelingen die Benedict deed in “A note on Dutch behavior” (1944). In “De pot en de ketel” schrijft Huizinga over de Amerikaanse perceptie van Nederlanders, in plaats van over het Amerikaanse volkskarakter. De schertsende toon die hij zich aanmeet in het eerste deel van het hoofdstuk over een aantal stereotype beelden die Amerikanen over Nederlanders zouden hebben, komt grotendeels overeen met zijn toon in de rest van het boekje. In het tweede deel bespreekt Huizinga echter een meer serieus onderwerp dat van groot belang werd geacht door de Nederlandse regering in ballingschap en een groot deel van de Nederlandse bevolking: de Nederlandse koloniën en wat de Amerikanen hiervan dachten. Nederland was namelijk grotendeels afhankelijk van de Verenigde Staten om na de oorlog zijn koloniën terug te krijgen. Hierdoor ontsteeg dit onderwerp de directe doelen van het boekje omdat het niet alleen van invloed was op de aard van het contact tussen soldaten en de bevolking tijdens de bevrijding, maar ook op de publieke opinie ten aanzien van de naoorlogse plannen van de Verenigde Staten. Door de inhoud van *Tom, Dick en Harry* te vergelijken met Benedicts adviezen kan er meer inzicht worden verkregen in de mogelijke samenwerking tussen Amerikaanse propagandamakers en de Nederlandse overheid en met name in de belangenafwegingen die hierbij moesten worden gemaakt. Allereerst bespreek ik welke vooroordelen Amerikanen volgens Huizinga hebben

over Nederlanders en of deze vooroordelen zijn terug te vinden in het rapport van Benedict. Vervolgens bespreek ik wat Huizinga schrijft over de Amerikaanse opvattingen over de Nederlandse monarchie en de Nederlandse koloniën en hoe hier volgens Benedict mee moest worden omgegaan.

6.1. Hans Brinker en bloemenkwekers: stereotypen en vooroordelen

Huizinga schrijft dat Nederland volgens Amerikanen twee nationale helden zou hebben:

De een is een anonym jongetje, dat eeuwen geleden de zondvloed wist te keer te brengen door zijn vingertje in het gaatje van een bedreigde dijk te stoppen. De ander heet Hans Brinker en dankt zijn roem aan het feit dat hij er een paar zilveren schaatsen op nahield.³⁵⁵

Deze twee ‘nationale helden’ hebben hun oorsprong in het boek *Hans Brinker, or the silver skates: a story of life in Holland* (Hans Brinker of de zilveren schaatsen) uit 1865. Het is geschreven en bedacht door de Amerikaanse kinderboekenschrijfster Mary Mapes Dodge. Met deze opmerking over Nederlandse nationale helden suggereert Huizinga spottend dat Amerikanen hun kennis over Nederland grotendeels baseren op dit fictieve Amerikaanse kinderverhaal. Hierin schuilt een kern van waarheid. Volgens de Nederlandse kunsthistorica Saskia de Bodt stond (en staat) het verhaal namelijk aan de basis van de beeldvorming over Nederland in de Verenigde Staten.³⁵⁶ Nog steeds zouden er veel herdrukken en bewerkingen van het boek worden uitgegeven.³⁵⁷ Ook Benedict vermeldt het boek over Hans Brinker in haar “*Do’s and Don’ts*”. Volgens haar ergeren veel Nederlanders zich aan het verhaal dat Amerikanen op school te horen kregen over “the little Dutch boy who stopped the leak by putting his finger in the leak”.³⁵⁸ Ze adviseert deze gevoeligheid te ondervangen door in het pamflet met gedragsregels voor de soldaten aandacht te besteden aan de “bouwkundige prestaties” van Nederland. Nederlanders zouden hier namelijk erg trots op zijn: “The Dutch boast is that in other countries God made the land but in Holland the Dutch made it for themselves.”³⁵⁹ Bovendien vertoonden Amerikaanse soldaten volgens haar een oprechte interesse in techniek en bouwkunde. Op het moment dat de Amerikanen wat meer kennis

³⁵⁵ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 65-66.

³⁵⁶ Saskia de Bodt, “‘Holland’ in Amerikaanse kindertogen. Hoe clichés over Nederland zich via geïllustreerde kinderboeken verspreiden,” *Literatuur zonder leeftijd* 96 (2015): 109.

³⁵⁷ De Bodt, “‘Holland’ in Amerikaanse kindertogen,” 109.

³⁵⁸ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 29.

³⁵⁹ *Ibid.*, 29.

hebben opgedaan over Nederlandse waterbouwkundige hoogstandjes als dijken en polders zouden ze het verhaal van Hans Brinker snel verwerpen, stelt Benedict.³⁶⁰

Met haar verwijzing naar Hans Brinker verwerpt Benedict een Nederlands stereotype dat ook door Huizinga als zodanig wordt beschreven in *Tom, Dick en Harry*. De aanbevelingen van Benedict bevatten echter ook een aantal voorbeelden van karakteristiek Nederlanders gedrag dat door Huizinga juist wordt aangemerkt als typische “fantastische ideeën” van Amerikanen over Nederlanders.³⁶¹ Benedict schrijft bijvoorbeeld over de zogenaamde Nederlandse schoonmaakdrang: “As is wel known, the Dutch keep their houses and barns and public places extremely clean and resent litter.”³⁶² Huizinga schrijft over dit beeld enigszins spottend dat Nederlandse vrouwen “die [allemaal] Gretchen heeten, en zooals het heele volk, Duitsch spreken, hun voornaamste bezigheid [vinden] in het schrobben van de straat” volgens Amerikanen.³⁶³ Ook over Nederlandse mannen bestaat volgens Huizinga een stereotype beeld onder Amerikanen: “De mannen, die Hans heeten, leggen zich toe op kazen en tulpen, voorzoover ze althans niet op de drempel van hun windmolen de heele dag Goudsche pijpen staan te rooken of in de kanalen spugen.”³⁶⁴ Dat Nederlandse mannen ‘zich toeleggen op tulpen’ wordt door Benedict juist verdedigd als een serieus beroep voor mannen in Nederland. Ze schrijft dat de bloemkwekerij voor veel Nederlandse mannen een trotse roeping is terwijl het in de Verenigde Staten wordt gezien als frivool en als een activiteit voor vrouwenverenigingen.³⁶⁵

Uit Huizinga’s beschrijving van ‘typisch Nederlandse’ vrouwen en mannen blijkt daarnaast dat Amerikanen volgens hem moeite hebben om de Nederlandse cultuur te onderscheiden van de Duitse cultuur. Dit blijkt bijvoorbeeld uit zijn karakterisering dat alle vrouwen Gretchen heten en alle mannen Hans. Daarnaast zou er in Nederland door iedereen Duits worden gesproken.³⁶⁶ In “A note on Dutch behavior” maakt Benedict ook dikwijls – bewust of onbewust – een vergelijking tussen Nederlanders en Duitsers. Over discipline en ontzag voor autoriteit in Nederland schrijft ze bijvoorbeeld: “Unlike the Germans, the Dutch do not regard rigid Prussian discipline as the basis of law and order.”³⁶⁷ Verderop stelt ze dat Nederlanders “in contrast to many typical Germans, act with marked consideration and

³⁶⁰ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 29.

³⁶¹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 66.

³⁶² Benedict, “A note on Dutch behavior,” 17.

³⁶³ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 65.

³⁶⁴ Ibid., 65.

³⁶⁵ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 20.

³⁶⁶ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 65.

³⁶⁷ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 16.

kindness when they feel themselves superior.”³⁶⁸ Het wordt uit de tekst echter niet duidelijk of Benedict deze vergelijkingen maakt om aan haar doelgroep te verduidelijken dat er fundamentele verschillen bestaan tussen Nederlanders en Duitsers en dat Amerikanen zich hier eigenlijk niet van bewust zijn of omdat ze zelf ook moeite heeft met dit onderscheid.

Nederlanders hoefden zich volgens Huizinga echter geen zorgen te maken omdat de Tom, Dick en Harry’s die Nederland zouden komen bevrijden voordat zij vertrokken een “uitstekend boekje” hebben gekregen van de Amerikaanse regering “waarin de Duitsch sprekende Gretchens de de gepofbroekte Hanzen, die op zilveren schaatsen naar de Koningin rijden om te vragen of zij hun vingertjes in de dijk mogen steken, krachtadig de nek om worden gedraaid.”³⁶⁹

6.2. De monarchie en de Nederlandse koloniën

Huizinga benut het hoofdstuk “De pot en de ketel” ook om “een paar typische Amerikaanse misverstanden te signaleren die ons vaak pijnlijk aandoen en waarvoor men dus maar beter gewaarschuwd kan zijn.”³⁷⁰ Deze “typische Amerikaanse misverstanden” hebben betrekking op de Nederlandse monarchie en op de Nederlandse koloniën. Voor koningin Wilhelmina zouden de Amerikanen bijvoorbeeld “het grootste respect” hebben volgens Huizinga, maar van “de positie van de Koningin en de betekenis van onze monarchie” zouden ze niets begrijpen.³⁷¹ Hij stelt dat de Amerikaanse opvattingen van “vrijheid en democratie” haaks staan op hun perceptie van een monarchie:

Alsof heel Nederland, met alles wat er op en er in staat, het persoonlijk eigendom van Hare Majesteit was, alsof het Nederlandsche volk niet even democratisch en vrij is als het Amerikaansche maar nog steeds uit een soort van hoorigen en lijfeigenen van het Koninklijk Huis bestaat.³⁷²

Benedict geeft in haar rapport geen beschrijving van de waarde die Nederlanders hechten aan het koningshuis of specifieke instructies voor hoe de Amerikaanse soldaten zich het beste kunnen uitlaten over het Nederlandse koningshuis en monarchieën in het algemeen.

³⁶⁸ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 28.

³⁶⁹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 66.

³⁷⁰ Ibid., 67.

³⁷¹ Ibid., 67.

³⁷² Ibid., 67.

Mogelijkerwijs achtte ze dit onnodig omdat een groot deel van de soldaten al enige tijd heeft doorgebracht in het Verenigd Koninkrijk waardoor ze meer begrip hadden voor het belang dat een bevolking kan hechten aan hun vorst. Wel schrijft ze dat vrijheid en onafhankelijkheid belangrijke Nederlandse waarden zijn die – net zoals in de Verenigde Staten – een prominente rol spelen in de nationale geschiedenis. Volgens Benedict zouden Nederlanders daarom meer begrip kunnen opbrengen voor de Amerikaanse visie op burgerlijke vrijheden en onafhankelijkheid als ze worden uitgelegd met verwijzingen naar de Amerikaanse geschiedenis.³⁷³ Huizinga past deze suggestie toe in *Tom, Dick en Harry*. Hij schrijft namelijk:

Net zooals wij op school leeren dat wij onze vrijheid en onafhankelijkheid te danken hebben aan onze strijd tegen de tyrannie van de Koning van Hispanje, zoo leeren zij dat zij hun vrijheid en onafhankelijkheid te danken hebben aan hun strijd tegen de tyrannie van de Koning van Britanje. [...] Het koningschap was de bron van alle kwaad, de ontkenning van de nieuwe ideeën van vrijheid en gelijkheid, de belichaming van tyrannie, de Europeesche draak waar Amerika eens en vooral mee moest afrekenen.³⁷⁴

Hij stelt dat Amerikanen van jongs af aan krijgen aangeleerd dat een monarchie onverenigbaar is met het hebben van vrijheid en een democratie. Amerika zou omdat het te druk was met “het volschrijven van het nog grootendeels blanke boek van zijn geschiedenis” niet hebben meegekregen “hoe opperbest het moderne koningschap met vrijheid en gelijkheid te vereenigen valt.”³⁷⁵

Ditzelfde argument gebruikt Huizinga om aan zijn lezers uit te leggen waarom “sommige Amerikanen in woord en geschrifte onze koloniale politiek veroordeelen en het voorstellen alsof wij in Indië met de knoet regeeren en van de vroege ochtend tot de late avond de verdrukte Indonesiërs uitzuigen.”³⁷⁶ Volgens hem is het Amerikaanse beeld van de manier waarop een kolonie wordt geregeerd achterhaald en gebaseerd op ideeën die minstens honderd jaar oud zijn.³⁷⁷ Bovendien zou er in de Verenigde Staten een bijzondere gevoeligheid bestaan over koloniën omdat Amerika zelf een kolonie van Engeland is geweest:

³⁷³ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 27.

³⁷⁴ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 68.

³⁷⁵ Ibid., 69.

³⁷⁶ Ibid., 69.

³⁷⁷ Ibid., 69.

Zich eenmaal vrijgevochten hebbende en daar geweldig trotsch op zijnde, is het begrijpelijk genoeg dat de minder diepzinnige denkers, en die zijn er in Amerika ook, niet begrijpen waarom alle koloniën het Amerikaansche voorbeeld niet volgen.³⁷⁸

Net als bij het concept van een monarchie zou dat van een kolonie in strijd zijn met de Amerikaanse visie op vrijheid en onafhankelijkheid. In deze passage suggereert Huizinga echter wel dat vooral ‘minder diepzinnige denkers’ er antikoloniale ideeën op nahouden. Hiermee doelt hij op “de man in de straat die op zijn twaalfde jaar van school is gegaan [...] [die] in elk land de groote meerderheid van het volk uitmaakt en dus ook van het leger van Tom, Dick en Harry’s, dat uit dat volk is gerecruteerd.”³⁷⁹ Verderop schrijft hij dat het onbegrip voor waarom niet alle koloniën zich proberen vrij te vechten van hun onderdrukkers in “verantwoordelijke Amerikaansche kringen heusch geen ingang vindt.”³⁸⁰ Het is niet geheel onwaarschijnlijk dat hij dit schrijft om zijn lezers gerust te stellen dat wanneer de Amerikaanse soldaten zich kritisch uitlaten over de Nederlandse koloniale politiek, dit niet betekent dat de Amerikaanse overheid hun mening deelt en Nederland zijn koloniën zal ontnemen.

Historicus Albert Kersten schrijft dat de Nederlandse regering in de loop van de oorlog inzag dat de Verenigde Staten de positie van Groot-Brittannië als dominante wereldmacht zou overnemen. Bovendien was het Amerikaanse leger verantwoordelijk voor de oorlogvoering in het Verre Oosten tegen Japan. Hoewel de Nederlandse ministers in ballingschap het vanzelfsprekend vonden om enige inspraak te hebben in de geallieerde plannen met de Nederlandse koloniën werden zij maar zelden geraadpleegd.³⁸¹ De bezetting van Curaçao en Aruba door Amerikaanse troepen in 1942 om de olieraffinaderijen aldaar te beschermen, zou bijvoorbeeld hebben plaatsgevonden zonder toestemming van de Nederlandse regering.³⁸² Nederland was dus afhankelijk van Amerika voor de herovering van Nederlands-Indië op Japan en hierdoor ook voor het terugkrijgen van zijn andere koloniën na de oorlog.³⁸³ Over de naoorlogse ambities van de Verenigde Staten ontstond tijdens de Tweede Wereldoorlog enige terughoudendheid onder de Nederlandse bevolking en met name onder de leden van de Nederlandse regering in ballingschap.³⁸⁴ Volgens Roholl vreesden de

³⁷⁸ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 69-70.

³⁷⁹ Ibid., 68.

³⁸⁰ Ibid., 70.

³⁸¹ Kersten, “Dutch-American relations,” 556-558.

³⁸² Ibid., 558.

³⁸³ Ibid., 559.

³⁸⁴ Roholl, “An invasion of a different kind,” 26.

Nederlandse bewindslieden dat Amerika koloniaal gebied zou opeisen als een economische tegemoetkoming voor hun bijdrage aan de bevrijding van Europa.³⁸⁵

6.3. De geestige toon van Huizinga in *Tom, Dick en Harry*

Als Huizinga tijdens het schrijven van *Tom, Dick en Harry* inderdaad gebruik maakte van de aanbevelingen van Ruth Benedict heeft hij één van haar adviezen erg nadrukkelijk niet opgevolgd. In “A note on Dutch behavior” schrijft Benedict in haar lijst met ‘*Don’ts*’ namelijk: “Don’t attempt to strike too light a tone in the pamphlet [directed to the Dutch]. Dutch newspapers, etc. are very staid, and by and large humor in this pamphlet will be regarded as out of place.”³⁸⁶ Volgens haar zouden Nederlanders het ongepast vinden als het boekje met informatie over de Amerikaanse cultuur te luchtig zou zijn en veel humor zou bevatten. Huizinga maakt hiervan in zijn betoog juist veelvuldig gebruik. *Vrij Nederland* adverteerde in 1945 zelfs met de humoristische toon van Huizinga. In het nummer van 20 januari 1945 wordt *Tom, Dick en Harry* bijvoorbeeld beschreven als: “Een geïllustreerd boekje, waarin op zeer geestige wijze aan Nederlanders wordt uitgelegd hoe zij de Amerikanen en Engelschen moeten zien en waardeeren.”³⁸⁷

6.4. Conclusie

In dit hoofdstuk besprak ik in hoeverre Huizinga’s betoog over het Nederlandbeeld in Amerika overeenkomsten vertoont met de aanbevelingen in het rapport “A note on Dutch behavior” dat de Amerikaanse antropologe Ruth Benedict schreef over het Nederlandse volkskarakter voor de Amerikaanse voorlichtingsdienst in 1944. Wat opvalt is dat een aantal kenmerken die Benedict toebedeelt aan Nederlanders door Huizinga worden aangemerkt als generaliserende stereotypen.

Ondanks dat het hoofdstuk gaat over het Nederlandbeeld in Amerika schetst hij hierin ook een bepaald Amerikabeeld, namelijk dat Amerikanen eigenlijk niet op de hoogte zijn van wat er buiten hun eigen grenzen gebeurt. Huizinga is hierdoor meer kritisch jegens

³⁸⁵ Ibid., 26.

³⁸⁶ Benedict, “A note on Dutch behavior,” 30.

³⁸⁷ The Netherland Publishing Company Ltd., “Boeken voor Nederland,” *Vrij Nederland*, 20 januari 1945, https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=ds&page=1&identifier=MMNIOD08:002818026:00016&sortfield=date&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1945%7C&objectsearch=Huizinga&query=Vrij+Nederland.

Amerikanen dan in de andere hoofdstukken van *Tom, Dick en Harry*. Het beeld over Amerikaanse onwetendheid wordt nog sterker verkondigd bij Huizinga's uitleg over de opvattingen van Amerikanen over de Nederlandse monarchie en de Nederlandse koloniën. Amerikanen zouden namelijk niet begrijpen waarom Nederlanders zich neerleggen bij een vorst als staatshoofd en waarom de Nederlandse koloniën geen onafhankelijkheidsstrijd voeren tegen Nederland. In haar rapport stelt Benedict dat parallellen tussen de Nederlandse en Amerikaanse geschiedenis gebruikt kunnen worden om begrip te creëren onder de Nederlandse bevolking voor de Amerikaanse perceptie van vrijheid en onafhankelijkheid. Dit is precies wat Huizinga deed in *Tom, Dick en Harry*: de Amerikaanse afkeer tegen het hebben van een kolonie is volgens hem een erfenis van hun eigen koloniale trauma.

Mogelijkerwijs roerde Huizinga het onderwerp van de Nederlandse koloniën niet alleen aan om Nederlanders voor te bereiden op discussies met Amerikaanse soldaten hierover, maar ook om de publieke opinie op lange termijn te beïnvloeden. Gedurende de oorlog ontstonden er namelijk zorgen over de Amerikaanse naoorlogse intenties onder sommige leden van de Nederlandse regering in ballingschap. Men vreesde dat de Verenigde Staten een deel van de koloniën wilden houden als schuldbetaling voor de bevrijding van Europa. Huizinga dacht wellicht dat hij de angst hiervoor kon wegnemen door zijn lezers ervan te overtuigen dat de Amerikanen helemaal geen imperialistische ambities hadden. Als dit het geval is, maakte Huizinga hierbij een overweging die niet per definitie de belangen diende van de Nederlandse regering.

Doordat Huizinga melding maakt van een “uitstekend boekje” dat de Amerikanen hebben meegekregen waarin allerlei vooroordelen over Nederlanders worden ontkracht, is het mogelijk dat hij het rapport van Benedict heeft gelezen. Dit wordt onderstreept door de overeenkomsten tussen Huizinga's retoriek en Benedicts aanbevelingen die ik in hoofdstuk 3, 4 en in dit hoofdstuk heb besproken. In “A note on Dutch behavior” schreef Benedict echter dat Nederlanders gewend zijn aan ‘sobere journalistiek’. Een te lichte of humoristische toon in het informatieboekje over Amerikanen dat zij zouden ontvangen zou daarom niet worden gewaardeerd. Als Huizinga zich tijdens het schrijven inderdaad liet leiden door Benedict is hij dwars tegen haar advies hierover ingegaan en heeft hij met zijn humoristische en satirische schrijfstijl zijn eigen stempel gedrukt op *Tom, Dick en Harry*.

Hoofdstuk 7: Samenvatting en conclusie

De hoofdvraag van mijn onderzoek is: Welke retorische strategieën gebruikt Jakob Herman Huizinga in *Tom, Dick en Harry* (1944) om het Amerikabeeld van zijn lezers te beïnvloeden, welk Amerikabeeld komt naar voren in het boekje en waarom werd het geschreven? Om hierop een antwoord te formuleren, bestudeerde ik het propagandaboekje *Tom, Dick en Harry* dat werd gemaakt om de Nederlandse bevolking te informeren over de volksaard van de geallieerde soldaten die hen kwamen bevrijden. Het Amerikadeel van *Tom, Dick en Harry* bestaat uit zeven hoofdstukken die gaan over het door Jakob Huizinga veronderstelde Amerikaanse ‘nationaal karakter’ en hoe Nederlanders de voor hen vreemde Amerikaanse cultuur zouden moeten begrijpen. Ik bestudeerde hoe Huizinga hierin zijn eigen autoriteit tracht te benadrukken, hoe hij een gevoel van verbondenheid probeert te stimuleren tussen zijn lezers en de Amerikanen, hoe hij cultuurverschillen probeert te verklaren en hoe hij de geschiedenis van de Verenigde Staten gebruikt om de negatieve connotatie van vooroordelen over Amerikanen te ontkrachten. Daarnaast heb ik ook aandacht besteed aan wat Huizinga schrijft over indianen en zwarte Amerikanen en in hoeverre zijn betoog overeenkomsten vertoont met het antropologische onderzoek waarop de Amerikaanse voorlichtingsdienst zijn propaganda baseerde. Om tot een volledig begrip te komen van de functie van *Tom, Dick en Harry* als propagandamiddel bestudeerde ik tevens de omstandigheden waarin het boekje tot stand kwam en de achtergrond van de auteur, Jakob Herman Huizinga. Allereerst volgt nu de beantwoording van de hoofdvraag van mijn onderzoek waarbij ik ook de uitkomsten van de hierboven genoemde analyses bespreek. Vervolgens geef ik suggesties voor eventueel vervolgonderzoek.

7.1. Het Amerikabeeld en de beïnvloeding hiervan in *Tom, Dick en Harry*

Het propagandaboekje *Tom, Dick en Harry* (1944) moest na de bevrijding van Nederland onder een zo groot mogelijk deel van de Nederlandse bevolking worden verspreid. Het boekje was namelijk onderdeel van een reeks publicaties die in opdracht van de van de Nederlandse regering in ballingschap werd uitgegeven. De onderwerpen van deze publicaties werden “in de huidige omstandigheden van bijzonder belang voor het Nederlandsche publiek geacht”.³⁸⁸ Ze hadden als doel om de Nederlandse bevolking te informeren over gebeurtenissen en

³⁸⁸ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, verantwoording van de uitgever.

ontwikkelingen die zij hadden ‘gemist’ door de strenge censuur en de propaganda van het naziregime tijdens de Tweede Wereldoorlog. *Tom, Dick en Harry* werd geschreven om de Nederlandse bevolking voor te bereiden op de voor hen wellicht vreemde cultuur en het vreemde gedrag van de belangrijkste Westerse geallieerde bondgenoten: de Amerikanen (en de Britten). Het was de bedoeling dat dit zou bijdragen aan een vreedzame omgang tussen de Nederlandse bevolking en de Amerikaanse soldaten gedurende hun verblijf in Nederland tijdens en na de bevrijding. In *Tom, Dick en Harry* onderricht Huizinga zijn lezers dus over “de kunst van het vriendjes maken en vriendjes blijven” met de Amerikanen. Het werd namelijk niet als vanzelfsprekend beschouwd dat er geen conflicten tussen beide groepen zouden ontstaan. De Amerikaanse overheid vreesde bijvoorbeeld dat er onder de Europese bevolkingen – en dus ook de Nederlandse – een onjuist beeld bestond over Amerika en Amerikanen van vooroordelen en stereotypen die waren gebaseerd op Hollywoodfilms, een gebrekkige vertegenwoordiging in de nieuwsmidia en de systematische blootstelling aan anti-Amerikaanse nazipropaganda. Het Amerikabeeld moest dus worden gecorrigeerd naar een door de geallieerden gewenste versie.

Voor het welslagen van deze onderneming was niet alleen de kwaliteit van het inhoudelijke argument in het boekje van belang, maar ook de geloofwaardigheid en autoriteit van de auteur. De keuze voor Jakob Herman Huizinga als auteur van *Tom, Dick en Harry* was daardoor onderdeel van de propaganda. Huizinga was namelijk op basis van persoonlijke verdiensten, maar ook door zijn familieomstandigheden uitermate geschikt als ‘voorlichter’. Vanaf zijn achttiende studeerde, woonde en werkte hij immers al in de Verenigde Staten en in Engeland waardoor er kon worden verondersteld dat hij over enige kennis beschikte van de culturen in beide landen. Bovendien kon hij meeliften met de intellectuele reputatie en autoriteit van zijn vader, de bekende cultuurhistoricus Johan Huizinga. Niet geheel onbelangrijk hierbij was dat Johan Huizinga tijdens het interbellum twee invloedrijke boeken had geschreven over Amerika en de Amerikaanse cultuur.

In *Tom, Dick en Harry* probeert Huizinga het negatieve of het voor propagandadoeleinden ongewenste Amerikabeeld te beïnvloeden dat hij veronderstelt bij de Nederlandse bevolking. Dit betekent dat de onderwerpen die hij aanroert in het boekje grotendeels betrekking hebben op het referentiekader van zijn lezers. Hij bespreekt voornamelijk bestaande, vooroorlogse stereotypen en vooroordelen over Amerikanen en probeert de negatieve connotatie hieraan te onttrekken en te verruilen voor een positieve gevoelswaarde. Hij stelt bijvoorbeeld in het eerste hoofdstuk dat Amerika vooral een land is van Europese verschoppelingen. Het land werd in de loop van de geschiedenis een

toevluchtsoord voor iedereen die Europa om wat voor reden dan ook wilde verlaten. Huizinga wil zijn lezers hiermee duidelijk maken dat veel Amerikanen niet zo ‘anders’ zijn dan zij en dat sommigen zelfs ouders of grootouders hebben die in Nederland zijn geboren. Huizinga onderschrijft hiermee het vooroorlogse anti-Amerikaanse beeld over “Amerika als kind van Europa”. Dit neemt niet weg dat Huizinga in het hoofdstuk dat hierop volgt juist de verschillen tussen Nederlanders en Amerikanen benadrukt door het ‘typisch Amerikaanse’ gebruik van het kauwgomkauwen aan te merken als “een rare gewoonte die er bij ons nooit erg in is gekomen”. Ook hiervoor heeft hij echter een positieve verklaring: het is een uiting van het rusteloze en ondernemende karakter van Amerikanen. Diezelfde rusteloosheid zou hebben geleid tot de Amerikaanse vindingrijkheid die er op zijn beurt weer voor heeft gezorgd dat Nederland met allerlei machtige Amerikaanse uitvindingen uit de oorlogsindustrie is bevrijd van het naziregime.

Een ander prominent aanwezig Amerikaans stereotype in het betoog van Huizinga is dat van materialisme. Amerika werd al sinds voor het begin van de Tweede Wereldoorlog gezien als het land waar de dollar regeert en waar iedereen zich laat leiden door advertenties en reclames in plaats van het eigen verstand. Hoewel Huizinga’s uitgangspunt is dat het idee dat Amerikanen materialistisch zijn op een vooroordeel berust en niet strookt met de werkelijkheid, probeert hij in *Tom, Dick en Harry* begrip toch te kweken voor waarom Amerikanen materialistische neigingen hebben. Dit doet hij door de koloniseringsgeschiedenis van de Verenigde Staten te verheerlijken. Hij verbeeldt de cultivering van het Amerikaanse land als een strijd tegen de onmetelijke wildernis waarin de hardwerkende kolonist of pionier het land in een korte tijd wist te ontwikkelen tot een moderne natie met door miljoenen mensen bevolkte steden. Hierdoor zouden Amerikanen nog geen tijd hebben gehad voor de ontwikkeling van kunst en cultuur, maar des te meer voor het opbouwen van ondernemingen die geld opleveren. Tegelijkertijd is de strijd tegen de wildernis volgens Huizinga ook de reden dat Amerikanen onbescheiden, rusteloos en vindingrijk zijn – drie andere vooroorlogse stereotypen. In zijn betoog houdt Huizinga dus telkens vooroorlogse stereotypen en vooroordelen in stand.

Tom, Dick en Harry bevat daarnaast ook veel tegenstrijdigheden. Dat Huizinga eerst een gevoel van verbondenheid met Amerikanen probeert te creëren door te stellen dat zij niet zo ‘vreemd’ en ‘anders’ zijn door hun Europese achtergrond, staat haaks op zijn betoog in het daaropvolgende hoofdstuk waarin hij schrijft dat Amerikanen er vreemde gewoonten op na houden, zoals het kauwen van kauwgom. In een ander hoofdstuk onderbouwt hij zijn argument met statistieken over het uitgavepatroon van Amerikaanse vrouwen terwijl hij een

aantal passages verderop beweert dat hij geen verstand heeft van statistieken. Huizinga stelt daarnaast dat er in “algemeenheden [...] over typisch Amerikaansch materialisme” ongeveer evenveel waarheid schuilt als het idee dat iedereen in Nederland op klompen loopt. Hiermee bedoelt hij dat dit beeld over Amerikanen niet klopt. Deze bewering is onverenigbaar met de genoemde generaliserende statistieken over het uitgavepatroon van Amerikaanse vrouwen die die aantonen hoeveel miljoenen dollars zij uitgeven aan “permanente golven, vieze smeerseltjes van allerhande soorten, juweelen en bloemen”.³⁸⁹

Bovendien is het niet geheel onwaarschijnlijk dat Huizinga zich liet leiden in zijn retoriek en keuze voor bepaalde onderwerpen door instructies van de Amerikaanse voorlichtingsdienst. Hij gebruikt namelijk in sommige hoofdstukken dezelfde argumenten die ook door de Amerikaanse antropologe Ruth Fulton Benedict werden aangedragen om het Amerikabeeld onder Nederlanders te beïnvloeden. Dit was bijvoorbeeld het geval voor Huizinga's verklaring voor de Amerikaanse publieke opinie ten aanzien van de positie van de koninklijke familie en het bezitten van koloniën waarbij hij de nadruk legt op de betekenis van ‘vrijheid’ en ‘onafhankelijkheid’ bij Amerikanen.

Ten slotte waren er ook controversiële onderwerpen waarvan Amerikaanse propagandamakers vreesden dat ze een negatief effect zouden hebben op het imago en het morele gezag van de Verenigde Staten. Dit betreft de positie van etnische minderheden en met name zwarte mensen in de Amerikaanse samenleving. In de loop van de Tweede Wereldoorlog leverde het onderwerp zelfs zoveel verdeeldheid op binnen zowel de Amerikaanse samenleving als de Amerikaanse voorlichtingsdienst dat er een officieel verbod kwam op verwijzingen naar ‘rassenkwesties’ in propaganda. Dat Huizinga het onderwerp toch aansnijdt in *Tom, Dick en Harry* in een apart hoofdstuk duidt aan dat het onderdeel was van het door hem veronderstelde Amerikabeeld dat moest worden verdedigd. Het is echter mogelijk dat hij hierbij een inschattingsfout maakte van het referentiekader van zijn doelgroep. Tegelijkertijd blijkt uit de beknopte manier waarop hij hierover schrijft dat hij niet teveel aandacht wilde besteden aan discriminatie en racisme in de Verenigde Staten. Dit was wellicht uit angst om de Amerikaanse regering tegen de borst stuiten. Waarschijnlijk was hierbij ook van belang dat het bekritisieren van de systematische onderdrukking van minderheden in de Amerikaanse geschiedenis aan de doelstellingen van het boekje voorbij zou gaan.

³⁸⁹ Huizinga, *Tom, Dick en Harry*, 34.

Het Amerikabeeld dat naar voren komt in *Tom, Dick en Harry* is grotendeels gebaseerd op vooroorlogse stereotypen en vooroordelen. Huizinga verheerlijkt en romantiseert de ‘Amerikaanse wildernis’ en houdt stereotypen en vooroordelen over de Amerikaanse bevolking in stand. Hij verbeeldt hen bijvoorbeeld als materialistisch, vindingrijk, rusteloos, oppervlakkig en op cultureel gebied als minder ontwikkeld dan Europeanen. Hij probeert de betekenis van deze vooroordelen en stereotypen echter wel te veranderen door ze te voorzien van (soms vergezochte) verklaringen die moeten resulteren in meer begrip onder de Nederlandse bevolking voor de ‘vreemde cultuur’ van Amerikanen.

7.2. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Hoewel er in de collecties van vrijwel iedere Nederlandse bibliotheek en ieder Nederlands archief een exemplaar van *Tom, Dick en Harry* is opgenomen en het op het internet voor gemiddeld vijf euro te koop is bij veel tweedehands boekwinkels, is het me niet gelukt om publicaties te vinden waarin meer dan een terloopse opmerking wordt gemaakt over het boekje. Misschien is het in de toekomst, als er meer drukwerk digitaal doorzoekbaar is, mogelijk om de receptie van dit propagandawerkje meer diepgaand te reconstrueren. Een vanzelfsprekende invalshoek waarnaar onderzoek kan worden gedaan is het beeld dat Huizinga schetst van de Britten. Mijn onderzoek kan tevens worden aangevuld met een vergelijking van het Amerikabeeld in de boeken *Mensch en menigte in Amerika* (1918) en *Amerika levend en denken. Losse opmerkingen* (1926) van Jakob Huizinga’s vader Johan Huizinga. Daarnaast bevat de collectie van de Koninklijke Bibliotheek verschillende boekjes en pamfletten gericht aan de geallieerde soldaten of de Nederlandse bevolking die bestudeerd kunnen worden. Deze boekjes zijn door particulieren uitgegeven en bevatten vaak instructies of adviezen over ongewenste zwangerschappen, de Nederlandse volksaard of de naoorlogse wederopbouw. Voorbeelden hiervan zijn *A.B.C. for soldiers on leave* (1945) door Max Lowland [pseud. Max Schuchart], *Meisje... look out for a baby!* (anoniem, 1945) en *Holland hails you!* (1945) van Jan Heyn Jr. Ten slotte kan *Tom, Dick en Harry* ook inhoudelijk worden vergeleken met de door de Amerikanen uitgegeven propaganda, zoals de tijdschriften *Kijk* (1945), *Victory* (1945) of boekjes als *De Amerikaansche vrouw* (1945) en *Schetsen uit het Amerikaansche familieleven* (1945).

Bibliografie

Primaire bronnen

A.H. “Tom, Dick en Harry. Kunst en letteren.” *Nijmeegsch Dagblad*. 22 maart, 1945.

https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?coll=ddd&query=Huizinga&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1945%7C&facets%5Bpapertitle%5D%5B%5D=Nijmeegsch+dagblad&identifier=MMNIOD05:000139862:mpeg21:a0012&resultsidentifier=MMNIOD05:000139862:mpeg21:a0012.

B. M. van. “Aardig maar ondoelmatig.” *Vrij Nederland*. 16 december, 1944.

https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=dts&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002818021:00025&sortfield=datedesc&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=Ondoelmatig&query=Vrij+Nederland.

Benedict, Ruth Fulton. “A note on Dutch behavior.” In *Pocket Guide for American Servicemen to The cities of the Netherlands during World War II*, onder redactie van Elsevier, 13-30. Amsterdam: Elsevier, 2010.

“Boeken voor Nederland. Londensche Nieuwtjes.” *Vrij Nederland*. 14 oktober, 1944.

https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?objectsearch=Colofon&coll=dts&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002818012:00026&sortfield=date&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&query=Vrij+Nederland.

Fabian, Warner. *Flaming Youth*. New York: Boni & Liveright, 1923.

Furnas, J.C. *Schetsen uit het Amerikaansche familieleven*. New York: Transatlantic, 1945.

“Havenberichten.” *Vrij Nederland*. 4 maart, 1944.

https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?objectsearch=Haven&coll=dts&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002817006:00019&sortfield=date&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&query=Vrij+Nederland.

Hollander, A.N.J. den. “Vrachtvaart op den Mississippi.” *Algemeen Handelsblad*. 3 november, 1933.

- Hollander, A.N.J. den. "Naar Florida." *Algemeen Handelsblad*. 7 december, 1933.
- Hollander, A.N.J. den. "Carnaval in New Orleans." *Algemeen Handelsblad*. 13 februari 1934.
- "Hoedt u voor den kater." *Vrij Nederland*. 28 juli, 1945.
<https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002820001:00010&sortfield=datedesc&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=kater&query=Vrij+Nederland>.
- Huizinga, Jakob Herman. *Tom, Dick en Harry*. Londen: The Netherland Publishing Company Ltd., 1944.
- Huizinga, Jakob Herman. "Een verklaring." *Vrij Nederland*, 3 juni, 1944.
https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002817019:00025&sortfield=datedesc&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=Huizinga&query=Vrij+Nederland.
- Huizinga Johan. *Briefwisseling I 1894-1924*. Onder redactie van Léon Hanssen, W.E. Krul en Anton van der Lem. Utrecht/Antwerpen: Veen/Tjeenk Willink, 1989.
- Huizinga Johan. *Briefwisseling II 1925-1933*. Onder redactie van Léon Hanssen, W.E. Krul en Anton van der Lem. Utrecht/Antwerpen: Veen/Tjeenk Willink, 1990.
- Huizinga Johan. *Briefwisseling III 1934-1945*. Onder redactie van Léon Hanssen, W.E. Krul en Anton van der Lem. Utrecht/Antwerpen: Veen/Tjeenk Willink, 1991.
- Militair Gezag, Sectie Voorlichting. *Hoedt u voor den kater*. Centraal Bureau voor Drukwerk Militair Gezag, 1945.
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken te Londen (Londens Archief), nummer toegang 2.05.80, inventarisnummer 5637.
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken te Londen (Londens Archief), nummer toegang 2.05.80, inventarisnummer 5653.
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken te Londen (Londens Archief), nummer toegang 2.05.80, inventarisnummer 6264.
- Netherland Publishing Company Ltd., The. "Aan onze lezers in bevrijd gebied." *Vrij Nederland*. 10 maart, 1945.
https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=ds&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002819005:00017&sortfield=date&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1945%7C&objectsearch=Huizinga&query=Vrij+Nederland.

Netherland Publishing Company Ltd., The. "Boeken voor Nederland." *Vrij Nederland*, 20 januari, 1945.

https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=dts&page=1&identifier=MMNIOD08:002818026:00016&sortfield=date&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1945%7C&objectsearch=Huizinga&query=Vrij+Nederland.

Netherland Publishing Company Ltd., The. "Nieuw verschenen boeken." *Vrij Nederland*. 23 december, 1944.

https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?objectsearch=Boeken&coll=dts&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002818022:00028&sortfield=datedesc&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1944%7C&query=Vrij+Nederland.

Netherland Publishing Company Ltd., The. "Wederom verkrijgbaar." *Vrij Nederland*, 16 februari, 1946.

https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=dts&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002821004:00030&sortfield=date&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1946%7C&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=Huizinga&query=Vrij+Nederland.

Scheffer & Sikkema, Uitgeverij. "Weer leverbaar." *De stem van Nederland (voorheen: Londensch Vrij Nederland)*. 29 juni, 1946.

<https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?identifier=MMKB16:003991018:00019&query=%22Tom%2C+Dick+en+Harry%22&coll=dts&sortfield=datedesc>.

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Huizinga, inventarisnummer 133.

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Huizinga, inventarisnummer 135.

"Voice of the Netherlands." *Vrij Nederland*. 23 augustus, 1941.

https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?coll=dts&page=1&maxperpage=50&identifier=MMNIOD08:002812004:00020&sortfield=datedesc&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C20e_eeuw%7C1940-1949%7C1941%7C&facets%5BalternativeFacet%5D%5B%5D=Vrij+Nederland&objectsearch=Voice&query=Vrij+Nederland.

Secundaire literatuur

- Bal, Mieke. *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative*. Toronto: University of Toronto Press, 1985.
- Berkel, K. van., red. *Amerika in Europese ogen: facetten van de Europese beeldvorming van het moderne Amerika*. 's Gravenhage: SDU Uitgeverij, 1990.
- Bland, Lucy. "Defying racial prejudice: Second World War relationships between British women en black GIs and the raising of their offspring." *Women's History Review* 28, no. 6 (2017): 853-868.
- Bodt, Saskia, de. "'Holland' in Amerikaanse kinderogen. Hoe clichés over Nederland zich via geïllustreerde kinderboeken verspreiden." *Literatuur zonder leeftijd* 96 (2015): 101-116.
- Cunliffe, Marcus. "The anatomy of Anti-Americanism." In *Anti-Americanism in Europe*, onder redactie van Rob Kroes en Maarten van Rossem, 20-36. Amsterdam: Free University Press, 1986.
- Ellwood, David. *The shock of America: Europe and the Challenge of the Century*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Ellwood, David. "The American challenge in uniform: the arrival of America's armies in World War II and European women." *European Journal of American Studies* 7, no. 2 (2012): 1- 13. <https://doi.org/10.4000/ejas.9577>.
- Ginkel, Rob van. "Ruth Benedict over Nederlanders." *Etnofoor* 3, no. 2 (1990): 5-16.
- Ginkel, Rob van. "Ruth Benedict over het 'nationaal karakter' van Nederlanders." *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 18, no. 2 (1991): 37-63.
- Graaff, Bob de. "Bogey or saviour? The image of the United States in the Netherlands during the interwar period." In *Anti-Americanism in Europe*, onder redactie van Rob Kroes en Maarten van Rossem, 51-71. Amsterdam: Free University Press, 1986.
- Hart, Justin. *Empire of ideas: The origins of public diplomacy and the transformation of U.S. foreign policy*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Hench, John B. *Books as weapons. Propaganda, publishing and the battle for global markets in the Era of World War II*. Ithaca: Cornell University Press, 2010.
- Hoeven, Pien van der. *Het succes van een kwaliteitskrant. De ontstaansgeschiedenis van NRC Handelsblad*. Amsterdam: Uitgeverij Prometheus, 2012.

- Horst, Daniël. “De metafoor als cliché. Het beeld van Willem van Oranje in propagandaprenten uit de eerste decennia van de Nederlandse Opstand.” In *Het lange leven van het pamflet. Boekhistorische, iconografische en politieke aspecten van pamfletten 1600-1900*. Onder redactie van José de Kruif, Marijke Meijer Drees en Jeroen Salman. 193-201. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2006.
- Huizinga, Leonhard. *Herinneringen aan mijn vader*. Den Haag: H.P. Leopolds Uitgeversmij, 1963.
- Jong, Loe, de. “Inleiding.” In *De Londense Vrij Nederland. Een fascinerende selectie uit de jaargangen 1940-1945*, onder redactie van Leonard de Vries, ongenummerd. Laren: Uitgeverij Skarabee, 1973.
- Kersten, Albert. “Dutch-American relations during World War II.” In *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, onder redactie van Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith, 554-564. Amsterdam: Boom, 2009.
- Kirkels, Mieke. *Van Alabama naar Margraten. Herinneringen van grafdelver Jefferson Wiggins*. Cadie en Keer: Uitgeverij Alabama, 2014
- Kirkels, Mieke. *Kinderen van zwarte bevrijders. Een verzwegen geschiedenis*. Nijmegen: Vantilt, 2017.
- Klinkert, Wim. “Crossing borders: Americans and the liberation of the Netherlands.” In *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, onder redactie van Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith, 565-575. Amsterdam: Boom, 2009.
- Kroes, Rob. “The great satan versus the evil empire. Anti-Americanism in the Netherlands.” In *Anti-Americanism in Europe*, onder redactie van Rob Kroes en Maarten van Rossem, 37-50. Amsterdam: Free University Press, 1986.
- Kroes, Rob. “Dutch impressions of America.” in *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, onder redactie van Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith, 949-959. Amsterdam: Boom, 2009.
- Kruse, Kevin M. en Steven Tuck, red. *Fog of War: The Second World War and the Civil Rights Movement*. New York: Oxford University Press, 2012.
- Lak, Martijn. *Tot elkaar veroordeeld. De Nederlands-Duitse economische betrekkingen tussen 1945 en 1957*. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2015.

- Minnen, Cornelis A. van. "Dutch perceptions of American culture and promotion of Dutch culture in the United States." In *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, onder redactie van Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith, 431- 441. Amsterdam: Boom, 2009.
- Mooijweer, Marianne L. "Menno ter Braak en de filmbeelden van Amerika." In *Amerika in Europese ogen: facetten van de Europese beeldvorming van het moderne Amerika*, onder redactie van K. van Berkel, 124-134. 's-Gravenhage: SDU Uitgeverij, 1990.
- Otterspeer, Willem (red.) *De hand van Huizinga*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009.
- Pree, Carla du. *Johan Huizinga en de bezeten wereld. De rol van publieke intellectueel tussen twee wereldoorlogen*. Leusden: ISVW Uitgevers, 2016.
- Rijkens, Paul. *Handel en wandel*. Rotterdam: Ad. Donker, 1965.
- Roholl, Marja. "Preparing for victory. The U.S. Office of War Information Overseas Branch's illustrated magazines in the Netherlands and the foundations for the American Century, 1944-1945." *European Journal of American Studies* 7, no. 2 (2012): 1-20. <https://doi.org/10.4000/ejas.9629>.
- Roholl, Marja. "An invasion of a different kind: The U.S. Office of War Information and 'The Projection of America' propaganda in the Netherlands, 1944-1945." In *Politics and cultures of liberation. Media, memory, and projections of democracy*, onder redactie van Hans Bak, Frank Mehring en Mathilde Roza, 17-38. Leiden: Brill, 2018.
- Roholl, Marja. "Bevrijders met een verborgen agenda. Amerikaanse propagandacampagne 1944-1945." *Geschiedenis Magazine* 54, no. 7 (2019): 30-35.
- Schoonoord, D.C.L. *Het 'Circus Kruls'. Militair gezag in Nederland, 1944-1946*. Amsterdam: NIOD, 2011.
- <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwIrK6OXxLHpAhXmsaQKHdxVBbMQFjAAegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.niod.nl%2Fsites%2Fniod.nl%2Ffiles%2FHet%2520Circus%2520Kruls.%2520Militair%2520gezag%2520in%2520Nederland%25201944-1946.pdf&usg=AOvVaw22Z7Sg8C7W6NyU7ogsFOa>
- Schrijvers, Peter. "'A modern liberation'. Belgium and the start of the American Century, 1944-1946." *European Journal of American Studies* 7, no. 2 (2012): 1-13. <https://doi.org/10.4000/ejas.9695>.

- Snyder, David J. "Dutch cultural policy in the United States." In *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, onder redactie van Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith, 970-981. Amsterdam: Boom, 2009.
- Thompson, Carl. *Travel Writing*. Londen: Routledge, 2011.
- Usbeck, Frank. "Fighting like Indians. The 'Indian Scout Syndrome' in American and German war reports of World War II," In *Visual Representations of Native Americans: Transnational Context and Perspectives. American Studies. A Monograph Series* 186. Onder redactie van Karsten Fitz. 125-143. Heidelberg: Winter, 2012.
- Usbeck, Frank. "Representing the Indian, imagining the *Volksgemeinschaft*: Indianthusiasm and Nazi propaganda in German print media." *Ethnoscripts* 15, no. 1 (2013): 46-61.
- Usbeck, Frank. "Clash of cultures?: 'Noble savages' in Germany and America." In *Tecumseh, Keokuk, Black Hawk: Portrayals of Native Americans in times of treaties and removal*. Onder redactie van Iris Edenheiser en Astrid Nielsen. 177-184. Stuttgart, Dresden: Arnoldsche, 2013.
- Wijk, Kees van. *De media-explosie. Trends en issues in massacommunicatie*. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2007.
- Wolthekker, Dirk. *Alleen maar omdat ik een Van Hall ben. Gijs van Hall 1904-1977*. Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2017.
- Wouters, Kees. "The introduction of jazz in the Netherlands." In *Four centuries of Dutch-American relations 1609-2009*, onder redactie van Hans Krabbendam, Cornelis A. van Minnen en Giles Scott-Smith, 497-508. Amsterdam: Boom, 2009.
- Zee, Henri van der. *In ballingschap. De Nederlandse kolonie in Engeland [1940-1945]*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2005.

Internetbronnen

- Heldring, J.L. "J.H. Huizinga 1908-1994; Man van der Wereld." *NRC Handelsblad*. 5 maart, 1994.
<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=J.H.+Huizinga+Man+van+de+wereld&coll=ddd&identifier=KBNRC01:000030744:mpeg21:a0057&resultsidentifier=KBNRC01:000030744:mpeg21:a0057>.

Hollywood Revue, the. "Raiders of the lost films: Flaming Youth (1923)." Geraadpleegd op 23-05-2020. <https://hollywoodrevue.wordpress.com/2017/07/24/raiders-of-the-lost-films-flaming-youth-1923/>.

NRC Handelsblad. "Overlijdensbericht J.H. Huizinga." 4 maart, 1994. <https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?coll=ddd&query=Huizinga&cql%5B%5D=%28date+gte+%2201-03-1994%22%29&cql%5B%5D=%28date+lte+%2220-03-1994%22%29&cql%5B%5D=ppn+any+%28400367629%29&redirect=true&identifier=KBNRC01:000030743:mpeg21:a0153&resultsidentifier=KBNRC01:000030743:mpeg21:a0153>.

Official Inflation Data, Alioth Finance. "Value of £100 from 1938 to 2020 | UK Inflation Calculator." Laatst gewijzigd op 12 mei, 2020. Geraadpleegd op 14-05-2020. <https://www.officialdata.org/uk/inflation/1938>.

Weingarten Learning Resources Center. "Writing Strategies: What's Your Positionality?" Laatst gewijzigd op 7 januari, 2017. Geraadpleegd op 18-06-2020. <https://weingartenlrc.wordpress.com/2017/01/09/research-writing-whats-your-positionality/>.

Sleutelwoorden: Jakob Herman Huizinga, bevrijdingspropaganda, geallieerden, Amerikabeeld, bevrijding van Nederland, Tweede Wereldoorlog, The Netherland Publishing Company, Nederlandsche Regeeringsvoorlichtingsdienst, Ruth Fulton Benedict, 1944-1945

Samenvatting: De Nederlandse journalist en auteur Jakob Herman Huizinga (de zoon van de beroemde cultuurhistoricus Johan Huizinga) schreef kort voor de bevrijding van Nederland in 1944 het propagandaboekje *Tom, Dick en Harry*. Huizinga schreef het boekje in opdracht van de Nederlandse regering in ballingschap in Londen waarvoor hij sinds 1940 werkte. *Tom, Dick en Harry* moest na de bevrijding onder de Nederlandse bevolking worden verspreid om hen voor te bereiden op het contact met hun bevrijders, de Amerikaanse en Britse soldaten. Huizinga studeerde, woonde en werkte al sinds hij achttien jaar oud was afwisselend in Engeland en de Verenigde Staten en bespreekt in het boekje op basis van zijn ervaringen met de Britse en Amerikaanse cultuur verschillende (voor Nederlanders) eigenaardige Amerikaanse en Britse karaktertrekken en voorziet deze van een logische verklaring. Het voornaamste doel hiervan was dan ook om een vreedzame omgang te stimuleren tussen de geallieerde soldaten en de Nederlandse bevolking, wat geen vanzelfsprekendheid was. Ook de bevrijders werden voorbereid op de omgang met de lokale bevolkingen. Om conflicten te voorkomen, ontvingen Amerikaanse soldaten bijvoorbeeld door antropologen samengestelde instructieboekjes over hoe zij met de bevolkingen moesten omgaan van de specifieke landen waar zij zouden worden ingezet.

In deze masterscriptie bespreek ik het Amerikabeeld dat naar voren komt in *Tom, Dick en Harry*, waarom het boekje werd geschreven en hoe Jakob Huizinga het door hem veronderstelde Amerikabeeld van zijn lezers probeert te beïnvloeden. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan het vooroorlogse Amerikabeeld in Nederland, propaganda van de Amerikaanse voorlichtingsdienst met dezelfde doelstellingen, Huizinga's achtergrond, hoe zijn persoonlijke omstandigheden van invloed konden zijn op zijn functie als auteur van dit propagandaboekje en onder welke omstandigheden het boekje tot stand kwam.

